

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TEISĖS FILOSOFIJOS KATEDRA**

**NELE MIŠTAUTIENĖ
TEISĖS IR VALDYMO PROGRAMA**

ŠEIMOS TEISĖS SOCIALINIS VEIKSMINGUMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. Vytautas
Šlapkauskas

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. ŠEIMOS TEISĖS SOCIALINIO VEIKSMINGUMO SAMPRATA.....	5
1.1. Socialinė šeimos samprata	5
1.2. Teisės socialinio veiksmingumo samprata	8
1.3. Veiksmingos šeimos teisės samprata	13
1.4. Šeimos santykių teisinio reguliavimo principai.....	18
2. ŠEIMOS TEISINIŲ SANTYKIŲ REGLAMENTAVIMAS	26
2.1. Santuokos sudarymo, jos teisinių padarinių ir santuokos pabaigos reglamentavimas ...	26
2.1.1. Santuokos sudarymo sąlygos ir draudimai	28
2.1.2. Procedūrinės santuokos sudarymo sąlygos	30
2.1.3. Santuokos negaliojimas	31
2.1.4. Sutuoktinių gyvenimo skyrium (separacijos) teisinis reglamentavimas.....	33
2.1.5. Santuokos pasibaigimo teisinis reglamentavimas	34
2.2. Šeimos neturtinių ir turtinių santykių reglamentavimas	39
2.2.1. Sutuoktinių turto teisinių režimų reglamentavimas.....	41
2.3. Tėvų ir vaikų tarpusavio teisių ir pareigų reglamentavimas	50
3. ŠEIMOS TEISĖS SOCIALINIO VEIKSMINGUMO PROBLEMOS	56
3.1. Santuokos sudarymo, jos teisinių padarinių ir santuokos pabaigos teisinio reguliavimo socialinis veiksmingumas.....	59
3.2. Šeimos turtinių santykių teisinio reguliavimo socialinis veiksmingumas	66
3.3. Tėvų ir vaikų tarpusavio teisių ir pareigų teisinio reguliavimo veiksmingumas	75
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	88
LITERATŪRA	92
SANTRAUKA.....	96
SUMMARY	97

IVADAS

Šeima yra pati svarbiausia kiekvieno mūsų gyvenime - mums, mūsų vaikams, mūsų tėvams ir seneliams. Ji labiausiai įtakoja visą tolesnį asmens gyvenimą. Šeimoje atsispindi ir kaupiasi visi socialinio ekonominio gyvenimo pažangūs ir negatyvūs pokyčiai, kuriamos ateities vizijos. Sparčios gyvenimo permainos gali lemti staigius ir esminius šeimos kaip sociokultūrinio instituto pokyčius, kuriems visuomenė dažnai nepasiruošusi ir kurių negali vienareikšmiškai priimti. Įstatymų leidėjui pagal Konstituciją kyla pareiga nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris stiprintų šeimos santykius, užtikrintų šeimos, kaip konstitucinės vertybės, pirminio visuomenės vieneto, kuris geriausiai užtikrina kokybišką kartų kaitą, apsaugą nuo jai kylančių grėsmių.

Šiuolaikinės teisės socialinio veiksmingumo sampratos kriterijai turėtų būti žmogaus teisių apsaugos užtikrinimo laipsnis, visuomenės grupių interesų dermės ir jų teisinio įgyvendinimo galimybių laipsnis, taip pat visuomenės raidą skatinančių teisinių priemonių apimtis. Šios sampratos požiūriu šeimos teisės normų aktų turinys turi atitikti visuomenės narių lūkesčius, socialinius interesus, nes vienas svarbiausių teisės socialinio veiksmingumo kriterijų – visuomenės santarvės užtikrinimas.

Tyrimo objektas. Šeimos santykių teisinis reguliavimas.

Tyrimo tikslas – atskleisti šeimos santykių teisinio reguliavimo socialinį veiksmingumą. Tikslui pasiekti tyrimui iškeliami šie **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti šeimos kaip socialinio instituto sampratą.
2. Išnagrinėti šeimos santykių teisinio reguliavimo socialinio veiksmingumo sampratą.
3. Išnagrinėti šeimos teisinių santykių reguliavimo principus.
4. Išnagrinėti sutuoktinių, tėvų ir vaikų turtinių ir asmeninių neturtinių santykių reglamentavimo ypatumus.
5. Išnagrinėti santuokos sudarymo ir jos pabaigos, sutuoktinių turtinių santykių ir vaiko teisių apsaugos šeimoje teisinio reguliavimo problemas.

Tyrimo hipotezė – netinkamas šeimos teisės normų įgyvendinimas neigiamai įtakoja šeimos santykių teisinio reguliavimo socialinį veiksmingumą.

Mokslinis darbo naujumas. Pasirinkta tema manau yra aktuali tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu. Šiuo darbu yra pagilinamas šeimos santykių teisinių reguliavimo socialinio veiksmingumo suvokimas. Šeimos teisės normos - tai apibrėžtos ir formalizuotos elgesio taisyklės, kurių privalo laikytis šeimos teisiniuose santykiuose dalyvaujantys subjektai. Būtent šios taisyklės ir sąlygoja

šeimos teisinių santykių dalyvių teises ir pareigas. Teismų praktikos analizė leido atskleisti ginčų, kylančių šeimos teisinių santykių srityje, raidos ir jų teismo sprendimo tendencijas.

Tyrimo metodika. Tiriant baigiamojo darbo objektą ir siekiant darbo tikslo naudoti įvairūs mokslo metodai. Sisteminės analizės metodas naudotas tiriant santuokos sudarymo, jos nutraukimo, turtinių santykių bei vaikų teisių šeimoje apsaugos teisinio reguliavimo veiksmingumą. Dokumentų analizės ir statistinis metodai naudoti, tiriant Statistikos Departamento prie LR Vyriausybės duomenis apie santuokos sudarymą, jos nutraukimą, smurto prieš vaikus atvejus šeimoje, taip pat atliekant atrankinį santuokos nutraukimo, turto padalijimo, tėvų valdžios apribojimo civilinių bylų tyrimą. Lyginamosios teisėtyros metodas naudotas, analizuojant Lietuvos Respublikos ir tarptautinius teisės aktus, reglamentuojančius vaikų teisių apsaugą, mokslines doktrinas, skirtingus mokslininkų požiūrius į šeimos santykius. Loginis ir apibendrinimo metodai naudoti atskleidžiant darbo tikslą, aiškinantis teisės normų turinį, pateikiant išvadas bei rekomendacijas.

Tyrimo etapai. Pirmajame etape studijuota mokslinė literatūra susijusi su šeimos kaip socialinio instituto ypatumais, atskleista teisės socialinio veiksmingumo esmė bei šeimos ir teisės veiksmingumo pagrindu suformuluota veiksmingos šeimos teisės samprata. Antrame etape apžvelgtas santuokos sudarymo, jos nutraukimo, šeimos narių turtinių ir asmeninių neturtinių santykių bei tėvų ir vaikų tarpusavio santykių reglamentavimas. Trečiame etape atlikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Kauno miesto apylinkės teismo šeimos teisinių santykių civilinių bylų analizė, padėjusi įvertinti atskirų šeimos teisės institutų socialinį veiksmingumą. Ketvirtajame etape, remiantis moksline literatūra ir atlikta analize, statistine duomenų analize, suformuluotos išvados ir pateiktos rekomendacijos.

Tyrimo šaltiniai. Tyrimo šaltiniais tapo Lietuvos Respublikos ir tarptautiniai teisės aktai, jų oficialūs išaiškinimai, civilinė teisė, civilinio proceso teisė, teisės sociologija, teisės teorija ir kita mokslinė literatūra, publicistiniai straipsniai periodiniuose leidiniuose bei internetiniuose puslapiuose, kuriuose pateikiamos įvairios teisininkų nuomonės. Buvo išanalizuoti Kauno miesto apylinkės teismo ir LAT civilinių bylų sprendimai dėl santuokos negaliojimo, nutraukimo, turto padalijimo, tėvų valdžios apribojimo, vaikų gyvenamosios vietos, kilmės nustatyto ir vaikų išlaikymo.

Darbo struktūra. Baigiamasis darbas yra tarpšakinio pobūdžio darbas, esantis kelių teisės mokslų–civilinės, šeimos teisės mokslų bei sociologijos–sandūroje. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys pagrindiniai skyriai, kurie suskirstyti į smulkesnes dalis. Darbas baigiamas išvadomis ir rekomendacijomis, bei pateikiamu literatūros sąrašu.

1. ŠEIMOS TEISĖS SOCIALINIO VEIKSMINGUMO SAMPRATA

1.1. Socialinė šeimos samprata

Šeima egzistuoja tiek pat laiko, kaip ir visuomenė, tik įvairiose visuomenėse buvo nevienodi šeimos tipai bei formos. Šeimoje vyksta svarbiausi asmeninio gyvenimo įvykiai, jungiantys žmogų su socialine grupe, visuomene. Ji yra žmogaus ir visuomenės pusiausvyros pamatas, todėl šeimos sąvoką skirtingai pateikia daug teorikų ir praktikų. „Šeima – labai reikšminga socialinė grupė, vykdanči pirminę vaiko socializaciją, kuri nepakeičiamai veikia vaiko asmenybės formavimąsi.“¹ Šeima – unikali socialinė institucija, nes joje pratęsiama gyvybė, individas įgyja pirmąsias socializacijos pamokas, tampa grupės nariu. „Šeima – socialinio gyvenimo centras, siejantis individą su kitomis socialinėmis institucijomis ir organizacijomis.“² P. Bourdieu siūlo į šeimą pažvelgti kaip į „institūtą, kuris vienu metu egzistuoja ir objektyviai, ir žmonių protuose – per klasifikacijos principus, kurie konstruoja tam tikrus atitikimo oficialiai šeimos idėjai rodiklius. Moderniose visuomenėse pagrindinis tokių oficialių kategorijų agentas yra valstybė, kuri remia tam tikrą šeimyninės organizacijos formą ir palaiko tuos, kurie prie jos prisitaiko.“³ Britanijos Enciklopedijoje šeima apibrėžiama kaip – “socialinė grupė, susieta bendros gyvenamosios vietos, ekonominio bendradarbiavimo ir reprodukcijos. Ji jungia suaugusius abiejų lyčių asmenis, iš kurių bent du palaiko socialiai pateisinamus lytinius santykius, turi vieną ar daugiau palikuonių arba įvaikintų vaikų.”⁴ Nors šiame apibrėžime jau yra jungiami biologiniai ir socialiniai požymiai, tačiau “ši tradicinė šeimos samprata pastaraisiais metais yra vis dažniau kritikuojama, nes ji neatspindi šiuolaikinės šeimyninio gyvenimo įvairovės, naujų socialinės sąveikos formų ir šeimos kaitos procesų, atskirdama daugybę įvairių grupių, kurios laiko save šeimomis (globėjai ir jų globojami vaikai, partneriai, gyvenantys neregistruotoje santuokoje, įskaitant tos pačios lyties partnerius).”⁵

Taigi šeimos samprata nėra baigtinė ir atspindi kiekvienos visuomenės tradicijas ir poreikius. Tačiau kiekvienu apibrėžimu autorius ar autorių grupė pabrėžia tai, kas jų manymu yra svarbiausia, pavyzdžiui, įstatymų leidėjai ir politikai iškelia formalių ryšių svarbą. Galima būtų teigti, jog kiekviena šeimos sampratos versija taip pat atspindi ir šeimos funkcijų prioritetus.

¹Berger P. L., Luckmann T. Socialinis tikrovės konstravimas. Vilnius: Pradai, 1999. P.24,

² Kviessienė G. Socializacijos pedagogika. Vilnius: VPU, 2000. P. 83,

³ Bourdieu P. Apie šeimą kaip realizuotą kategoriją / Kultūros barai. 2002. Nr.12, psl. 21-25,

⁴ Leonavičius V. Sociologija. Kaunas: VDU, 2003. P.7,

⁵ Pivorienė J. Sociologijos pagrindai socialiniame darbe: Šeima, Sveikata. Kaunas: VDU, 2004. P. 233-234,

Šeimos pagrindą vis dėl to sudaro santuoka. Santuoka, tai istoriškai besikeičiančių santykių tarp vyro ir moters socialinė forma, kurios pagalba visuomenė reguliuoja ir sankcionuoja jų valinį gyvenimą ir nustato sutuoktinių teises bei pareigas. Tačiau šeima yra sudėtingesnė socialinė sistema nei santuoka, kadangi ši sistema apjungia ne tik sutuoktinius, bet ir jų vaikus, o taip pat ir kitus giminaičius. Todėl šeimą reikia analizuoti ne tik kaip sutuoktinių grupę, bet kaip socialinį institutą, kaip individų, atliekančių reprodukcinę visuomenės funkciją bei savo santykius grindžiančių atitinkamų vertybių ir normų pagrindu, sąveiką ir santykius.

Šeima yra vienas iš socialinių "institūtų, kuris per apeiginius ir techninius ritualus yra skirtingų asmenybių bendros šeimos kūrimo, kiekvieno šeimos nario jausmų ilgalaikio įteisinimo ir vientisumo, kaip šeimos vieneto išlikimo, sąlygos rezultatas."⁶

Šeima kaip socialinis institutas turi pereiti atitinkamus raidos etapus, kurie ir sudaro šeimos ciklą. Mokslininkai išskiria skirtingus šio ciklo etapus, bet pagrindiniai yra šie:

1. Santuokos sudarymas – šeimos susiformavimas;
2. Vaikų gimimo pradžia – pirmojo vaiko gimimas;
3. Vaikų gimdymo pabaiga – paskutiniojo vaiko gimimas;
4. „Tuščias lizdas“ – paskutinio vaiko santuoka ir atsiskyrimas nuo šeimos;
5. Šeimos egzistavimo pabaiga – vieno iš sutuoktinių mirtis.

Kiekviename etape šeima įgauna specifinius socialinius bei ekonominius ypatumus. Šeima kaip socialinis institutas atsirado kartu su bendruomenės formavimusi.

Socialinis institutas suprantamas kaip žmonių susivienijimas, kurio viduje jo nariai vadovaujasi sureguliuotais visuomeninių santykių kompleksais. "Socialinis institutas gali būti apibrėžiamas kaip pripažintas socialinių santykių ir elgsenos darinys, kuris lemia tam tikros socialinio gyvenimo srities struktūrą." ⁷ Būtent šiuose susivienijimuose žmonės atlieka tam tikrą vaidmenį ir šį jų vaidmenį, nulemia ne kas kita, kaip socialinės vertybės, idealai bei normos. Kitaip tariant, atitinkamų socialinės vertybių, idealų ir normų laikymasis užtikrina socialinio instituto egzistavimo ir funkcionavimo stabilumą.

Šeimos sociologinės analizės teorinei raidai didelę įtaką padarė struktūrinio funkcionalizmo perspektyva. Ji pabrėžia socialinės ir jos atskirų dalių tarpusavio priklausomybės aspektą. Šios perspektyvos požiūriu "atskiros socialinės sistemos dalys atlieka tam tikras funkcijas, kurios užtikrina visos sistemos funkcionavimą ir socialinę tvarką. Tuo atveju šeima apima tris bendrąsias charakteristikas:

⁶ Pivorienė J. Sociologijos pagrindai socialiniame darbe: Šeima, Sveikata. Kaunas: VDU. 2004. P. 236,

⁷ Ten pat,

1. Šeima, kaip socialinis institutas, yra kultūriškai universali, tokia pat sena kaip ir žmogaus kultūra.

2. Šeima yra esminis socialinis institutas. Šeimos vaidmenys yra vieninteliai, kuriuos atlieka visi visuomenės nariai, o individai per šeimą yra susiję su makrosocialine struktūra.

3. Šeima yra multifunkcinis institutas. Šeimos funkcijos yra esminės šeimos nariams ir visuomenei.”⁸

Šeimos kaip socialinės kategorijos samprata taip pat gali būti atskleidžiama per šeimos funkcijas. Šeimos paskirtis, jos funkcijos visuomenėje, nepaisant šeimos struktūros, irgi traktuojamos gana įvairiai. Šeimos ir jos funkcijų skirtingas sampratas lemia tyrėjų požiūris į įvairius šeimos santykių aspektus: šeima gali būti tiriama ir kaip socialinė institucija, ir kaip maža grupė; tyrėjas gali orientuotis į jos santykius aiškinančius teorinius modelius ar nagrinėti empiriškai stebimą gyventojų pasiskirstymą.

Kaip teigia Z. Bajoriūnas, „šeimos funkcija suprantama kaip sutuoktinių ar kitų jos narių poreikių ir su jais susijusių pareigų vienu kitiems atlikimas ir tenkinimas. Šeimos funkcijų realizavimas atskleidžia šeimos narių santykius, moters ir vyro vaidmenų specifiką. Pastariesiems didelę įtaką daro visuomenė ir socialinė – kultūrinė aplinka.“⁹ Vaikams auginti reikia šeimos ūkio, buities, tinkamai sutvarkytos ekonomikos ir t. t.

Z. Bajoriūnas skiria šias pagrindines šeimos funkcijas: vaikų gimdymo, auginimo bei auklėjimo, tautos etoso tęstinumo, ūkinę ir ekonominę funkcijas, rekreacinę, komunikacinę, emocinę, reguliuojančią bei seksualinę funkcijas. J. Bikulčius išskiria šias šeimos funkcijas: „žmonių giminės tęsimas, vaikų socializacija ir auklėjimas, ūkinė ekonominė funkcija, rekreacinė, bendravimo funkcija, seksualinių poreikių tenkinimo.“¹⁰ J. Uzdila skiria „reprodukcinę, auklėjimo, ekspresyvinę - rekreacinę, socialinę – ekonominę, dvasinę – psichologinę ir buitinę funkcijas.“¹¹ Šioje šeimos funkcijų klasifikacijoje vaikų gimdymą ir auginimą apima reprodukcinė funkcija. Kai kurie autoriai išskiria tik esmines šeimos funkcijas. J. Vaitkevičius jas klasifikuoja taip: „žmonių giminės tęsimas; jaunosios kartos auklėjimas ir socializavimas; visuomenės kultūros perdavimas ir tęsimas; šeimos ūkio tvarkymas; šeimos narių gyvenimo organizavimas, jų elgesio kontrolė, tarpusavio parama.“¹²

⁸ Pivorienė. J. Socialologijos pagrindai socialiniame darbe: Šeima, Sveikata. Kaunas: VDU, 2004. P. 237,

⁹ Bajoriūnas Z. Šeimos edukologija : vadovėlis aukšt. m-klų stud. – Vilnius : Jošara, 1997, P. 292,

¹⁰ Bikulčius J. Šeimyninio gyvenimo darba ir jos išsaugojimo paslaptys. – Panevėžys: Panevėžio spaustuvė, 1995, P. 143.

¹¹ Uzdila J. Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje. – Vilnius: Academia, 1993, P. 121-123,

¹² Vaitkevičius J. Socialinės pedagogikos pagrindai: vadovėlis magistrantams, doktorantams, pedagogams, studentams. – Vilnius: Egaldas, 1995. P.190,

Apibendrinant įvairių mokslininkų siūlomas šeimos funkcijų klasifikacijas, galima išskirti šias pagrindines šeimos funkcijas: 1) reprodukcinė funkcija, 2) ūkinė ekonominė funkcija, 3) socializacijos funkcija, 4) psichologinė funkcija, 5) rekreacinė funkcija, 6) seksualinė funkcija. Reprodukcinė funkcija apima vaikų gimdymą, auginimą ir auklėjimą, ekonominė funkcija – ekonominę, ūkinę šeimos veiklą, socializacijos funkcija – bendruosius socializacijos procesus ir tautos tradicijų perdavimą, psichologinė funkcija – šeimos narių tarpusavio bendravimą, dvasinį ir psichologinį palaikymą, meilę ir pan.

Tiesioginis pagrindas kalbėti apie teisės poveikį šeimai atsiranda tik tada, kai pripažįstamas proporcingas teisės viešpatavimo šeimos atžvilgiu principas. Kai tam tikrą šeimyninių santykių dalį siekiama grįsti teise, tai tokio gyvenimo organizacijai suteikiami teisės esmei būdingi požymiai. Mat teisė, kiek ji yra subjektinių teisių ir pareigų vienovė, tiek ji yra atvira šeimai: šeimos nariai turi tik tiek teisių, kiek vykdo joms proporcingas pareigas.

1.2. Teisės socialinio veiksmingumo samprata

„Teisės veiksmingumo sąvoka siejama su formaliu veiksmingumu, socialiniu veiksmingumu, veiksmingumu kaip teisei keltų tikslų pasiekimu, t. y. kaip siektų ir pasiektų tikslų santykiu, veiksmingumu kaip pasiektų tikslų ir sąnaudų santykiu.“¹³

„Teisinis (formalusis) teisės veiksmingumas rodo, kad teisė veikia taip, kaip jai numatyta. Socialinis (turingasis) teisės veiksmingumas rodo, kad yra pasiekti šių teisės normų socialiniai tikslai. Socialinės teisės veiksmingumas, jei jis atitinka teisės adresatų lūkesčius, taip pat gali būti įvardijamas kaip teisės naudingumas. Teisės, kaip ir bet kurio kito reiškinio, veiksmingumas neišvengiamai matuojamas ekonominiais (plačiąja prasme) kriterijais, vertinant, kiek pasistūmėta tikslo link. Kitaip tariant, teisė yra socialiai veiksminga, jei ji padeda priartėti prie tikslo, ir yra socialiai neveiksminga, jei nepadeda. Šia prasme teisės veiksmingumas yra tapatus teisės rezultatyvumui. Teisės rezultatyvumas savo ruožtu gali būti matuojamas kaip siektų ir pasiektų rezultatų santykis arba vertinamas kaip kryptingumas arba tikslingumas, t.y. vertinamas ne tiek kiekybiniais, kiek kokybiniais kriterijais – kaip artėjimas prie siektų tikslų. Be rezultatyvumo,

¹³ Šimašius. R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas//Jurisprudencija, 2004. t. 54(46). P. 63,

daugeliu atvejų būtinas ir teisės efektyvumo kriterijus, kuriuo įvertinama, ar teisė efektyviai padeda priartėti prie tikslo, ar ne.”¹⁴

A. Fergusonas pastebėjo, „istorija yra žmogaus veiksmų, o ne sumanymų rezultatas”. Teisė susijusi su normatyvumu, t.y. žmogaus sumanymai apie tai, kaip turėtų būti atliekami žmogaus veiksmai visuomenėje. Teisė gali būti veiksminga arba efektyvi dėl įvairiausių priežasčių.:

- Dėl teisėkūros subjekto efektyvaus darbo, jei teisės normų akto paskirtis neprieštarauja teisės socialiniai paskirčiai ir atitinka socialinius interesus. Todėl jo įgyvendinimas nesukelia apskritai jokio visuomenės narių ar grupių pasipriešinimo, arba jis yra visai nežymus;

- Dėl efektyvaus teisėsaugos subjektų ar apskritai valstybės valdymo aparato veiklos;

- Dėl visuomenės, socialinių grupių ir pavienių žmonių aukštos teisinės kultūros.

Šiuo požiūriu teisės veiksmingumas atsispindi ta apimtimi, kuria pasiekiami teisei, kaip reguliatoriui, išskirti tikslai – užtikrinantys visuomeninio gyvenimo organizuotumą bei stabilumą. Bendru teisės efektyvumo rodikliu šiuo atveju tampa socialinis rezultatyvumas. Kokybine prasme apibūdinant teisės veiksmingumą kartu su faktiniu efektyvumu naudojami ir kai kurie kiti kriterijai, kaip pagrįstumas ir tikslingumas, naudingumas ir ekonomiškumas.

Pagrįstumas ir tikslingumas - tai sąlygos ir reikalavimai, kurių įgyvendinimas būtinas tam, kad teisės normos reguliavimo procese pasiektų aukštus teigiamus rezultatus. Kuo pagrįstesnis ir tikslingesnis teisės normos turinys, tuo jos yra veiksmingesnės. Ši teisės socialinio veiksmingumo įvertinimo pusė susijusi su teisėkūros procesu - koks yra teisės normų mokslinio pagrindimo lygis, jų atitikimas visuomenės vystymosi poreikiams, jų išleidimo naujumas ar buvo įvertinti visi visuomenėje vykstantys socialiniai pokyčiai.

Ekonomiškumas – tai yra teigiamas teisės normos veiksmingumas, kuris apibrėžiamas teisės reguliavimo mechanizmo veikimo išlaidomis, pasireiškiančiomis materialiniais ir žmogiškais ištekliais.

Tuo tarpu vertinimas kiekybiniu kriterijumi galimas, kai nustatant teisės socialinį veiksmingumą pradiniu tašku pasirenkamas rodiklis, kuris iš faktinės pusės liudija tai, kad tam tikros teisės normos pasiekė reikiamo efekto. Šiuo atveju kalbama apie faktinį veiksmingumą, kuris pasireiškia sąveika tarp faktiškai pasiekto, realaus rezultato ir tų tiesioginių tikslų dėl kurių buvo priimtos tam tikros teisės normos. Tuo atveju tiesioginis teisės normos tikslas yra teisės normos veiksmingumo įvertinimo etalonas. Lyginant tiesioginius teisės normos tikslus su faktiniais jų poveikio rezultatais, galima kiekybiškai, matematiškai išmatuoti jų efektyvumą. Gautas kiekybinis

¹⁴ Šimašius. R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas//Jurisprudencija, 2004. t. 54(46). P. 64,

rezultatas gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas. Neigiamas rezultatas liudija apie teisės socialinį neveiksmingumą.

Veiksmingumą galima vertinti dviem lygmenimis:

- 1) "kaip sąlygas, kuomet teisė veiksminga apskritai (*makrolygis*); arba
- 2) kaip atskirų teisės normų veiksmingumą (*mikrolygis*).¹⁵

„Makrolygiu vertinami visos teisinės sistemos arba atskiros teisės šakos veikimo rezultatai.“¹⁶ „Mikrolygiu nagrinėjamas atskiro teisės normų akto, jų grupės arba teisinės reformos branduolį sudarančių teisės normų veikimo efektyvumas jų teisėkūros paskirties požiūriu.“¹⁷

„Pilietinei visuomenei svarbesnė yra ne formalioji, o turiningoji socialinio teisės veiksmingumo samprata“¹⁸, kuri siejama su socialumo sąvokos pagrindiniu požymiu – bendruomeniškumu ir pabrėžia du sąryšingus aspektus: 1) teisės socialinę paskirtį - saugoti ir ginti visuomenės bendruomeniškąs vertybes ir pamatinius interesus; 2) pats teisės socialinis veiksmingumas suprantamas kaip geras socialinis veikimas. „Pastaruoju aspektu akcentuojama teisės socialinio veikimo kultūra: žmogaus ir visuomenės kryptingos teisinės veiklos laimėjimų sistema: kvalifikuotumas, organizuotumas, produktyvumas (rezultatyvumas), techninis aprūpinimas, visuomeninis išipareigojimas ir t. t. Būtent, nuo šių laimėjimų lygio ir jų savitarpio santykių priklauso ir teisinės veiklos kultūros pobūdis.“¹⁹

Todėl "veikiant teisei sistemai ir teisės normoms turime nuolatos kurti ir palaikyti visuomenėje pasitikėjimo ir saugumo, visuomenės sutelktumo stiprinimo tendencijas, kurios persveria ir nustelbia griovimo tendencijas. Tai reiškia, kad teisinė sistema, sąveikaudama su moraline, ekonomine, politine ir kitomis gretimomis socialinėmis sistemomis, turi įgyvendinti maksimalistinę teisės socialinę paskirtį:

- 1) saugoti ir ginti žmogaus pamatinius interesus;
- 2) užtikrinti visuomenės grupių socialinę ir politinę santarvę;
- 3) skatinti bendruomeniškąs visuomenės gyvenimo pažangos raidą.²⁰

„Teisės socialinis veikimas – tai teisės poveikio visuomeniniam gyvenimui, žmonių sąmonei ir elgesiui atsiradimas, procesas ir jo rezultatas. Teisė sukuriama arba „savaimingai

¹⁵ Šimašius. R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas//Jurisprudencija, 2004. t. 54(46). P. 65,

¹⁶ Šlapkauskas.V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2004. P. 606,

¹⁷ Ten pat,

¹⁸ Šlapkauskas V. Teisės socialinio veiksmingumo sampratos tyrimas// Filosofija. Sociologija. 2002. Nr. 1. P. 50,

¹⁹ Ten pat,

²⁰ Ten pat,

atsiranda²¹ socialinėje erdvėje ir joje vienokiu ar kitokiu laipsniu įgyvendinama. Teisės įgyvendinimas pasireiškia konkrečiais poveikio visuomeniniam gyvenimui, žmonių sąmonei ir elgesiui rezultatais. Liberalios demokratinės visuomenės teisėkūros subjektui ir apskritai visuomenei rūpi, kad teisės socialinis veikimas būtų veiksmingas – duotų kuo daugiau teigiamų ir kuo mažiau neigiamų rezultatų. Teisės atsiradimo ir teisės įgyvendinimo etape teisė sąveikauja su įvairiomis socialinėmis normomis ir veiksniais, kurie gali turėti ir teigiamą, ir neigiamą įtaką teisės socialiniam veikimui. Todėl teisės sociologija nagrinėja teisės (teisinių idėjų, teisės normų, teisinių santykių) ir socialinių veiksmų (bei sąlygų) sąveiką „teisės atsiradimo ir teisės įgyvendinimo“ etape.²²

„Teisės atsiradimo – teisės įgyvendinimo etape teisinės priemonės sąveikauja su įvairiomis socialinėmis normomis ir veiksniais, kurie teisės socialinį veikimą gali sustiprinti (padaryti teigiamą poveikį), susilpninti arba net neutralizuoti. Kitaip tariant, dėl teisinių priemonių, socialinių sąlygų ir veiksmų sąveikos teisė, kaip socialinis reiškinys, patiria atitinkamus būvius ir procesus, kurie išreiškia teisės judėjimą “teisės atsiradimo – teisės įgyvendinimo” etape.”²³ Šiame etape teisės patiriamus būvius vadiname teisės socialinio veikimo mechanizmais. Teisės sociologijos plačiuoju požiūriu išskiriami keturi santykinai savarankiški teisės socialinio veikimo mechanizmai: 1) teisinio reguliavimo, 2) socialinis arba socialinės aplinkos, 3) psichologinis, 4) informacinis-komunikacinis. Šių mechanizmų tarpusavio sąveikoje teisės poveikio visuomeniniam gyvenimui, žmonių sąmonei ir elgesiui rezultatai gali būti skirtingo veiksmingumo laipsnio. Tai reiškia, kad sociologinis požiūris į teisės veikimą ir veiksmingumą siekia formalųjį teisės veiksmingumo sampratą išplėtoti ir transformuoti į socialinį supratimą.

„**Teisinio reguliavimo mechanizmas** – tai teisinių priemonių sistema, sukurta padėti teisės subjektams įgyvendinti jų interesus. Teisės teorijoje teisinio reguliavimo mechanizmas suprantamas teisinio pozityvizmo ir sociologinės teisės požiūriais.“²⁴

„**Teisės veikimo socialinis mechanizmas** (teisės veikimo socialinė aplinka) – tai visuma socialinių sąlygų (socialinės neteisinės normos) ir veiksmų (pvz., paprotinis mąstymas), kurie suponuoja teisės atsiradimą, sąveikauja su teise įvairiuose jos funkcionavimo etapuose ir atsispindi teisės įgyvendinimo socialiniuose padariniuose. Teisė kuriama ir atsiranda ekonominio, politinio, dorovinio ir kitokio pobūdžio socialinių veiksmų sąveikos kontekste. Šie veiksniai sąveikauja su teise visuose jos funkcionavimo ir įgyvendinimo proceso etapuose, t. y. sudaro teisės veikimo

²¹ Šlapkauskas.V. Teisės sociologinio veikimo modeliavimas ir jo ribos: socialinis požiūris// Jurisprudencija, 2004. t. 51(43); P. 9,

²² Ten pat,

²³ Šlapkauskas.V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2004. P. 459,

²⁴ Šlapkauskas.V. Teisės sociologinio veikimo modeliavimas ir jo ribos: socialinis požiūris// Jurisprudencija, 2004, t. 51(43); P. 11,

socialinę aplinką (sociumą). Todėl vienas svarbiausių teisės sociologijos uždavinių – nagrinėti teisės socialinės aplinkos struktūrą, jos elementų ryšį su teise.²⁵

Socialinė aplinka kaip teisės veikimo kontekstas dažniausiai nagrinėjama šiais požiūriais:

- „Aksiologiniu (vertybių teorijos) požiūriu. Šiuo požiūriu nagrinėjama: teisės vaidmuo ir jos reikšmė visuomenės socialinių vertybių sistemoje; teisinių ir kitų socialinių vertybių suderinamumas (arba prieštaringumas); teisėtumo ir tikslingumo principų santykis; teisės socialinio prestižo lygis; teisės atitiktis socialiniams lūkesčiams laipsnis. Išsiaiškinama, kiek visuomenė pripažįsta ir palaiko teisės saugomas socialines vertybes ir reikalaujamas elgesio formas.

- Socioreguliaciniu požiūriu. Šis požiūris pabrėžia socioreguliacinio normatyvinį pagrindą. Tai reiškia, kad nagrinėjama teisės kaip socialinio regulatoriaus sąveika su kitais socialiniais reguliatoriais. Šiuo požiūriu siekiama atskleisti, koks susiklostė teisės normų ir faktiškai veikiančių socialinių normų (veiklos įpročių vienoje ar kitoje veiklos srityje) santykis – normų suderinamumas ir prieštaravimai; kokio reikia papildomo teisėkūrinio pastiprinimo, kad įsigalėtų teisės normų ir kitų socialinių reguliatorių pozityvinės sąveikos formos.

- Socialinės kontrolės požiūriu. Visavertiška teisės socialinio veikimo mechanizmo analizė turi atskleisti teisės vietą ir vaidmenį socialinės kontrolės institutų sistemoje. Dažnai socialinės kontrolės samprata apibrėžiama tik visuomenės lygiu, ignoruojant individų socializacijos reikšmę. Susiaurinta socialinės kontrolės samprata suprantama kaip socialinės sistemos socioreguliacijos būdas. Tuomet išplečiamas socioreguliacinis požiūris. Dažnai toks socialinės kontrolės požiūrio susiaurinimas yra nepagrįstas ir riboja teisės socialinio veikimo modeliavimo galimybes.²⁶

„**Teisės veikimo psichologinis mechanizmas** – tai teisės poveikio žmonių elgesio motyvams laidavimo būdai. Motyvai yra veiklos paskatos, susijusios su individo poreikių tenkinimu: individo aktyvumą skatinantys ir jo veiklos kryptį lemiantys aplinkos arba vidaus veiksniai; materialūs arba idealūs individo tikslai; individo veiksmų ir poelgių pasirinkimo priežastis, kurią pats individas suvokia. Motyvams priskiriame visa tai, kas skatina žmogaus veiklą: poreikius ir interesus, potraukius ir emocijas, nuostatas ir idealus.“²⁷

²⁵ Šlapkauskas.V. Teisės sociologinio veikimo modeliavimas ir jo ribos: socialinis požiūris// Jurisprudencija, 2004, t. 51(43); P. 11,

²⁶ Šlapkauskas.V. Teisės sociologinio veikimo modeliavimas ir jo ribos: socialinis požiūris// Jurisprudencija, 2004, t. 51(43), P.11-12,

²⁷ Ten pat,

„Teisės veikimo informacinis-komunikacinis mechanizmas – tai teisinės informacijos komunikaciniai tinklai, kurie turi laiduoti teisės informacinį komunikacinį poveikį teisės subjektams.“²⁸

Nagrinėjant teisės socialinį veiksmingumą, teisės turinys dažniausiai priimamas kaip duotybė. Ganėtinau plačiai yra įsivyravusi tradicija teisės turinį analizuoti moraliniu, politiniu, ekonominiu požiūriu, o veiksmingu arba neveiksmingu laikyti teisės įgyvendinimą. Kitaip tariant, laikoma, kad neveiksmingas yra teisės įgyvendinimas, o ne teisės normos. Jei teisę vertiname kaip įrankį, tai teisėkūros subjektas, siekiantis įtvirtinti veiksmingą ir efektyvią teisę, turi atkreipti dėmesį į procesą, kuris vyksta teisei veikiant žmogaus elgesį.

Suvokiant tokią dinaminę teisės prigimtį, teisės kaip įrankio veiksmingumo kritinių momentų yra keletas :

- 1) „netinkamas problemos suvokimas. Tai gali būti susiję su įvairiausio pobūdžio klaidomis,
- 2) netinkamas teisės tikslo supratimas arba klaidingos teisinės idėjos.
- 3) netinkamas teisinių idėjų detalizavimas teisės normose.
- 4) netinkamas teisės normų išreiškimas teisės išraiškos formomis (teisės šaltiniuose) – dažniausiai teisės aktų tekstuose.
- 5) netinkamas teisės išraiškos formos (šaltinio) aiškinimas.
- 6) netinkamas teisės įgyvendinimas arba apskritai neįgyvendinimas, kuris gali pasireikšti tiek dėl sąmoningo sprendimo, tiek dėl galimybių neturėjimo.“²⁹

Žvelgiant į teisės socialinį veiksmingumą, pirmiausia būtina pasiekti, kad tinkamos būtų teisinės idėjos ir išreikštos tinkamos teisės normos. Taigi nagrinėjant teisės socialinį veiksmingumą, pirmiausia kyla teisės tikslų, turinio ir formos problemos, su kuriomis yra susijęs teisėkūros, o ne teisės įgyvendinimo procesas. Teisėkūros subjektas turi numatyti teisės socialinį veiksmingumą ir efektyvumą.

1.3. Veiksmingos šeimos teisės samprata

Šeima yra svarbiausia socialinė ląstelė, todėl visuomenė suinteresuota jos teisine apsauga. Kalbant apie šeimos konstitucinius aspektus, pirmiausia remiamasi į Konstitucijos 38 straipsniu,

²⁸ Šlapkauskas.V. Teisės sociologinio veikimo modeliavimas ir jo ribos: socialinis požiūris// Jurisprudencija, 2004, t. 51(43), P.13,

²⁹ Šimašius. R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas//Jurisprudencija, 2004. t. 54(46). P. 66,

skelbiančiu jog „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę, kad santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu, kad valstybė registruoja santuoką, gimimą ir mirtį, kad valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją, kad sutuoktinių teisės šeimoje lygios, kad tėvų teisė ir pareiga - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti o vaikų pareiga - gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą.“³⁰ Konstitucijos 39 straipsnyje randame nuostatas, kad valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą, dirbančioms motinoms įstatymas numato mokamas atostogas iki gimdymo ir po jo, palankias darbo sąlygas ir kitas lengvatas, nepilnamečius vaikus gina įstatymas, ir taip toliau. „Konstitucija įtvirtina šeimą, kaip vertybę. Konstitucijoje tiesiogiai skelbiama, kad šeima turi būti saugoma, globojama.“³¹

„Šeima yra socialinės tikrovės fenomenas. Šeimos sociologija – viena iš sociologijos mokslo šakų. Tyrinėjimo objektas - šeimos institutas. Sąvoka „šeima“ žymi socialinę grupę, kuriai būdingi bent trys bruožai:

1. Ji kyla iš santuokos;
2. Ją sudaro vyras, žmona, vaikai, gimę iš jų sąjungos, taip pat prisijungę prie šio branduolio kiti giminaičiai;
3. Šeimos narius jungia teisėti ryšiai, ekonominio, religinio ir kitokio pobūdžio teisės ir pareigos, apibrėžtas tinklas lytinių teisių ir draudimų, visuma įvairių ir nevienarūšių psichologinių jausmų, tokių kaip kad meilė, prisirišimas, pagarba, baimė ir kt.”³²

Kalbant apie šeimos teisės socialinį veiksmingumą, pravartu jį išnagrinėti teisinio reguliavimo mechanizmo sandaros aspektu. S.Aleksejevas teisinio pozityvizmo požiūriu išskiria tris teisinio reguliavimo mechanizmo elementus:

- “1) teisės normos ir individualūs teisės taikymo paliepimai;
- 2) teisiniai santykiai;
- 3) teisių ir pareigų įgyvendinimo aktai.”³³

Šeimos teisės “normos nustato bendruosius šeimos santykių teisinio reglamentavimo principus ir reglamentuoja santuokos sudarymo, jos galiojimo bei nutraukimo pagrindus ir tvarką, sutuoktinių turtines ir asmenines neturtines teises, vaikų kilmės nustatymą, vaikų ir tėvų bei kitų

³⁰ LR Konstitucija//Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

³¹Jarašiūnas E. Šeimos koncepcijos pagrindai 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles>. Prisijungimo laikas:2008-06-10,

³²Ten pat,

³³ Aleksejev S. S. Občija teorija prava. Moskva: Juridičeskaja literatura, 1982. T 2. P. 27,

šeimos narių tarpusavio teises ir pareigas, įvaikinimo, globos ir rūpybos, civilinės būklės aktų registravimo tvarkos pagrindines nuostatas.”³⁴

Civilinis kodeksas šeimos sąvokos nepateikia. Civilinio kodekso komentatoriai bando šią sąvoką išvesti iš kodekse vartojamos „šeimos nario“ kategorijos. Jų teigimu, šeima – „tai grupė fizinių asmenų, kuriuos sieja turtiniai ir asmeniniai neturtiniai teisiniai santykiai, atsirandantys santuokos, bendro gyvenimo neįregistravus santuokos, kraujo giminystės, įvaikinimo, kitokios vaikų priežiūros ar auklėjimo teisinės formos pagrindu.“³⁵ Šeimos turtiniai ir asmeniniai neturtiniai santykiai susiklosto tarp sutuoktinių, vyro ir moters, bendrai gyvenančių įregistravus partnerystę, tėvų ir vaikų, senelių ir vaikaičių, brolių ir seserų, įtėvių ir įvaikių, globėjų ir globotinių.

“Pažymėtina, kad CK išplečia šeimos santykių sritį, kur taikomas dispozityvumo principas ir atitinkamai šeimos santykių subjektai gali patys savo susitarimu reguliuoti tarpusavio santykius: čia įtvirtintas vedybų sutarties institutas, sutarties dėl santuokos nutraukimo padarinių institutas ir panašiai. Kitas šeimos santykių teisinio reglamentavimo ypatumas, palyginti su kitų civilinių santykių teisiniu reglamentavimu, yra tai, kad šeimos teisėje yra nemažai imperatyvių teisės normų. Šitaip yra todėl, kad daugelis šeimos santykių nėra grynai privatūs -jie pasižymi veikiau viešumu. Todėl valstybė, siekdama apsaugoti viešąjį interesą, kai kuriuos klausimus reglamentuoja imperatyviai, o tam tikri šeimos teisiniai santykiai susiklosto tik įstatymo numatytais atvejais ar sankcionuoti valstybės.”³⁶

Šeimos santykius reglamentuojančios teisės normos išskirtos į atskirą Civilinio kodekso knygą. “Vienas iš šeimos santykių ypatumų, kad teisė jų visų nereglamentuoja. Kai kurie šeimos santykiai yra tokie privatūs, kad įstatymų leidėjo kišimasis netoleruotinas. Taigi ne visi šeimos santykiai yra teisiniai. Nemažai šeimos santykių, grindžiamų abipusiu jų šalių pasitikėjimu, yra reglamentuojami moralės normų, susiklosčiusių tradicijų, taip pat abipusiu šalių susitarimu ir panašiai. Teisė šeimos santykius reglamentuoja tik tiek, kiek šitai būtina siekiant apsaugoti viešąjį interesą, taip pat apginti šeimos santykių subjektų, ypač vaikų, turtines ir asmenines neturtines teises ir teisėtus interesus.”³⁷

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje „Asmens teisė į šeimos gyvenimo gerbimą“ „atskleista šeimos gyvenimo samprata. Teisinėje literatūroje nuolat minima Marckx prieš Belgiją byla, kurioje konstatuota, kad šeimos gyvenimas apima mažų

³⁴ LR Civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262 ,

³⁵Jarašiūnas E. Šeimos koncepcijos pagrindai 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles>. Prisijungimo laikas:2008-06-10,

³⁶ Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso Komentarai. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 24,

³⁷ Ten pat,

mažiausiai ryšius tarp artimų giminaičių, kurie turi svarbią reikšmę. Šis Teismas prioritetą teikia „vertikaliems“ santykiams (nepilnamečiai vaikai, tėvai, seneliai). „Horizontalūs“ santykiai pripažįstami su išlygomis. Europos Žmogaus Teisių Teismas šeimos gyvenimo sampratos neapriboja santuokos pagrindu susiformavusiomis šeimomis ir teigia, kad jis gali apimti ir kitokius *de facto* santykius. Šeimos gyvenimas apima mažų mažiausiai ryšius tarp artimų giminaičių.³⁸

Teismo praktikai nagrinėjant bylas, susijusias su šeimos gyvenimu, būdingi šie principai:

„a) valstybės teisinei sistemai neužtikrinus tinkamo teisinio ryšio tarp vaiko ir jo motinos sudarymo galimybės, teks konstatuoti Konvencijos 8 str. pažeidimą;

b) nevienodas santuokinių ir nesantuokinių vaikų traktavimas reiškia konvencijos 8 str. (taip pat ir 14 str.) pažeidimą;

c) šeima suprantama plačiau nei santuokos pagrindu susidaręs socialinis vienetas, todėl Konvencijos apsaugos objektas suvokiamas atsižvelgiant į bylos aplinkybes, socialinį, ekonominį, kultūrinį kontekstą bei tradicijas;

d) Konvencijos 8 str. reiškia ne tik valstybės negatyvią pareigą nesikišti į šeimos gyvenimą, bet ir reikalavimą veikti pozityviai, užtikrinant visavertį šios teisės realizavimą;

e) EŽTT šeimos santykiuose gina vaiko teises, t.y. tėvų ir vaikų santykius, bet ne nesantuokinį gyvenimą, (matome, kam teikiamas prioritetas, beje, kai kurie autoriai teisinėje literatūroje tokią Europos žmogaus teisių poziciją laiko pernelyg konservatyvia ir atsargia, nors kiti šį teismą kaltina pernelyg dideliu aktyvumu).³⁹

Nemažai šeimos santykius reglamentuojančių teisės normų yra imperatyvios. Tai lemia santykių pobūdis – nemažai šeimos santykių pasižymi tam tikru viešumu. Todėl valstybė, siekdama apsaugoti viešąjį interesą, kai kuriuos santykius reglamentuoja imperatyviai ir santykių subjektams neleidžia tarpusavio susitarimu tokio reglamentavimo pakeisti (pavyzdžiui, pareiga auklėti vaikus, moraliai ir materialiai remti sutuoktiniams vienas kitą, abiem prisidėti prie šeimos poreikių tenkinimo ir kt.), o tam tikri šeimos teisiniai santykiai susiklosto tik įstatymo numatytais atvejais arba sankcionuoti valstybės.

Įstatymais reguliuojant svarbiausius socialinius reiškinius visada daromas poveikis visuomenei: arba įsivyrąja kompromisas, t. y. įstatymas atitinka visuomenės lūkesčius, arba sukuriamas konfliktas. Tarp kompromiso ir konflikto yra tarpinių kompromiso santykio būvių. Siekiant, „kad įstatymas neaštrintų interesų konflikto, būtina, kad jis įtvirtintų asmenybės, socialinių

³⁸Jarašiūnas E. Šeimos koncepcijos pagrindai 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles>. Prisijungimo laikas:2008-06-10,

³⁹Ten pat,

grupių ir valstybės interesų kompromisą. Priešingų interesų kompromisu siekiama vienodo veiksmingumo sąlygomis saugoti konstitucines įvairių socialinių grupių žmogaus teises.⁴⁰

„Socialinis kompromisas pripažįstamas viena iš svarbiausių priemonių teisiniams įstatymams kurti. Įstatymų leidėjas, kurdamas teisės normas, turi žinoti, kokių socialinių grupių interesus tiesiogiai ar netiesiogiai šis įstatymas palies, kuri iš tų grupių tokiu įstatymu labiausiai suinteresuota ir kuri jam oponuos.“⁴¹

Priešingų interesų kompromisas yra socialinis kompromisas, kuris saugo bei įtvirtina konstitucines žmogaus teises ir tarsi apibendrina visus kitus teisinio įstatymo požymius. Šeimos teisės socialinio veiksmingumo esmę lemia tai, jog šeimos teisėje teisinių santykių dalyvių teisių ir pareigų veiksmingas realizavimas grindžiamas socialiniu kompromisu. Socialinis kompromisas šeimos teisėje - tai būtinybė derinti sutuoktinių priešingus interesus. Socialinio kompromiso dėka teisė pasidaro pajėgi pakilti virš šeimos ir tapti visų socialinių grupių - šeimų gerovės teise, t. y. veiksminga teise. Kad socialinis kompromisas būtų ne tik teorinis, bet ir praktiškai socialinį elgesį normuojantis principas, patys piliečiai taip pat aktyviai turi dalyvauti politiniuose procesuose, aktyviai ginti savo teises.

Šeimos teisės kaip atskiros teisės šakos veiksmingumą lemia ir tai, kad šeimos teisė reguliuoja visuomeninius šeimyninius santykius glaudžiai veikdama su konstitucine teise bei kitomis teisės šakomis. Šeimos teisė yra aktyviai veikiama konstitucinės teisės principų. Šeimyninių santykių teisinio reguliavimo principai ir tikslai susiję su LR Konstitucijos nuostatomis, nustatančiomis piliečių teises ir laisves. Konstitucija - svarbiausias nacionalinis šeimos teisės šaltinis, teisinė įstatymų leidėjo sprendimų patikros priemonė, todėl šeimos santykius būtina reguliuoti pagal Konstituciją, o ne kariaujant su ja. Šeimai pripažintas konstitucinės vertybės statusas suponuoja valstybės valdžios institucijoms pareigas saugoti ir remti šeimą tiek kuriant, tiek taikant teisę.

„Tai, jog šeima yra konstitucinė vertybė, nereiškia, kad visi valstybės piliečiai privalo gyventi šeimose. Niekas neverčia sudaryti santuokos. Niekas neverčia žmogaus visą gyvenimą būti susituokus. Niekas žmogaus neverčia pasirinkti kitų sugyvenimo formų. Tačiau konstituciškai saugoma tikta tokia šeima, kuri užtikrina pačios visuomenės būvį. Žmogaus teisės turi prasmę tikta visuomenėje.“⁴²

⁴⁰ D. Beinoravičius. Socialinis kompromisas kaip teisinio įstatymo požymis// Jurisprudencija, 2002, t. 27(19); P. 19,

⁴¹ Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius: Litimo, 2000. P.40,

⁴² Jarašiūnas E. Šeimos koncepcijos pagrindai 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles>. Prisijungimo laikas:2008-06-10,

1.4. Šeimos santykių teisinio reguliavimo principai

Teisės sistema apskritai ir kiekviena teisės šaka ar net teisės institutas grindžiami tam tikrais esminiais teiginiais, vadinamais teisės principais. Lotyniškai principum – pradžia, pagrindas, pirminis šaltinis. Teisės principai yra svarbiausi teisės esmės konkretinimo, reiškimo būdai, pagrindinės idėjos, vertybinės orientacijos, kurios nurodo, kaip konkrečiomis teisės normomis turi būti reguliuojami žmonių santykiai. Jie sudaro teisės, teisės šakos, teisės instituto plėtojimo pagrindą ir yra labai svarbūs taikant teisės normas praktikoje. Nesant konkrečios teisės normos ar tada, kai kyla klausimų dėl jos taikymo, teismas gali išspręsti ginčą remdamasis teisės principais (CPK 3 str. 6 d.). CK 3.3 str. 1 d. nustatyti monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo, prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, motinystės visokeriopos apsaugos principai.

„Pažymėtina, kad šeimos teisės principai yra ir bendrieji civilinės teisės principai, kaip teisingumo, sąžiningumo, protingumo, subjektų lygiateisiškumo, nuosavybės neliečiamumo, sutarties laisvės, nesikišimo į privačius reikalus, teisinio apibrėžtumo, proporcingumo ir teisėtų lūkesčių, neleistinumų piktnaudžiauti teise ir visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principai įtvirtinti pirmosios knygos 1.2, 1.5 str. Be abejo, šeimos santykiams jie turėtų būti taikomi įvertinus šių santykių specifiką. Svarbu tai, kad CK 3.3 straipsnis nustato tiek įstatymų kūrimo, tiek jų taikymo ir aiškinimo gaires. Kiekviena trečiosios knygos norma turėtų būti aiškinama ir taikoma nepamirštant CK 3.3 straipsnyje įtvirtintų principų.

Pagrindinė teisės principo savybė ta, kad jis yra įtvirtintas bei išreikštas svarbiuose norminiuose aktuose ir iš esmės sudaro teisinio reguliavimo bazę.”⁴³

Monogamijos principas. Monogamija – vienas iš pagrindinių principų, reguliuojant santuokos ir šeimos santykius, įtvirtintas LR CK 3.3 str. Šis principas reiškia, kad vyras ir moteris gali būti tuo pat metu tik vienoje įstatymo nustatyta tvarka sudarytoje santuokoje. Asmuo, esantis kitoje registruotoje santuokoje, negali sudaryti naujos santuokos. Santuokos sudarymas, esant kitai teisėtai santuokai, reiškia esminių santuokos ir šeimos santykių principų pažeidimą. Tai gali sudaryti daugpatystės ar daugvyrystės situaciją, kelti neigiamas teises pasekmes, nes antra santuoka bus pripažinta negaliojančia pagal CK 3.16 str., kuris draudžia pažeisti monogamijos principą. Monogamijos principas yra absoliutus, nes nėra numatyta ar leidžiama jokių jo išimčių. Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas galėtų numatyti vienintelę šios taisyklės išimtį, o būtent, kai santuoką sudaro tie patys asmenys, kurių partnerystė buvo registruota. Monogamijos principas yra viešosios tvarkos

⁴³ Mikėlėnas V. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997. P. 251,

principas (CK 1.11 d.), juo remiantis užsienio teisės normos netaikomos, jeigu jų taikymas pažeidžia įstatymų įtvirtintą viešąją tvarką pvz. pažeidžia monogamijos principą. LAT Senatas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautines privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalgoje“⁴⁴ išaiškino, kad sąvoka „viešoji tvarka“ yra palikta teismams. Ši sąvoka apima pagrindinius principus, kuriais yra grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas. Taigi vienas iš tokių pagrindinių principų ir yra poligamijos draudimas. Tačiau įvairios valstybės savo teises sistemas grindžia skirtingais principais. Pvz., kai kurios valstybės leidžia daugpatystę ar daugvyrstę. Todėl reikia skirti subjektinių teisių, įgytų pagal kitos valstybės teisę, kad ir kokia ji būtų skirtinga nuo Lietuvos teisės, pripažinimą ir atsisakymą taikyti užsienio teisę.

Santuokiniai santykiai visuomenės raidoje neapsiribojo viena vyro ir moters pora: egzistavo vieno vyro su keliomis moterimis (poligamija) arba vienos moters su keliais vyrais (poliandrija) šeimos. Visuomenės civilizacijos procesams intensyvėjant ir apimant vis platesnes visuomenės veiklos sritis kito santuokiniai santykiai ir šeimos kūrimo pagrindai. Monogamija Vakarų civilizacijoje tapo viena iš vyraujančių santuokos ir šeimos formų, vienintele galima ir būtina civilizuotos visuomenės sąlyga, užtikrinanti šeimos pastovumą bei efektyvų jos funkcionavimą.

Bet kokia galimybė sudaryti naują santuoką dar esant šeimos teisės normų nustatyta tvarka nenutrauktai ar nepasibaigusiai santuokai pažeistų Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatą, pagal kurią pripažįstama tik registruota santuoka, ir monogamijos principą joje išreikšta formuluote: „santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu.“⁴⁵

Asmenys, norintys sudaryti bažnytinę santuoką, taip pat privalo laikytis monogamijos reikalavimo, įtvirtinto tiek Civiliniame kodekse, tiek ir Kanonų teisės kodekse. 1085 kanonas nustato, kad „asmuo, kurį siejo ankstesnės santuokos ryšiai, net jei ji nebuvo panaudota (nebuvo lytinio akto), negaliojančiai veikia santuoką“⁴⁶. Net jei ankstesnė santuoka yra negaliojanti ar panaikinta dėl tam tikros priežasties, tai nesudaro galimybės sudaryti kitą santuoką, t.y., ankstesnės santuokos anuliavimas turi būti juridiskai ir aiškiai įformintas. Bažnytinės teisės požiūris į monogamiją yra žymiai griežtesnis nei civilinės teisės. Jei civilinė teisė numato ištuoką kaip vieną iš galimybių sudaryti kitą santuoką, tai bažnytinė teisė leidžia nutraukti santuoką tik ypatingos išimties atveju. Kanonų teisės kodekse nustatyta, kad, jei pakrikštytųjų asmenų santuoka buvo pilnai

⁴⁴ Teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis. Vilnius. 2000. Nr. 14. P. 163,

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija. – V.: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla. 1996,

⁴⁶ Code of Canon Law. http://www.vatican.va/archive/ENG1104/___P3V.HTM, prisijungimo laikas 2008-06-04,

panaudota, negali būti jokio žemiško autoriteto nutraukta, panaikinta. “Remiantis dieviška teise, tokią santuoką gali suardyti tik vieno iš sutuoktinių mirtis (1141 kanonas).

Santuokos savanoriškumo principas. Santuokos savanoriškumo principas reiškia, kad santuoka yra laisvas, savanoriškas vyro ir moters susitarimas (CK 3.13 str.), tai yra būtina santuokos sudarymo sąlyga. Santuokos savanoriškumas yra vienas iš esminių šeimos santykių reguliavimo principų. Reikalavimas, kad santuoka turi būti sudaryta laisva vyro ir moters valia, grindžiamas asmens laisvės principu, įtvirtintu LR Konstitucijos 38 str. 3d. Santuokos savanoriškumas grindžiamas žmogaus teisių apsaugos būtinumu, todėl jis yra ir viešosios tvarkos elementas. LAT Senatas „Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautines privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalgoje“ išaiškino, kad užsienio teisė netaikoma, jeigu jos taikymas reikštų pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimą. Dėl šios priežasties, remiantis CK 1.11 str. 1 d. ir 3.13 str., bus atsisakoma pripažinti santuoką, sudarytą užsienio valstybėje pažeidžiant savanoriškumo principą, nors pagal sudarymo vietos valstybės teisę tokia santuoka ir galiojūt. Pvz. tos valstybės teisė leistų nuotakos pagrobimą ir santuokos sudarymą prieš jos valią.

„Vyro ir moters laisva valia sudaryti santuoką reiškia jų abiejų pasirengimą kurti šeimą. Valios išreiškimas turėtų tiksliai atitikti norinčių susituokti vidinę valią. Yra laikoma, kad vien tik išorinis valios išreiškimas, nesiremiantis tikru vidaus noru sukurti šeimyninius santykius, jokių būdu negali būti laikomas teisiškai reikšmingu sutikimu sudaryti santuoką.“⁴⁷ Išreikšdami valią būsiami sutuoktiniai siekia būtent šio tikslo - registruoti santuoką bei kurti šeimos santykius. Tais atvejais, kai vienas iš sutuoktinių arba jie abu to nesiekia, o santuoką sudaro kitiems tikslams pasiekti, santuoka negali būti pripažįstama galiojančia, nes asmenų valia nukreipta ne šeimos santykiams sukurti. Iš esmės valia ir jos išraiška sudarant santuoką nesiskiria nuo valios formavimo ir jos išraiškos sudarant bet kurį civilinį sandorį, kurio galiojimui reikia, kad nebūtų valios trukumų.

Vyro ir moters valia sudarant santuoką turi būti sąmoninga, jie turi suprasti savo veiksmų pasekmes. Santuokos savanoriškumo garantu yra tai, kad prašymą norintys susituokti paduoda asmeniškai, jie asmeniškai turi dalyvauti sudarant santuoką. Tokiu būdu santuokos savanoriškumas yra vyro ir moters vidinės bei išorinės valios vienybė, siekiant sukurti šeimos santykius kaip bendro gyvenimo pagrindą. Laisva valia sudaroma santuoka reiškia, kad nebus jokios prievartos, grasinimo, apgaulės bei kitų valios trukumų. Tai įtvirtinta CK 3.13 str. 2d. Komentuojamo straipsnio 2 d. pateikiamas pavyzdinis sąrašas atvejų, kai santuokos savanoriškumo principas pažeidžiamas. Tokie atvejai gali būti 2 rūšių. Pirma, santuokos savanoriškumas gali būti pažeidžiamas dėl objektyvių išorinių priežasčių, t.y. kai asmuo, visiškai suvokdamas tikrąją veiksmų prasmę, yra priverčiamas

⁴⁷ Гражданское право. / ред. Сергеев Ф. –Москва. 2000, с. 329.

sudaryti santuoką dėl išorinių jėgų poveikio. Pvz. santuoka gali būti sudaryta dėl grasinimo, kai asmeniui ar jo artimiesiems grasinama fiziniu smurtu, dėl faktinės prievartos, t.y. kai fizinis smurtas yra iš tikrųjų vartojamas. Antra, santuokos savanoriškumo principas gali būti pažeidžiamas dėl santuoką sudariusio asmens subjektyvaus gebėjimo suvokti tikrąją savo veiksmų prasmę ar dėl suklydimo. Pvz., santuoką asmuo sudarė būdamas girtas. Tikrosios asmens valios trūkumai gali pasireikšti suklydimu. Vertinant, ar buvo suklysta, atsižvelgiama į sandorio šalies, teigiančios, kad suklydo, amžių, išsimokslinimą, sandorio sudarymo aplinkybes. Pabrėžtina, kad teisinę reikšmę turi tik esminė klaida.

Sutuoktinių lygiateisiškumo principas. Sutuoiktinių lygiateisiškumas yra bendrojo civilinės teisės principo, įtvirtinto CK 1.2 str. išraiška šeimos teisėje. Šis principas yra ir konstitucinis principas, įtvirtintas LR Konstitucijos 38 str., paremtas sutuoiktinių lygiomis teisėmis bei visų asmenų lygybe. Šis principas tarpšakiniu lygmeniu konkretizuojamas šeimos teisėje kaip sutuoiktinių lygiateisiškumas. Taigi šis principas reiškia, kad sutuoiktiniai turi lygias turtines ir asmenines neturtines teises, draudžiama diskriminuoti dėl lyties. Sutuoiktinių lygiateisiškumas detalizuojamas kituose CK straipsniuose: CK 3.27 str. prereziumuojama, kad bendro sutuoiktinio turto dalys lygios, tačiau šis principas nėra absoliutus, esant pakankamam pagrindui galima nukrypti nuo bendro sutuoiktinių turto lygių dalių principo (CK 3.123 str.). Civilinėje byloje LAT CBS⁴⁸ yra pažymėjęs, kad atsižvelgiant į sutuoiktinių lygiateisiškumo principą, sutuoiktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančio turto dalys yra lygios, nesvarbu, kokio dydžio jų pajamos ar koks veiklos pobūdis. Sutuoiktinių bendro turto lygių dalių principas taikomas ir kai dalijamas bendras sutuoiktinių turtas. CK 3.123 str. nurodytos sąlygos, kai sutuoiktinių turtas gali būti padalytas nelygiomis dalimis. Teisės normoje pateikiamų aplinkybių, sudarančių pagrindą nukrypti nuo sutuoiktinių bendro turto lygių dalių principo, sąrašas nėra baigtinis. Dalijant turtą, reikšmingas ne tik turto dalies nustatymas, bet ir turto paskirstymas natūra. Sutuoiktiniai įgyja turto, kuris nėra vienas ar keli, ir lygiavertis. CK 3.127 straipsnio 3 dalis nustato būtinumą parenkant turto padalijimo būdą ir dalijant turtą natūra, atsižvelgti į aplinkybes, kurios nurodytos CK 3.123 straipsnio 1 dalyje kaip reikšmingos nukrypstant nuo santuokinių bendro turto lygių dalių principo. „Įstatyme įtvirtintas sutuoiktinių lygiateisiškumas reiškia ne tik vienodas teises, bet ir vienodas pareigas bei atsakomybę už visą šeimą.“⁴⁹

Sutuoktiniai turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę vienas kitam ir vaikams visais šeimos gyvenimo klausimais (CK 3.26 str.) Lietuvos teisės sistemoje yra įtvirtinta prezumpcija,

⁴⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-435/2004,

⁴⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-580/2004,

kuri įtvirtina vieno iš tėvų preferencijos auginti vaiką draudimą. CK 3.156 str. 1 d. įtvirtintas tėvų valdžios lygybės principas, kuris reiškia, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios. „Tėvų pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus turi būti aiškinama atsižvelgiant į šį straipsnį. Tėvų valdžios lygybės principas nereiškia, kad tėvas ir motina turi visiškai vienodas teises ir pareigas savo vaikų atžvilgiu, konkrečios tėvų teisės ir pareigos vaiko atžvilgiu priklauso nuo konkrečių bylos faktinių aplinkybių, pvz, nuo to, su kuriuo iš tėvų nustatyta nepilnamečio vaiko gyvenamoji vieta, kokia yra kiekvieno iš tėvų turtinė padėtis ir pan. Tačiau šis principas reiškia, kad esant vienodoms faktinėms aplinkybėms, tėvų teisės ir pareigos savo vaikų atžvilgiu turi būti lygios.“⁵⁰

Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas. Visuotinai pripažinta ypatinga vaikų, kaip išskirtinės visuomenės dalies, vertė. Tokią vaikų vietą visuomenėje lemia jų, kaip nepilnamečių asmenų, specifiniai, socialiniai, ekonominiai bei psichologiniai teisinio statuso bruožai. Išskirtinė vaikų padėtis lemia būtinybę aiškiai nustatyti vaikų teisių turinį, užtikrinti, kad pozityviojoje teisėje būtų įtvirtintas pakankamas šių teisių turinys bei sukurtos tokios teisinės procedūros, kurios užtikrintų galimybę kiekvienam vaikui įgyvendinti savo teises. Pamatinis vaikų teisių apsaugos principas - tai vaiko interesų viršenybės principas. Jis yra „įtvirtintas svarbiausiame tarptautiniame vaiko teises ginančiame akte – Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje.“⁵¹ Ši konvencija yra sudedamoji LR teisinės sistemos dalis ir taikoma tiesiogiai kartu su nacionaliniais įstatymais. Pagal šios konvencijos 3 str. 1 d. „įimantis bet kokių vaikų liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia - vaiko interesai“. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 str. 1 d. 1 punktas pabrėžia, kad visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į vaiko į teisėtus vaiko interesus. Vaiko interesų viršenybės principas ypač pabrėžiamas CK 3.3 str. 1 d., kurioje numatytas šio principo dominavimas reglamentuojant šeimos teisinius santykius. Šio principo esmė ta, kad tiek priimant teisės aktus, tiek juos taikant, tiek sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglamentuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar bet kokią veiksmą vaiko interesų atžvilgiu bei užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti. Prioritetinės vaikų teisių apsaugos ir interesų apsaugos ir gynimo principas taip pat reiškia, kad sprendami visus šeimos klausimus, susijusius su vaikais, tiek tėvai, tiek teismas, tiek kiti asmenys privalo pirmiausia atsižvelgti į vaiko interesus ir jais vadovautis. Įgyvendinant šias nuostatas, CPK normos, reglamentuojančios bylų, kylančių iš šeimos santykių nagrinėjimo, ypatumus, numato teismo teisę,

⁵⁰ LAT CBS teisėju kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-286/2004,

⁵¹ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501,

atsižvelgiant į ieškinio pagrindą sudarančias ir teismo posėdyje paaiškėjusias aplinkybes, priimti sprendimą dėl reikalavimų, kurie nebuvo teisiogiai, pareikšti, tačiau tiesiogiai susiję su pareikšto ieškinio dalyku ir pagrindu.⁵² Aptariant šį pagrindinį principą, reikia paanalizuoti pačią „vaiko interesų“ sąvoką. Žodis „interesas“ bendrine prasme reiškia: „svarbus, rūpimas dalykas; reikalas, nauda“⁵³. Taigi vaiko interesai yra jo požiūriu svarbūs, rūpimi dalykai, tai, kas jam naudinga. Vaiko interesų turinys - tai ne paties vaiko subjektyvus požiūris į tai, kas jam svarbu, reikšminga. Vaiko interesai - tai visų pirma tai, kas lemia teigiamą vaiko vystymąsi. Taigi vaikui, kaip besivystančiam žmogui, svarbiausia turėti geras vystymosi sąlygas, todėl vaiko interesus visų pirma nulemia teigiamas vaiko, kaip sveikos, dorovingos, tvirtos bei intelektualios asmenybės, vystymasis, atsižvelgiant į jo dvasinius, psichologinius, kultūrinius, moralinius, tautinius, materialinius ir kitokius poreikius. Vaikui augant keičiasi ir jo interesai, tačiau pagrindiniai iš jų nekinta, pavyzdžiui: vaiko poreikis turėti geras socialines ir kitokias sąlygas vystytis, galimybę bendrauti su tėvais, broliais, seserimis, bendraamžiais, vystytis savo tautybės visuomenėje, ugdyti turimus talentus ir pan. Vaiko turimi talentai išryškėja vaikui vystantis, todėl vėliau jie gali tapti reikšmingesnė vertybė nei kitos. Nustatant vaiko interesų turinį, reikia atsižvelgti į objektyvius kriterijus, net tėvai vaiko interesus supranta skirtingai, priklausomai nuo jų pačių pažiūrų, išsilavinimo, moralinių ar kitų savybių.⁵⁴

Vaikų auklėjimo šeimoje principas. Vaiko teisė gyventi normalioje šeimoje įtvirtinta Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje 8-10 str., 19 str. Vaikų auklėjimas šeimoje principas reiškia, kad labiausia vaiko interesus atitinka jo augimas, gyvenimas kartu su abiem tėvais, t.y normalioje šeimoje. Konstitucijos 39 str. teigia, kad valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose. Vaikų ir tėvų teisės yra prigimtinės teisės, todėl šių teisių apsaugai yra skirtos specialios teisės normos. Tėvų teisė rūpintis ir auklėti savo vaikus yra išimtinė. Ši nuostata reiškia, kad vaikas privalo ir turi teisę augti savo šeimoje ir negali būti atskirtas nuo tėvų, jei tik nėra aplinkybių, dėl kurių pagal įstatymą reikia atskirti vaiką nuo tėvų. Atskirti vaiką nuo tėvų galima tik įstatymo numatytais atvejais. Įstatymai nenumato artimosios giminystės neturintiems asmenims teisės ginčytis dėl vaiko su tėvais, jeigu įstatymų nustatyta tvarka jie nėra paskirti teisėtais vaiko atstovais.. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas apibrėžią ratą subjektų, galinčių ginčytis dėl vaiko. Subjektų, galinčių ar siekiančių įgyvendinti teisę į vaiką, ratas negali būti plečiamas, siekiant apsaugoti vaikystę ir teisėtus vaiko interesus, apginti žmogaus prigimtines teises ir laisves. Valstybė per savo įgaliotas institucijas apgina vaiko teises, jeigu jos yra pažeidžiamos jo biologinėje šeimoje.

⁵² LAT CBS teisėju kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-1423/2002,

⁵³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 215,

⁵⁴ Teismų praktika, Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis. Vilnius. 2002. Nr. 17. P. 243,

Jei vaikas tėvų neturi, pirmenybė turi būti teikiama toms globos formoms, kurios geriausiai užtikrina šeimos aplinkos sukūrimą. Įvaikinimo atveju pirmenybė teiktina tam variantui, kuris užtikrins vaiko ugdymą šeimoje.”⁵⁵ Būtina siekti, kad broliai ir seserys nebūtų išskiriami, kad būtų užtikrinta galimybė jiems bendrauti su artimaisiais giminaičiais ir pan.

Motinytės(tėvystės) visokeriopos apsaugos principas. Motinytės (tėvystės) visokeriopos apsaugos principas reiškia, kad įstatymuose yra įtvirtinamos tam tikros lengvatos nėščioms moterims, taip pat tėvams, auginantiems vaikus, sudarant jiems sąlygas auginti ir auklėti juos šeimoje. Konstitucijos 39 str. sakoma, kad valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą, dirbančioms motinoms įstatymas numato mokamas atostogas iki gimdymo ir po jo, palankias darbo sąlygas ir kitas lengvatas. Šis principas realizuojamas atskiruose įstatymuose.

Šis principas taip pat reiškia, kad “sprendžiant šeimos ginčus, pirmenybė teikiama biologinių tėvų teisėms, jeigu tai nepažeidžia vaiko teisių ir interesų.”⁵⁶

Šeimos teisėje taip pat taikomi teisingumo, sąžiningumo, protingumo, nuosavybės neliečiamumo, subjektų lygiateisiškumo, sutarties laisvės, nesikišimo į privačius reikalus, teisinio apibrėžtumo, proporcingumo ir teisėtų lūkesčių, neleistinumų piktnaudžiauti teise ir visokeriopos civilinių teisių teisminės gynybos principai. Tačiau kai kurių šių principų taikymas šeimos teisėje pasižymi tam tikra specifika. Antai sutarties laisvės principas neabejotinai yra šeimos teisės principas, tačiau šeimos santykiuose jis turi būti taikomas atsižvelgiant į šių santykių specifika. „Būtinumas apsaugoti nepilnamečių vaikų interesus, silpnos santuokinio interesus reikalauja, kad sutarties laisvės principo ribos šeimos teisėje būtų siauresnės nei kituose civiliniuose santykiuose. Vedybų sutarčiai, be abejo, galioja sutarties laisvės principas. Tačiau sandoriai, sudaryti pažeidžiant vaiko interesus (vaiką paliekant be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų, globos rūpybos), pripažįstami negaliojančiais. Šio draudimo nepaisymo teisinis padarinys – sandoris, pažeidžiantis vaikų interesus, negalioja.“⁵⁷ Pvz., privataus gyvenimo sampratai šeimos teisėje būdinga tam tikra specifika. Ieškinio dėl tėvystės nustatymo negali būti vertinamas kaip kišimasis į privatų gyvenimą, nes tokių ieškinių tikslas – apginti vaiko teises ir interesus, todėl kišimasis į privačius asmenų santykius yra pateisinamas. Kadangi teisingumo, sąžiningumo, protingumo principai yra bendrieji civilinės teisės principai šeimos teisėje turi būti taikomi be išlygų.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia. 2002. P. 30-31,

⁵⁶ Ten pat,

⁵⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-879/2002,

Šeimos teisės principų laikymasis sąlygoja bendrąją šeimos teisės veiksmingumą. Todėl vertinant šeimos teisės veiksmingumą kitose darbo dalyse stengsiuos atkleisti ne visos teisės šakos, o atskirų jos institutų, t.y. santuokos, sutuoktinių turtinių santykių, tėvų ir vaikų tarpusavio santykių institutų veiksmingumą.

2. ŠEIMOS TEISINIŲ SANTYKIŲ REGLAMENTAVIMAS

2.1. Santuokos sudarymo, jos teisinių padarinių ir santuokos pabaigos reglamentavimas

„Santuoka yra susijusi su šeimos institutu, t.y. santuoka sudaro galimybę rasti šeimai. Pagrįstu V. Dumbliausko teigimu, šeima atsiranda dviem pakopomis: 1) sudarius santuoką, kai šeima atsiranda kaip galimybė; 2) šioje santuokoje gimus vaikams, kai šeima tampa pilna. Moteris ir vyras sudarydami santuoką tampa ne tik šio ypatingo socialinio santykio šalimis. Jie pradeda gyventi kartu, vadinasi, atsiranda socialinė organizacija, tenkinanti tam tikrus jų poreikius.“⁵⁸

“Santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Vyras ir moteris, įstatymų nustatyta tvarka įregistravę santuoką, yra sutuoktiniai.”⁵⁹ (CK 3.7 str.) „Teisiniu požiūriu santuoka suprantama kaip svarbiausias juridinis faktas, sukeliantis šeiminių teisinių ryšių atsiradimą, suprantamas kaip laisva ir savanoriška vyro ir motes sąjunga, sudaroma laikantis įstatymo nustatytų reikalavimų siekiant kurti šeimą.“⁶⁰

„Santuoka yra sutartis, kuri gali būti sudaryta tik teisėtai, paklūstant santuokos sudarymo procedūrai. Iš šios sutarties sutuoktiniams kyla abipusės teisės ir pareigos.“⁶¹

Be santuokos LR civiliniame kodekse yra įtvirtintas ir susitarimo tuoktis (sužadėtuvių) institutas, kurį galima būtų vertinti kaip prielaidą juridiniam faktui, t.y. santuokai atsirasti. Vyro ir moters susitarimo tuoktis pagrindinis tikslas – sukurti šeimą. Tokį susitarimą galima sudaryti žodžiu, raštu ar paduodant nustatytos formos prašymą civilinės metrikacijos įstaigai įregistruoti santuoką. Šis susitarimas neįpareigoja tuoktis ir jo negalima įgyvendinti prievarta. „Tačiau jeigu santuoka nesudaroma, gali atsirasti kai kurių teisinių pasekmių. CK 3.9 straipsnis numato, kad, jeigu santuoka nesudaroma, kiekviena iš viešo susitarimo šalis turi teisę reikalauti iš kitos grąžinti įteiktas dovanas, susijusias su būsima santuoka, išskyrus atvejus, kai dovanos vertė neviršija 1000 litų arba santuoka nesudaryta dėl to, kad viena susitarimo šalis mirė.“⁶²

Pagrindinis skirtumas tarp santuokos ir susitarimo tuoktis pasireiškia per šeimos teisinių santykių atsiradimo momentą. Santuokos sudarymu sukuriama šeimos teisiniai santykiai, o ne susitariama dėl jų. Dėl teisinių santykių susitariama sužadėtuvių atveju.

⁵⁸ Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Vilnius: Justitia, 2006. P. 11,

⁵⁹ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000, Nr. 74-2262,

⁶⁰ Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Vilnius: Justitia, 2006. P. 15,

⁶¹ Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Vilnius: Justitia, 2006. P.17,

⁶² Čiočys P. A. Teisės pagrindai. Vilnius: VVAM, 2008. P. 379,

„Lietuvoje šeima, kaip valstybės ir visuomenės pagrindas, kuriama sudarant valstybinę arba bažnytinę santuoką. Ją reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Šventojo Sosto ir Lietuvos Respublikos sutartis, Civilinės metrikacijos taisyklės bei kiti su santuoka susiję teisės aktai.“⁶³ „Pagrindiniai kriterijai, atribojantys valstybinės ir bažnytinės santuokos registraciją, nustatyti CK 3.23 ir 3.24 straipsniuose: valstybinė santuoka registruojama civilinės metrikacijos įstaigose, vadovaujantis Civiliniame kodekse nustatytais sąlygomis ir tvarka, o bažnytinė santuoka sudaroma pagal atitinkamos religijos vidaus (kanonų) teisės nustatytą procedūrą. Bažnytinė santuoka vertinama kaip įvykęs juridinis faktas, sukuriantis sutuoktiniams teises ir pareigas, neatsižvelgiant į tai, ar buvo ji „apskaityta“ civilinės metrikacijos įstaigoje.“⁶⁴ Civiliniame kodekse nenumatyta aiški ir nuolatinė bažnytinės santuokos apskaita bei bažnytinės santuokos, sudarytos nesilaikant valstybinės santuokos sąlygų, teisinių padarinių įgyvendinimo tvarka.

Partnerystė. Santuokos ir šeimos santykiams skirtos trečiosios Civilinio kodekso knygos „Šeimos teisė“ XV skyriuje įvirtintas naujas šeimos teisės institutas - bendras gyvenimas neįregistruojama santuokos (partnerystė). „Remiantis Civilinio kodekso 3.229 straipsnio nuostatomis, partnerystė – įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas neįregistruojamų santuokos vyro ir moters susitarimas bendrai gyventi, turint tikslą sukurti šeiminius santykius. Vyras ir moteris, įstatymų nustatyta tvarka įregistruojama partnerystę, turint tikslą sukurti šeimos teisinius santykius, yra sugyventiniai. Taigi Civilinio kodekso įvirtintas specifinis tikslas – sukurti šeimos teisinius santykius – keliamas tiek santuokai sudaryti, tiek ir partnerystei registruoti.“⁶⁵

Asmenims, norintiems registruoti partnerystę, keliami tokie patys reikalavimai kaip ir būsimiems sutuoktiniams. Šie reikalavimai pagal analogiją su santuoka gali būti vadinami partnerystės registravimo sąlygomis.

Atkreiptinas dėmesys, kad partnerystei netaikomos Civilinio kodekso 3.14 straipsnio 2-5 dalyse nustatytos santuokinio amžiaus taisyklės išimtys. Dėl svarbių priežasčių (pavyzdžiui, nėštumo, nepilnamečio turtinės padėties, psichikos ir psichologinės būklės bei kt.) teismo tvarka santuokinis amžius gali būti sumažinamas, bet ne daugiau kaip trejais metais (tik nėštumo ar kūdikio gimimo atvejais teismas gali leisti sudaryti santuoką ir asmeniui, nesulaukusiam 15 metų amžiaus). Tačiau teismas negali mažinti partnerystės registravimo amžiaus.

⁶³ Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas, Justitia. Vilnius. 2006. P 36,

⁶⁴ Ten pat,

⁶⁵ Vanagienė G. Sutuoctinių ir sugyventinių (partnerių) teisinės padėties Lietuvoje lyginamoji analizė. http://www.gay.lv/family/policy.php/prisijungimo_laikas:2008 m. spalio 25 d,

Partnerystė gali būti registruojama remiantis teismo sprendimu (esant vieno faktinio sugyventinio prašymui ir faktiniams partnerystės santykiams tęsiantis ne trumpiau nei vienerius metus), kuriuo būtų nustatytas juridinę reikšmę turintis faktas, kad tarp atitinkamų asmenų egzistuoja faktiniai partnerystės santykiai. Santuoka nutraukiama teismine tvarka. Partnerystė taip pat nutraukiama teismine tvarka, tačiau, jeigu nuo partnerystės įregistravimo yra praėję ne daugiau kaip vieneri metai ir sugyventiniai neturi nepilnamečių vaikų, partnerystė, išskyrus įregistruotą teismo sprendimu, gali būti nutraukiama administracine tvarka. „Konstatuotina, kad Lietuvoje būsiamiems partneriams keliami iš esmės analogiški reikalavimai kaip ir ketinantiems tuoktis asmenims. Tačiau Civiliniu kodeksu įtvirtintas partnerystės institutas skiriasi nuo santuokos reguliavimo apimtimi.“⁶⁶

2.1.1. Santuokos sudarymo sąlygos ir draudimai

Santuokos sudarymo sąlygas ir draudimus reglamentuoja CK 3.12-3.17 str. „Pagal galiojančius teisės aktus santuokos sudarymo sąlygos pripažįstamos nusistovėjusiais reikalavimais sudarant santuoką. Vieni iš tokių reikalavimų įtvirtinti kaip pozityvūs, kiti – kaip negatyvūs. Atsižvelgiant į tai pozityvūs reikalavimai dažniausiai vadinami santuokos sudarymo sąlygomis, o negatyvūs – draudimais, kliūtimis sudaryti santuoką.“⁶⁷ Lietuvoje santuokos sudarymo ir registravimo sąlygos yra šios:

- taikomas savanoriškumo principas – santuoka sudaroma laisva vyro ir moters valia. Bet koks grasinimas, prievarta, apgaulė ar kitokie valios trūkumai yra pagrindas santuoką pripažinti negaliojančia. „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 str. 3 d. nurodoma, kad santuoka sudaroma laisvu moters ir vyro sutarimu, o 20 str. įtvirtinta bendresnio pobūdžio norma „Žmogaus laisvė neliečiama“. Santuokos savanoriškumas kaip viena iš konstitucinių žmogaus teisių, kartu yra ir šeimos santykių teisinis reglamentavimo principas, įtvirtintas Civilinio kodekso 3.3 str.“⁶⁸ Kanonų kodekso 1057 kanono 1 paragrafe nurodoma, kad „šalių laisvas sutikimas yra esminis santuokos elementas, kurio negali užpildyti jokia žmogiška valia.“⁶⁹

⁶⁶Vanagienė G. Sutuoctinių ir sugyventinių (partnerių) teisinės padėties Lietuvoje lyginamoji analizė. http://www.gay.lv/family/policy.php/prisijungimo_laikas:2008 m. spalio 25 d.,

⁶⁷ Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas, Justitia. Vilnius. 2006. P 71,

⁶⁸ Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas, Justitia. Vilnius. 2006. P 76,

⁶⁹ Code of Canon Law. http://www.deacons.net/Canon_Law/book_4htm. Prisijungimo laikas: 2008 m. spalio 20 d.,

- asmenys, ketinantys sudaryti santuoką, turi būti sulaukę pilnametystės, t. y. jiems turi būti 18 ar daugiau metų (CK 3.14 str.). “Santuoką leidžiama sudaryti asmenims, kurie

- santuokos sudarymo dieną yra sulaukę 18 metų. Norinčio tuoktis, tačiau nesulaukusio 18 metų amžiaus asmens prašymu teismas, atsižvelgdamas į jo tėvų, globėjų ar rūpintojų nuomonę, psichinę bei psichologinę būklę, turtinę padėtį, kitas svarbias priežastis bei vaikų teisių apsaugos tarnybos išvadą, gali sumažinti tokio asmens santuokinį amžių, bet ne daugiau kaip trejais metais. Nėštumo ar kūdikio gimimo atveju teismas gali leisti tuoktis asmeniui, nesulaukusiam 15 metų amžiaus. Asmenims, sudariusiems santuoką išimties tvarka, atsiranda visiškas veiksnumas. Įstatymas nenumato maksimalaus santuokinio amžiaus ir besituokiančiųjų amžiaus skirtumo.”⁷⁰ (CK 3.14 str.).

- veiksnumo reikalavimas – asmuo, įsiteisėjusiu teismo sprendimu pripažintas neveiksniu, negali sudaryti santuokos, o jeigu prieš įregistruojant santuoką paaiškėja, kad vienam iš besituokiančių asmenų yra iškelta pripažinimo neveiksniu byla, santuokos registravimą būtina atidėti, kol įsiteisės teismo sprendimas iškeltoje byloje. Tokį sprendimą teismas paprastai priima dėl psichinės ligos ar silpnaprotystės pagal gydytojų išvadą, nes neveiksnūs asmenys negali suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų kontroliuoti. (CK 3.15 str.).

Kartu įstatymas numato šias kliūtis ir draudimus santuokai sudaryti:

- draudimas pažeisti monogamijos principą – asmuo, kuris yra sudaręs santuoką, negali sudaryti kitos santuokos, jeigu ankstesnė santuoka nėra pasibaigusi įstatymo nustatyta tvarka, išskyrus atvejus kai sutuoktinis miršta, paskelbiamas mirusiu arba santuoka pripažįstama negaliojančia. Asmenys, norintys sudaryti bažnytinę santuoką taip pat privalo laikytis monogamijos reikalavimo; (CK 3.16 str.).

- draudimas tuoktis artimiesiems giminaičiams (prie artimųjų giminaičių priskiriami tėvai ir vaikai, įtėviai ir įvaikiai, seneliai ir vaikaičiai, tikrieji ir netikrieji broliai ir seserys, pusbroliai ir pusseserės, dėdės ir dukterėčios, tetos ir sūnėnai). (CK 3.17 str.). Šią santuokos sudarymo kliūtį sąlygoja tiek fiziologiniai (sulaikymas nuo kraujomaišos), tiek ir dorovės motyvai;

- draudimas tuoktis tos pačios lyties asmenims nustatytas LR Civilinio kodekso 3.12 ir 3.7 str., taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 str., kurie apibrėžia santuokos sąvoką. Šios normos, draudžiančios „sudaryti santuoką tos pačios lyties asmenims, atitinka valstybės ir

⁷⁰ Čiočys.P. A. Teisės pagrindai. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2008. P. 379,

visuomenės interesus ir pagrindinį santuokos tikslą – sukurti šeimą, galinčią gimdyti palikuonis, garantuojančią pačios visuomenės ir valstybės interesus ir ateitį.⁷¹

2.1.2. Procedūrinės santuokos sudarymo sąlygos

Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.18-3.25, 3.298 – 3.304 straipsniuose nustatoma santuokos sudarymo tvarka, t.y. procedūrinės santuokos sudarymo sąlygos, kurios yra įstatymo leidėjo privalomos, taikomos asmenims, pareiškusiems norą sudaryti santuoką. Procedūrinės santuokos sudarymo sąlygos yra:

1) Prašymo registruoti santuoką padavimo tvarka. Norintys susituokti asmenys paduoda nustatytos formos prašymą vieno iš jų arba jų tėvų gyvenamosios vietos civilinės metrikacijos įstaigai. (CK 3.299 str.) Prašyme turi būti patvirtinta, kad įvykdytos visos minėtos santuokos sudarymo sąlygos, taip pat nurodyti kelintą kartą kiekvienas iš jų tuokiasi, kiek turi vaikų. Kartu su prašymu būtina pateikti CK 3.300 straipsnyje nurodytus dokumentus.

2) Tokio prašymo registruoti santuoką padavimo fakto viešas paskelbimas. Viešai skelbiamas ne pats prašymas, o prašymo registruoti santuoką faktas civilinės metrikacijos įstaigoje ne vėliau kaip dvi savaitės iki santuokos registravimo dienos. (CK 3.302 str.) „Viešo paskelbimo apie numatomą santuokos registravimą tikslas – išsiaiškinti, ar nėra kliūčių sudaryti santuoką, kad kiekvienas asmuo, žinantis jų esant, galėtų šitai pareikšti prieš sudarant santuoką.“⁷²

3) Santuokos registracijos laikas. „Santuoka registruojama praėjus ne mažiau kaip vienam mėnesiui nuo prašymo padavimo dienos, dalyvaujant patiems susituokiantiesiems ir dviem liudytojams. Civilinės metrikacijos įstaigos vadovas norinčių susituokti prašymu ir tuo atveju, kai yra svarbių priežasčių, turi teisę leisti registruoti santuoką nepraėjus vienam mėnesiui nuo prašymo padavimo dienos (CK 3.301 str.). Prašymas įregistruoti santuoką netenka galios, jeigu bent vienas asmenų, padavusių prašymą, nustatytu laiku neatvyksta įregistruoti santuokos arba prašymas atsiimamas (CK 3.299 str. 3d.).

4) Santuokos registracijos vieta. Santuoka registruojama vieno iš susituokiančiųjų arba jų tėvų gyvenamosios vietos civilinės metrikacijos įstaigoje, taip pat LR konsulinėse įstaigose (CK 3.298 str.). „Santuokas su asmenimis, atliekančiais bausmę įkalinimo vietose, registruoja tos vietovės civilinės metrikacijos įstaiga pačioje įkalinimo įstaigoje, laikantis jos vidaus tvarką

⁷¹ Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas, Justitia. Vilnius. 2006. P. 125,

⁷² Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius :Justitia, 2002. P.55,

reguliuojančių taisyklių. LR piliečiai tiek tarpusavio santuoką, tiek santuoką su kitos valstybės piliečiu, gali įregistruoti LR konsulinėje įstaigoje.⁷³

Santuokos akto įrašas ir jo pagrindu išduotas santuokos liudijimas yra santuokos įrodymas (CK 3.303 str.) Bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka santuoka sudaroma pagal atitinkamos religijos vidaus (kanonų) teisės nustatytą procedūrą. Santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sukelia tokias pat teises pasekmes, kaip ir santuokos sudarymas civilinės metrikacijos įstaigoje, tik tuo atveju, jeigu yra tenkinamos visos CK 3.12-3.17 str. apibrėžtos santuokos sudarymo sąlygos. Kitaip tariant, jeigu "nebuvo pažeistos Civiliniame kodekse nustatytos santuokos sudarymo sąlygos (dėl amžiaus, lyties, veiksnio ir kt.), santuoka buvo sudaryta pagal Lietuvos Respublikoje įregistruotų ir valstybės pripažintų religinių organizacijų kanonų nustatytą procedūrą, santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka buvo įtrauktas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje šios knygos nustatyta tvarka."⁷⁴ (CK 3.304 str.)

Jeigu šios sąlygos netenkinamos, bažnytine tvarka sudarytos santuokos nesukelia Civiliniame kodekse numatytų pasekmių, t.y. nėra sukuriama šeimos santykiai kaip bendro gyvenimo pagrindas, asmenys neturi pareigos vienas kitą gerbti ir būti vienas kitam lojalūs ir pan.

Prašymo įregistruoti santuoką padavimo faktas skelbiamas viešai civilinės metrikacijos įstaigoje ne vėliau kaip dvi savaitės iki santuokos registravimo dienos. (CK 3.302 str.)

2.1.3. Santuokos negaliojimas

Santuokos negaliojimas - tai valstybės atsisakymo forma, pripažinti sudarytą santuoką kaip juridinį aktą, išreikštą teismo sprendimu, už įstatymo numatytų sąlygų pažeidimą dėl santuokos sudarymo.

Santuokos negaliojimo atvejus reglamentuoja CK 3.37 – 3.48 str. „Pažeidus įstatymų nustatytas santuokos sudarymo sąlygas arba buvus kliūtims sudaryti santuoką, ji gali būti pripažinta negaliojančia šiais pagrindais:

- 1) Susituokia tos pačios lyties asmenys;
- 2) Pažeistas santuokos savanoriškumo principas;
- 3) Nėra sukakęs santuokinis amžius, jeigu jis nebuvo sumažintas įstatymo nustatyta tvarka;
- 4) Santuoka buvo sudaryta su teismo pripažintu neveiksniu asmeniu;

⁷³ Čiočys.P.A. Teisės pagrindai. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2008. P. 381-382,

⁷⁴ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000. Nr. 74-2262,

5) Pažeistas monogamijos principas;
6) Santuoka sudaryta tarp artimųjų giminaičių;
7) Vienam iš sutuoktinių iki santuokos sudarymo nebuvo pranešta apie tai, kad jis serga venerine liga arba AIDS;

8) Santuoka sudaryta tik dėl akių, neturint tikslo sukurti šeiminius santykius (fiktyvi santuoka), o siekiant įgyti teisę į turtą, gyvenamąjį plotą, gauti kitos valstybės pilietybę ir pan.;

9) Nebuvo išreikšta tikroji valia (santuokos sudarymo momentu susituokiantysis negalėjo suprasti savo veiksmų prasmės ar apgaulės, dėl esminės klaidos, pasireiškusios iki santuokos sveikatos būkle ar lytine anomalija, dėl kurių normalus šeimyninis gyvenimas neįmanomas, kito sutuoktinio padarymo sunkaus nusikaltimo.)⁷⁵

“Santuoka teismo gali būti pripažinta negaliojančia nuo jos sudarymo momento, jeigu buvo pažeistos nustatytos santuokos sudarymo sąlygos pagal sutuoktinio, nežinojusio apie kliūtis santuokai sudaryti, prokuroro arba bet kurio kito asmens, kurio teisės ar teisėti interesai buvo pažeisti sudarant santuoką, ieškinį.”⁷⁶ Nepilnamečio sudaryta santuoka gali būti pripažinta negaliojančia pagal nepilnamečio sutuoktinio, jo tėvų, globėjų ar rūpintojų, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos arba prokuroro ieškinį. Kai nepilnamečiui sukanka aštuoniolika metų, ieškinį dėl santuokos pripažinimo negaliojančia gali pareikšti tik pats sutuoktinis. (CK 3.38 str. 2 d.) Asmens, kurį teismas yra pripažinęs neveiksniu, sudaryta santuoka gali būti pripažinta negaliojančia pagal neveiksnaus sutuoktinio globėjo, prokuroro arba bet kurio kito asmens, kurio teisės ar teisėti interesai buvo pažeisti sudarant santuoką, ieškinį. (CK 3.38 str. 3 d.) “Santuoka, sudaryta tik dėl akių, neturint tikslo sukurti šeimos teisinius santykius, gali būti pripažinta negaliojančia pagal vieno iš sutuoktinių arba prokuroro ieškinį.”⁷⁷

„Ieškiniams dėl santuokos pripažinimo negaliojančia nustatytas vienerių metų ieškinio senaties terminas, kuris skaičiuojamas nuo pilnametystės dienos, kai santuoką sudarė nepilnametis, arba nuo aplinkybių, sudarančių pagrindą santuokai pripažinti negaliojančia, paaiškėjimo dienos, arba nuo fiktyvios santuokos sudarymo dienos (pastaruoju atveju prokuroras ieškinį gali pareikšti per 5 metus nuo tokios santuokos sudarymo). Reikalavimams pripažinti santuoką negaliojančia kitais pagrindais ieškinio senatis netaikoma.“⁷⁸

Santuokos pripažinimas negaliojančia sukelia tam tikras pasekmes:

⁷⁵ Čiočys.P.A. Teisės pagrindai. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2008. P. 383,

⁷⁶ Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004. P. 264,

⁷⁷ Ten pat,

⁷⁸ Čiočys.P.A. Teisės pagrindai. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2008.P. 384,

1) “tėvų, kurie buvo susituokę ir kurių santuoka vėliau buvo pripažinta negaliojančia, vaikai laikomi santuokiniais (CK 3.45 str. 1d.);

2) jeigu abu sutuoktiniai buvo sąžiningi, t. y. nežinojo ir negalėjo žinoti, kad yra kliūčių sudaryti santuoką, tai santuoka, nors ir pripažinta negaliojančia, sukelia jiems tokias pat teises pasekmes kaip ir galiojanti santuoka, išskyrus paveldėjimo teisę (CK 3.45 str. 2d.). Aplinkybės, patvirtinančios sutuoktinio sąžiningumą, turi būti nurodytos teismo sprendime.”⁷⁹ Kai sąžiningas buvo tik vienas sutuoktinis, negaliojanti santuoka suteikia jam tas teises, kurios pripažįstamos sutuoktiniui. Jeigu abu sutuoktiniai buvo nesąžiningi, tai negaliojanti santuoka jiems nesukuria sutuoktinių teisių ir pareigų (CK 3.46 str.). Kiekvienas jų turi teisę atsiimti savo turtą, taip pat ir padovanotą kitam sutuoktiniui. Sąžiningas ir išlaikymo reikalingas sutuoktinis turi teisę reikalauti priteisti iš nesąžiningo sutuoktinio išlaikymą, bet ne ilgiau kaip trejiems metams (CK 3.47 str. 1d.).

2.1.4. Sutuoktinių gyvenimo skyrium (separacijos) teisinis reglamentavimas

CK trečiosios knygos V skyriuje įtvirtintas šeimos teisės institutas – separacija, kuri reguliuoja sutuoktinių gyvenimą skyrium. „Separacija – XVI amžiuje katalikų bažnyčios, iki tol griežtai draudusios santuokos nutraukimą, įteisinta tvarka, pakeitusi sutuoktinių ištuoką gyvenimu atskirai, formaliai išsaugojant santuoką ir nesuteikiant teisės sudaryti naują. Pagrindinis separacijos tikslas – sudaryti galimybę sutuoktiniams, atsidūrusiems ties skyrybų slenksčiu, per tam tikrą laiką gyvenant atskirai, ramiai ir realiai apmąstyti konfliktinę situaciją, tokiu būdu išsaugoti santuoką ir vėl tęsti šeiminių gyvenimą. Separacija gali būti patvirtinta tiek dėl vieno, tiek dėl abiejų sutuoktinių kaltės, tiek nesant jų kaltės.”⁸⁰

Sutuoktinių gyvenimą skyrium reglamentuoja CK 3.73 – 3.80 str. Separacijos atveju santuoka išlieka, bet turinės pasekmės atsiranda tokios pat, kaip ir nutraukus santuoką. Sutuoktiniai gali likti gyventi tame pačiame bute ar name, tačiau kiekvienas atskirai, t.y. netvarko bendro ūkio ir negyvena santuokinio gyvenimo.

Su prašymu į teismą dėl gyvenimo skyrium patvirtinimo gali kreiptis tiek vienas, tiek abu sutuoktiniai. Vienas sutuoktinis kreipiasi kai tapo neįmanomas bendras sutuoktinių gyvenimas, galintis iš esmės pakenkti jų nepilnamečių vaikų interesams. Abu sutuoktiniai bendrai – jeigu dėl gyvenimo skyrium pasekmių jie yra sudarę sutartį, kurioje numato nepilnamečių vaikų

⁷⁹ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000. Nr. 74-2262,

⁸⁰ Čiočys.P.A.Teisės pagrindai. Vilnius:Vilniaus vadybos kolegija, 2008. P. 388,

gyvenamosios vietos, jų išlaikymo ir auklėjimo, taip pat sutuoktinių turto padalijimo ir tarpusavio išlaikymo klausimus (CK 3.73 str.)

„Kai teismas patvirtina sutartį ir priima sprendimą dėl gyvenimo skyrium, baigiasi sutuoktinių bendras gyvenimas, tačiau kitos sutuoktinių teisės ir pareigos nepilnamečių vaikų atžvilgiu išlieka. Gyvenimas skyrium gali baigtis dvejopai. Vienu atveju gyvenimas skyrium pasibaigia teismo sprendimu, jei sutuoktiniai vėl pradeda kartu gyventi ir ketina bendrą gyvenimą tęsti nuolat. Kitu atveju gyvenimas skyrium gali baigtis santuokos nutraukimu teismine tvarka, jeigu sutuoktiniai gyvena skyrium daugiau kaip vienerius metus ir kai santuoką nutraukti reikalauja bet kuris iš jų.“⁸¹

2.1.5. Santuokos pasibaigimo teisinis reglamentavimas

„Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 str. 3 dalis nustato, kad „Santuoka sudaroma laisvu moters ir vyro sutarimu“. Taip pat tai reiškia, kad vyro ir moters buvimas santuokoje gali būti tik laisvu jų sutarimu. Atsižvelgiant į CK 3.3 str. įtvirtintą santuokos savanoriškumo principą, suponuojantį ištuokos laisvę, ištuoka neturėtų būti ribojama nei santuokos trukme, nei faktinės separacijos laikotarpiu ir, jei nėra būtina, privalomu susitarimu dėl jos pasekmių santuokos nutraukimo procese.“⁸²

Santuokos nutraukimą ir teises pasekmes reglamentuoja CK 3.49 –3.72 str.. Šeimos įstatymai numato du santuokos pasibaigimo pagrindus:

1. Vieno iš sutuoktinių mirtis. (CK 3.49 str. 1d.)
2. Ištuoka, t. y., santuokos pasibaigimas abiejų ar vieno sutuoktinio valia arba dėl sutuoktinių ar vieno iš jų kaltės. (CK 3.49 str.1d.)

Santuoka pasibaigia vienam iš sutuoktinių mirus arba teismo sprendimu paskelbus jį mirusiu. Mirtis visada besąlygiškai nutraukia šeiminius santykius, o paskelbus sutuoktinį mirusiu santuoka laikoma pasibaigusia nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos arba nuo teismo sprendime nurodytos asmens mirties dienos. „Jeigu sutuoktinis teismo paskelbtas mirusiu, atsiranda, tai, panaikinus teismo sprendimą, abiejų sutuoktinių bendru prašymu, paduotu santuokos pabaigą įregistravusiai civilinės metrikacijos įstaigai, santuoka gali būti atnaujinta. Santuoka negali būti atnaujinta, jeigu kitas sutuoktinis sudarė naują santuoką arba yra kliūčių santuokai sudaryti.“⁸³

⁸¹ Čiočys.P.A.Teisės pagrindai.Vilnius:Vilniaus vadybos kolegija, 2008.P. 388,

⁸² Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Ištuokos reglamentavimas: nuostatos, integraciniai procesai ir principai // Jurisprudencija Mokslo darbai. 2007 Nr. 3(93). P. 30,

⁸³ Čiočys.P.A.Teisės pagrindai.Vilnius:Vilniaus vadybos kolegija, 2008. P .384,

Istatymas numato tris galimus santuokos pasibaigimo ją nutraukiant atvejus:

1. “Abiejų sutuoktinių bendru sutikimu.
2. Vieno iš sutuoktinių pareiškimu.
3. Dėl sutuoktinių (sutuoktinio) kaltės (CK 3.49 str. 2d).“⁸⁴

Santuokos nutraukimas bendru sutuoktinių sutikimu. Pats paprasčiausias ir neskausmingiausias sutuoktiniams santuokos nutraukimo būdas – santuokos nutraukimas bendru sutuoktinių sutikimu, t. y., kai nėra sutuoktinių ginčo nei dėl santuokos nutraukimo, nei dėl teisinių jos nutraukimo padarinių. Tam, kad galima būtų šia tvarka kreiptis į teismą dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu turi būti CK 3.51 straipsnio 1 dalyje nurodytos santuokos nutraukimo sąlygos:

1. “Nuo santuokos sudarymo yra praėję daugiau nei vieneri metai.
2. Abu sutuoktiniai yra sudarę sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių (turto padalijimo, vaikų išlaikymo ir pan.).
3. Abu sutuoktiniai yra visiškai veiksnūs.”⁸⁵

Prašymas nutraukti santuoką abiejų sutuoktinių bendru sutikimu paduodamas vieno iš sutuoktinių gyvenamosios vietos apylinkės teismui (CPK 538 str. 2 d.). Kartu su prašymu nutraukti santuoką sutuoktiniai turi pateikti sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, atitinkančią CK 3.53 straipsnyje nurodytus reikalavimus (CK 3.52 str. 2 d., CPK 539 str. 2 d.). Tokia sutartis turi būti sudaryta raštu, ją gali surašyti patys sutuoktiniai. Santuokos nutraukimo pasekmių sutartyje privalo būti aptarta: 1) turto, esančio bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, padalijimas. Sutartyje turi būti konkrečiai ir tiksliai išvardinti kilnojamieji ir nekilnojamieji daiktai bei kitas turtas, kurį sutuoktiniai pripažįsta bendrąja jungtine nuosavybe, turto vertė ir po to nurodoma, koks konkretus turtas ir kokios vertės atitenka vienam ar kitam sutuoktiniui. Kartu su sutartimi pateikiami įrodymai apie turimą turtą, pavyzdžiui Registrų centro duomenys apie turimą nekilnojamąjį turtą (butą, gyvenamąjį namą, sodo namelį, žemę). Labai svarbu tiksliai nurodyti turimą turtą, nes nutraukus santuoką ateityje turto padalijimo klausimas negali būti sprendžiamas. Tuo atveju, jei nėra dalintino turto, apie tai nurodoma teisinių pasekmių sutartyje. Kai sutuoktiniai yra sudarę vedybų sutartį (CK 3.101 str.), turto padalijimas sprendžiamas pagal vedybų sutarties sąlygas, kartu teismui pateikiant vedybų sutartį. Galimas atvejis kai sutuoktiniai yra pasidaliję turtą dar iki santuokos nutraukimo notarine ar teismo tvarka, tada pateikiama notarinė sutartis arba teismo sprendimas, o sutartyje dėl teisinių pasekmių nurodoma, kad sutuoktiniai turtą yra pasidaliję; 2) sutuoktinių tarpusavio

⁸⁴ Čiočys.P.A.Teisės pagrindai. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2008. P. 385,

⁸⁵ Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004. P. 265,

išlaikymas. Tokiu atveju sutartyje nurodomas sutuoktinis, kuris teiks išlaikymą kitam sutuoktiniui, išlaikymo dydis ir būdas, tai yra periodiniai mokėjimai, vienkartinė suma, natūra. Kai nereikia išlaikymo apie tai nurodoma sutartyje. Sutarties sąlygos dėl išlaikymo pasikeitus aplinkybėms neužkerta kelio ateityje peržiūrėti išlaikymo sąlygas, ar apamai pačio išlaikymo reikalingumą. 3) jeigu sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, tai turi būti nustatoma vaikų gyvenamoji vieta, konkrečiai su kuriuo iš tėvų lieka gyventi nepilnamečiai vaikai (CK 3.169 str.). Be to sutartyje turi būti aptariama skyrium gyvenančių tėvų bendravimo su vaiku tvarka ir dalyvavimas vaikų auklėjime. Tuo atveju, kai vaikų gyvenamoji vieta dar iki teismo yra nustatyta teismo sprendimu apie tai pažymima sutartyje. Pasikeitus aplinkybėms bet kuris iš tėvų gali kreiptis į teismą dėl vaiko gyvenamosios vietos ir bendravimo su juo naujos tvarkos nustatymo; 4) nepilnamečių vaikų išlaikymas nurodant konkretų jų išlaikymo dydį ir būdą: periodiniai mokėjimai, konkreti vienkartinė suma, konkretus turtas natūra. (CK 3.196 str.)

Ta aplinkybė, kad abu sutuoktiniai bendru sutikimu prašo nutraukti santuoką dar nereiškia, jog teismas automatiškai nutraukia santuoką. Įstatymas įtvirtina teismo pareigą imtis priemonių sutuoktiniams sutaikyti (CK 3.54 str. 1 d.). Teismas vieno sutuoktinio ar savo iniciatyva gali nustatyti ne ilgesnį kaip šešių mėnesių terminą sutuoktiniams susitaikyti (CK 3.54 str. 2 d.), žinoma tai galima padaryti ir esant abiejų sutuoktinių prašymui. Teismas gali nustatyti susitaikymui ir trumpesnį terminą ir ne vieną kartą, tačiau pats terminas turi būti ne ilgesnis kaip šeši mėnesiai. Tokiu atveju byla sustabdoma (CK 3.54 str. 2 d., CPK 163 str. 9 p.), bylos nagrinėjimas atnaujinamas praėjus nustatytam terminui vieno iš sutuoktinių prašymu, žinoma tai gali būti ir bendras sutuoktinių prašymas. Tuo atveju, kai sutuoktiniai susitaiko teismas bylą nutraukia (CPK 293 str. 4 p.), teismui yra pateikiamas sutuoktinių rašytinis pareiškimas, o tuo atveju, jei per vienerius metus nuo susitaikymo termino pradžios nei vienas iš sutuoktinių nereikalauja nutraukti santuokos, prašymas dėl santuokos nutraukimo paliekamas nenagrinėtu (CK 3.54 str. 3 d., CPK 296 str. 1 d. 12 p.). Tokia teismo nutartis neužkerta sutuoktiniams galimybės pakartotinai pateikti prašymą dėl santuokos nutraukimo (CPK 297 str.). Terminas susitaikymui gali būti nenustatomas, kai sutuoktiniai daugiau kaip vienerius metus kartu negyvena arba termino susitaikymui nustatymas iš esmės prieštarautų vieno iš sutuoktinių ar jo vaikų interesams, taip pat kai abu sutuoktiniai reikalauja bylą nagrinėti iš esmės. (CK 3.54 str. 4 d.)

„Teismas patenkina bendrą sutuoktinių prašymą nutraukti santuoką tik jeigu prašyme nurodytos priežastys yra svarios ir įtikina teismą, kad santuoka iširo ir nebėra galimybių išsaugoti šeimą.“⁸⁶

Santuokos nutraukimas vieno sutuoktinio prašymu. „Santuoka vieno sutuoktinio prašymu gali būti nutraukta esant bent vienai iš šių sąlygų:

1. Sutuoktiniai gyvena skyrium (separacija) daugiau nei vienerius metus. Ši sąlyga yra pagrindas nutraukti santuoką minėta tvarka tik jei separacija buvo patvirtinta teismo tvarka, t. y. laikantis įstatyme nurodytos procedūros, todėl ši norma neapima faktinio gyvenimo skyrium, neįforminto teismo tvarka. (CK 3.55 str. 1d. 1p.)

2. Vienas sutuoktinis pripažintas teismo sprendimu neveiksniu po santuokos sudarymo. (CK 3.55 str. 1d. 2p.)

3. Vienas sutuoktinis teismo sprendimu pripažintas nežinia kur esančiu. (CK 3.55 str. 1d. 3p.)

4. Vienas sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę ilgiau nei vienerius metus už netyčinį nusikaltimą (CK 3.55 str. 1d. 4p.).⁸⁷

Prašymas nutraukti santuoką vieno sutuoktinio prašymu paduodamas pareiškėjo gyvenamosios vietos apylinkės teismui. (CPK 538 str. 3 d.) CPK 539 straipsnio 3 dalis nustato, kas prašyme nutraukti santuoką vieno sutuoktinio prašymu, papildomai, turi būti nurodyta. Svarbus reikalavimas pareiškėjui yra nurodymas kaip jis įvykdys savo pareigas kitam sutuoktiniui ir vaikams, tai yra turi būti nurodoma su kuo gyvens nepilnamečiai vaikai ir kas juos išlaikys, jei sutuoktinis yra neveiksnius tai turi būti nurodoma, kur jis gyvens ir kas jį išlaikys, jei yra reikalavimas dėl bendro sutuoktinių turto, tai turi būti nurodyti pareiškėjo reikalavimai dėl turto. Taikinimo priemonės netaikomos, jeigu nagrinėjama byla dėl santuokos nutraukimo pagal vieno sutuoktinio prašymą. (CK 3.57 str. 1 d.) Santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio prašymu, kitas sutuoktinis arba jo globėjas turi teisę pareikšti, kad santuoka iširo dėl prašymą padavusio sutuoktinio kaltės, ir reikalauti, kad teismas nutrauktų santuoką dėl pareiškėjo kaltės. Jeigu tokį prašymą teismas pripažįsta pagrįstu, santuoka nutraukiama konstatuojant, kad ji iširo dėl santuokos nutraukimą inicijavusio sutuoktinio kaltės. (CK 3.57 str.) Šiuo atveju byla nagrinėjama toliau ir taikomi CK 3.60-3.65 straipsniai, o jei teismas pripažįsta santuoką iširusia dėl asmens pateikusio prašymą kaltės, taikomi CK 3.70 straipsnyje nurodyti santuokos nutraukimo padariniai. „Teismas nagrinėdamas bylą

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje J.Kantautas v. A.Kantautienė, Nr. 3K-3-253/2002, kat. 69.3,

⁸⁷ Čiočys.P.A.Teisės pagrindai.Vilnius:Vilniaus vadybos kolegija, 2008.P. .385,

dėl santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio prašymu, atsižvelgdamas į vieno sutuoktinio amžių, santuokos trukmę, sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesus, gali netenkinti prašymo nutraukti santuoką, jeigu santuokos nutraukimas padarytų esminės turtinės ar neturtinės žalos vienam sutuoktiniui ar jų nepilnamečiams vaikams (CK 3.57 str. 3 d.)⁸⁸. Tuo atveju, kai teismas priima sprendimą nutraukti santuoką vieno sutuoktinio prašymu, jis privalo išspręsti sutuoktinių nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir jų išlaikymo, taip pat vieno sutuoktinio išlaikymo bei jų bendro turto padalijimo klausimus, išskyrus atvejus, kai turtas padalytas bendru sutuoktinių susitarimu, patvirtintu notaro, arba yra įsiteisėjęs teismo sprendimas dėl bendro turto padalijimo (CK 3.59 str., CPK 541 str. 2 d.). Santuoka laikoma nutraukta nuo teismo sprendimo ją nutraukti įsiteisėjimo dienos.

Santuokos nutraukimas dėl sutuoktinio kaltės. Jį reglamentuoja CK 3.60 –3.72 str. Sutuoktinis pripažįstamas kaltu dėl santuokos iširimo, jeigu jis iš esmės pažeidė savo kaip sutuoktinio pareigas, nustatytas įstatyme, ir dėl to bendras sutuoktinių gyvenimas tapo neįmanomas (CK 3.60 straipsnio 2 dalis). CK 3.60 straipsnio 3 dalyje numatytos sutuoktinių kaltės prezumpcijos, kurių nenuginčijus, bendras sutuoktinių gyvenimas dėl vieno iš jų kaltės gali būti pripažintas negalimu. Tokiais atvejais būtina nustatyti faktus, leidžiančius preziumuoti vieno kurio sutuoktinio kaltę, pvz., neištikimybę, šeimos palikimą ir nesirūpinimą ja daugiau kaip vienerius metus ir kita.

„Pagal CK 3.60 straipsnio 1 dalį sutuoktinis gali reikalauti nutraukti santuoką CK trečiosios knygos IV skyriuje nustatytais pagrindais, jeigu ji faktiškai iširo dėl kito sutuoktinio kaltės. CK 3.61 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad sutuoktinis, kuriam pareikštas ieškinys dėl santuokos nutraukimo, gali prieštarauti dėl savo kaltės ir nurodyti faktų, patvirtinančių, kad santuoka iširo dėl ieškovo kaltės. Esant tokiems reikalavimams, teismas turi nustatyti, dėl kurio sutuoktinio ar abiejų sutuoktinių kaltės santuoka iširo, nes pagal tai įstatymai nustato skirtingas santuokos nutraukimo teises pasekmes (CK 3.70 straipsnis ir kt.). Teismas turi priimti sprendimą dėl visų ieškovo ir atsakovo pareikštų reikalavimų (CPK 265 straipsnio 2 dalis), todėl, esant reikalavimui (priešiniam reikalavimui) nutraukti santuoką dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės, teismo sprendimo rezoliucinėje dalyje turi būti nurodyta, dėl kurio (ar abiejų sutuoktinių) kaltės santuoka nutraukiama.“⁸⁹

Sutuoktinis, kaltas dėl santuokos nutraukimo, praranda tas teises, kurias įstatymai ar vedybų sutartis suteikia išsituokusiam asmeniui, įskaitant teisę į išlaikymą. Kitas sutuoktinis turi teisę reikalauti iš kalto dėl santuokos nutraukimo sutuoktinio atlyginti turtinę žalą, susijusią su santuokos nutraukimu, taip pat ir neturtinę žalą, padarytą dėl santuokos nutraukimo (ši nuostata

⁸⁸ Civilinio kodekso komentaras trečioji knyga . Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 126-128,

⁸⁹ Teismų praktika .Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis. Vilnius, 2004. Nr.22 P.358,

netaikoma, jeigu santuoka nutraukta dėl abiejų sutuoktinių kaltės). “Kaltas dėl santuokos nutraukimo sutuoktinis, kai yra kito sutuoktinio reikalavimas, privalo gražinti iš jo gautas dovanas, išskyrus vestuvinį žiedą (jeigu vedybų sutartyje nenumatyta kas kita). Sutuoktinio reikalavimu teismas gali uždrausti kaltam dėl santuokos iširimo sutuoktiniui pasilikti santuokinę pavarde, išskyrus atvejus, kai sutuoktiniai turi bendrų vaikų. Jeigu santuoka nutraukta dėl abiejų sutuoktinių kaltės, abu sutuoktiniai turi teisę reikalauti gražinti vienas kitam dovanotus nekilnojamuosius daiktus, jeigu nuo dovanojimo sutarties sudarymo nėra praėję daugiau kaip dešimt metų ir nekilnojamasis daiktas nėra perleistas tretiesiems asmenims.”⁹⁰ Teismas privalo imtis priemonių sutuoktiniams sutaikyti (CK 3.64 str. 1 d.) Priimdamas sprendimą nutraukti santuoką, „teismas privalo išspręsti ir kitus su santuokos nutraukimu susijusius klausimus: sutuoktinių nepilnamečių vaikų išlaikymo ir jų gyvenamosios vietos nustatymo, bendro sutuoktinių turto padalijimo, sutuoktinių tarpusavio išlaikymo, buvusiųjų sutuoktinių pavardės ir kitus klausimus.“⁹¹

2.2. Šeimos neturtinių ir turtinių santykių reglamentavimas

Sudarę santuoką, sutuoktiniai įgyja šeimos teisėje numatytas asmenines neturtines ir turtines teises ir pareigas.

Asmeninėmis teisėmis ir pareigomis įvardijamos teisės ir pareigos susijusios su asmeniniais sutuoktinių interesais. „Sutuoktiniai susitarimu negali atsisakyti teisių ar panaikinti pareigų, kurios pagal įstatymus atsiranda kaip santuokos pasekmė.“⁹² Sudarę santuoką ar registravę partnerystę, vyras ir moteris įgyja specifinį teisinį statusą, t. y. atitinkamai tampa sutuoktiniais ar sugyventiniais ir kartu įgyja atitinkamas asmenines neturtines teises ir pareigas. Asmeniniai neturtiniai šeimos santykiai yra ypač privatūs, todėl teisiškai jų visų reglamentuoti dažnai neįmanoma arba, nors ir įmanoma, tačiau nepageidautina. Teisė šeimos santykius reglamentuoja tik tiek, kiek tai būtina apsaugoti viešąjį interesą. Asmeniniai neturtiniai yra santykiai, susiję su santuokos sudarymu, jos nutraukimu, pripažinimu negaliojančia, vaiko kilmės nustatymu, sutuoktinių pavardėmis, vaikų auklėjimu, įvaikinimu ir kt. Skirtingai nei santuokos atveju, asmeniniai sugyventinių santykiai Civiliniu kodeksu nereglamentuojami.

Pavyzdžiui, viena iš sutuoktinių asmeninių neturtinių teisių, įtvirtintų Civiliniame kodekse, yra teisė į pavardę. Remiantis Civilinio kodekso 3.31 straipsnio nuostatomis, abu sutuoktiniai turi

⁹⁰ Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius:Justitia, 2004. P. 266-267,

⁹¹ Čiočys.P.A.Teisės pagrindai. Vilnius:Vilniaus vadybos kolegija, 2008.P. .387,

⁹² LR Civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262,

teisę pasilikti iki santuokos turėta savo pavardę, pasirinkti kito sutuoktinio pavardę kaip bendrą pavardę arba pasirinkti dvigubą pavardę, kai prie savo pavardės prijungiama sutuoktinio pavardė. Tai, kad asmeniniai sugyventinių santykiai Civiliniu kodeksu nereglamentuojami, iliustruoja ir kitas pavyzdys – sugyventiniams nenustatomas sutuoktiniams galiojantis lojalumo reikalavimas. Remiantis Civilinio kodekso 3.27 straipsnio nuostata, sutuoktiniai privalo būti vienas kitam lojalūs. Lojalumo pareiga reiškia, kad sutuoktinis visada tiek šeimoje, tiek už jos ribų turi veikti tik kito sutuoktinio, visos šeimos interesais. Sutuoktinis negali priešinti savo asmeninių interesų kito sutuoktinio ar šeimos interesams. Santuokinių pareigų, numatytų Civiliniame kodekse, pažeidimas iš esmės gali būti aplinkybė, patvirtinanti sutuoktinio kaltę dėl šeimos iširimo, t.y. sutuoktinis šiais pagrindais gali reikalauti nutraukti santuoką lygiai taip pat kaip ir savitarpio pagarbos ir moralinės bei materialinės paramos, visapusiško rūpinimosi vaikais ir visa šeima, kitos pareigos. Sutuoktinių lojalumo pareigos vykdymą užtikrina ne tik šeimos, bet ir kitų teisės šakų normos. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje draudžiama versti duoti parodymus prieš savo šeimos narius.

„Teisiniu požiūriu šeima laikytina grupė fizinių asmenų (dviejų ar daugiau), kuriuos sieja turtiniai ir asmeniniai neturtiniai teisiniai santykiai, atsirandantys santuokos, bendro gyvenimo neįregistravus santuokos, kraujo giminystės, įvaikinimo ar kitokios teisinės formos pagrindu.“⁹³

„Atkreiptinas dėmesys, kad vienas iš šeimos santykių ypatumų yra tai, jog įstatymu reglamentuoti asmeniniai neturtiniai šeimos narių tarpusavio santykiai gali turėti įtakos jų tarpusavio turtiniams santykiams. Pavyzdžiui, sutuoktinis, kuris netinkamai elgėsi ir būtent dėl kurio kaltės ir nutraukiama santuoka, praranda teisę į išlaikymą (CK 3.70 str. 1d.); sutuoktinio sveikatos būklė ar kitos asmeninės priežastys gali būti pagrindas nukrypti nuo bendro sutuoktinių turto lygių dalių principo (CK 3.123 str. 1d.); šeimos narių tarpusavio išlaikymo santykiai priklauso ne tik nuo šių santykių subjektų asmeninių poreikių, bet ir nuo asmeninių galimybių (CK 3.72 str., CK 3.192 str.) ir kita. Kadangi asmeniniai sugyventinių tarpusavio santykiai, priešingai nei sutuoktinių, Civiliniu kodeksu nereglamentuojami, tai minėtu kodeksu nenustatoma, ir kaip jie gali įtakoti sugyventinių tarpusavio turtinius santykius.“⁹⁴

Šeimos turtinių santykių objektas yra turtas ar turtinės teisės. Kadangi šeima atlieka ir ekonominę funkciją (šeima gali turėti šeimos verslą, ūkininko ūkį ir pan.), Civilinis kodeksas gana detalai reglamentuoja turtinius šeimos narių tarpusavio santykius.

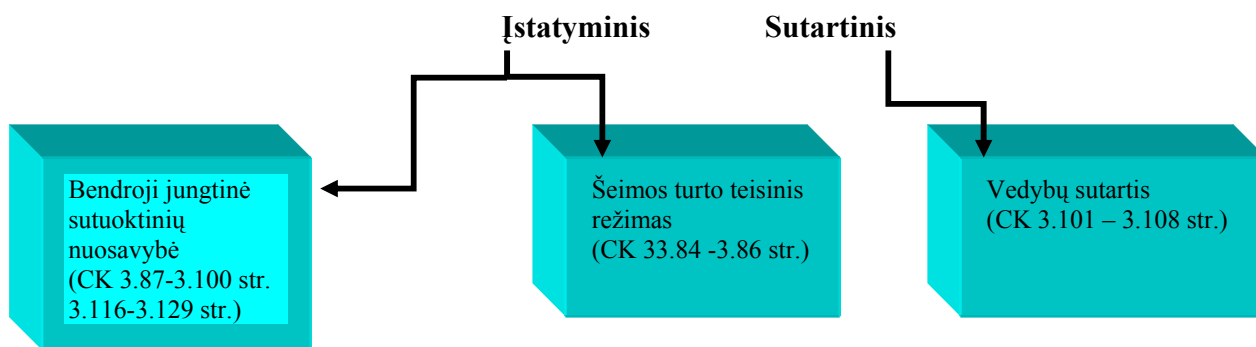
⁹³Vanagienė G. Sutuoktinių ir sugyventinių (partnerių) teisinės padėties Lietuvoje lyginamoji analizė. [http://www.gay.lv/family/policy.php/prisijungimo_laikas:2008 m. spalio 26 d.](http://www.gay.lv/family/policy.php/prisijungimo_laikas:2008_m._spalio_26_d)

⁹⁴Ten pat,

2.2.1. Sutuoktinių turto teisinių režimų reglamentavimas

Civilinio kodekso 3.81 straipsnio 1 dalyje išskiriamas pagal įstatymus ir pagal sutartis nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas.

1 pav. Sutuoktinių turto teisiniai režimai

Šeimos turtas. Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog “neatsižvelgiant į tai, kurio sutuoktinio nuosavybė iki santuokos sudarymo buvo ar po jos sudarymo yra šio straipsnio 2 dalyje numatytas turtas, jis yra pripažįstamas šeimos turtu.”⁹⁵ Šeimos turtas turi būti naudojamas tik bendriems šeimos poreikiams tenkinti. “Šeimos turtas yra turtas nuosavybės teise priklausantis vienam arba abiem sutuoktiniams: šeimos gyvenamoji patalpa; kilnojamieji daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus (CK 3.84 str. 2d.). Šeimos turtu taip pat pripažįstama teisė naudotis šeimos gyvenamąja patalpa.”⁹⁶ „Minėtas šeimos turtas teisinį režimą įgyja nuo santuokos įregistravimo dienos, tačiau sutuoktiniai gali panaudoti šį faktą prieš sąžiningus trečiuosius asmenis tik tada, jeigu nekilnojamasis daiktas yra įregistruotas viešame registre kaip šeimos turtas (CK 3.84 str. 4 d.).“⁹⁷ Pagrindinis šeimos turto objektas yra gyvenamoji patalpa. „Sutuoktiniams ar vienam iš jų nuosavybės teise priklausanti gyvenamoji patalpa, kurioje jie gyvena viešame registre turi būti įregistruota kaip šeimos turtas. Bet jei gyvenamoji patalpa įregistruota kaip šeimos turtas, o šeima gyvena kitoje patalpoje, tai ši patalpa,

⁹⁵ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000, Nr. 74-2262,

⁹⁶ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000, Nr. 74-2262,

⁹⁷ Vitkevičius P.S. Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006. P. 71,

kurioje šeima iš tikrųjų gyvena, laikoma šeimos gyvenamąja patalpa, neatsižvelgiant į tai, kad viešame registre ji ir neįregistruota.⁹⁸

„Šeimos turtas nėra alternatyvi asmeninės ir bendrosios nuosavybės forma. Specifinis šeimos turto teisinis režimas gali būti taikomas tiek asmeninės, tiek bendrosios nuosavybės teise priklausančiam sutuoktinių turtui.“⁹⁹

Šeimos turtas gali būti naudojamas, valdomas ar juo disponuojama tik Civilinio kodekso 3.85 straipsnyje nustatyta tvarka. „Sutuoktinis, kuris yra nekilnojamojo daikto, priskirto šeimos turtui, savininkas, gali perleisti nuosavybės teisę į jį, įkeisti ar kitaip suvaržyti teises į jį tik gavęs kito sutuoktinio rašytinį sutikimą. Jeigu sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams sudaryti būtinas teismo leidimas. Iš šeimos turto negali būti išieškoma pagal kreditorių reikalavimus, jeigu kreditoriai žinojo arba turėjo žinoti, kad sandorio sudarymas nesusijęs su šeimos poreikių tenkinimu ir prieštarauja šeimos interesams. Sutuoktiniai sutartimi negali pakeisti šeimos turto teisinio režimo ar jo sudėties.“¹⁰⁰ (CK 3.85 str. 2-4 d.) Tai reiškia, kad šeimos turtą reglamentuoja imperatyvios teisės normos ir jokie susitarimai ar nukrypimai nuo šiose normose įtvirtintų elgesio taisyklių netoleruoti.

Šeimos turto teisinis režimas pasibaigia nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia ar sutuoktiniams pradėjus gyventi skyrium. (CK 3.86 str. 1 d.)

2 pav. Šeimos turto teisinio režimo pabaiga

„Santuokai pasibaigus, jei yra nepilnamečių vaikų ir jie lieka gyventi su vienu iš tėvų, šeima nepasibaigia. Santuokos pasibaigimas tik panaikina šeimos turto teisinį režimą tarp buvusių

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 birželio 20 d. nutarimo Nr. 41, 8.1 straipsnis//Teismų praktika . Vilnius. 2003, Nr. 19. P. 159,

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras.Trečioji knyga. Šeimos teisė.Vilnius :Justitia, 2002. P. 174,

¹⁰⁰ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000, Nr. 74-2262,

sutuoktinių, o nepilnamečiams vaikams šeimos turto teisinis režimas pasibaigia tik jiems sulaukus pilnametystės.¹⁰¹

Sutuoktiniui, su kuriuo lieka nepilnamečiai vaikai, teismo sprendimu suteikiama teisė naudotis šeimos turtu ar jo dalimi (uzufuktu) iki vaikai sulauks pilnametystės. (CK 3.86 str. 2 d.) Jei gyvenamoji patalpa yra vieno sutuoktinio nuosavybė, teismas savo sprendimu gali nustatyti uzufuktą ir palikti joje gyventi kitą sutuoktinį, jeigu su juo po santuokos nutraukimo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai. (CK 3.71 str. 1 d.) „Jei yra keli skirtingo amžiaus vaikai, vieno vaiko uzufukto teisės pabaiga neturi įtakos kito vaiko, nesulaukusio 18 metų, uzufukto teisei. Tokiu atveju sutuoktinis, su kuriuo gyvena vaikai, išsaugo uzufukto teisę, kol ją turi bent vienas vaikas.“¹⁰²

Bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė. CK 3.87 straipsnio 1 dalis įtvirtina prezumpciją, kad visas turtas, sutuoktinių įgytas po santuokos sudarymo, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė, t.y. sutuoktinių turto dalys yra lygios. Jeigu sutuoktiniai nėra sudarę vedybų sutarties, jų turtui taikomas įstatymų nustatytas turto teisinis režimas. Sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise gali priklausyti bet koks turtas, galintis būti civilinių teisių objektu, išskyrus tą, kuris išimtas iš civilinės apyvartos ar kurio civilinė apyvarta yra ribota. „Bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe pripažįstama: turtas, įgytas po santuokos sudarymo abiejų sutuoktinių ar vieno jų vardu; pajamos ir vaisiai, gauti iš sutuoktinio asmenine nuosavybe esančio turto; pajamos, gautos iš abiejų sutuoktinių bendros veiklos, ir pajamos, gautos iš vieno sutuoktinio veiklos, išskyrus lėšas, būtinas sutuoktinio profesinei veiklai; įmonė ir iš jos veiklos arba kitokio verslo gaunamos pajamos, jeigu verslu abu sutuoktiniai pradėjo verstis po santuokos sudarymo. Jeigu iki santuokos sudarymo įmonė nuosavybės teise priklausė vienam sutuoktiniui, tai bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė po santuokos sudarymo yra iš įmonės veiklos ar kitokio verslo gautos pajamos ir įmonės (verslo) vertės padidėjimas; pajamos, gautos po santuokos sudarymo iš sutuoktinių ar vieno jų darbinės ar intelektinės veiklos, dividendai, taip pat pensijos, pašalpos bei kitokios išmokos, išskyrus tikslinės paskirties išmokas (žalos, padarytos dėl sveikatos sužalojimo, taip pat neturtinės žalos atlyginimas, gauta tikslinė materialinė parama, skirta tik vienam sutuoktiniui, ir kita).“¹⁰³ (CK 3.88 str.)

Sutuoktinis, teigiantis, kad tam tikras daiktas (turtas) yra bendroji jungtinė nuosavybė, nes jis yra įgytas po santuokos sudarymo, neprivalo šio teiginio įrodinėti, nes ši aplinkybė

¹⁰¹ Vitkevičius P.S. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006. P. 76,

¹⁰² Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 146,

¹⁰³ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000, Nr. 74-2262,

preziumuojama pagal įstatymą. Sutuoktinis, teigiantis, kad tam tikras daiktas (turtas), įgytas po santuokos sudarymo, nėra sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė, privalo šį teiginį įrodyti (CK 3.88 str. 2 d.). „Pažymėtina, kad CK 3.87 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta prezumpcija yra nuginčijama. Tačiau šią prezumpciją galima nuginčyti tik leistinomis įrodinėjimo priemonėmis (CK 3.89 str. 2 d.).“¹⁰⁴

Tam, kad tam tikras daiktas (turtas), įgytas po santuokos sudarymo, nebūtų laikomas priklausantis sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise, reikia tiesioginės įstatymo nuorodos. Tai reiškia, kad visas turtas, įgytas po santuokos sudarymo yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, nors jis CK 3.88 straipsnyje ir nėra nurodytas. Taigi negali būti pripažinta, kad CK 3.88 straipsnis pateikia išsamų sąrašą turto, kuris laikomas sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe. Šis sąrašas yra pavyzdinis, o jį detalizuoti ir konkretizuoti turi teismų praktika. „...sudarius sandorį šeimos interesais ir prievolę sumokėti įmoką pagal sandorio sąlygas įvykdžius iš bendrų sutuoktinių lėšų, teisės, atsirandančios iš sandorio, tenka abiem sutuoktiniams. Vieno sutuoktinio šeimos interesais sudaryto sandorio pagrindu gautas piniginis prizas vertintinas kaip kitos išmokos, nurodytos CK 3.88 str.1 d. 5p.“¹⁰⁵

„Laikoma, kad turtas yra sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė, kol nėra įrodyta, kad turtas yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė“¹⁰⁶ (CK 3.88 str. 2d.). CK 3.88 straipsnio 3 dalyje yra nustatyti bendrąja jungtine nuosavybe esančio turto registravimo ypatumai: turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, savininkai viešame registre turi būti nurodyti abu sutuoktiniai; kai turtas įregistruotas tik vieno sutuoktinio vardu, jis pripažįstamas kaip bendroji jungtinė nuosavybė, jeigu registre jis nurodytas kaip bendroji jungtinė nuosavybė. Toks teisinis reglamentavimas reiškia, jog tam, kad viešajame registre registruotinam turtui būtų galima taikyti sutuoktinių turto bendrumo prezumpciją (CK 3.88 straipsnio 2 dalis), būtinas bent vienas iš minėtų įrašų, t. y. arba įregistravimas turto abiejų sutuoktinių vardu, arba pažymėjimas registre, kad turtas yra bendroji jungtinė nuosavybė, kai turtas įregistruotas tik vieno sutuoktinio vardu (CK 3.88 straipsnio 3 dalis). Turtas, įregistruotas viešajame registre tik vieno sutuoktinio vardu, nesant nuorodos, kad jis yra bendroji jungtinė nuosavybė, bus laikomas asmenine to sutuoktinio nuosavybe, kol neįrodyta kitaip.

Civilinio kodekso 3.100 str. numato, kad „bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė pasibaigia šiais pagrindais: mirus vienam iš sutuoktinių; vieną sutuoktinį paskelbus mirusiu ar

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje A. Z. v. Ž. Z., Nr. 3K-3-579/2002,

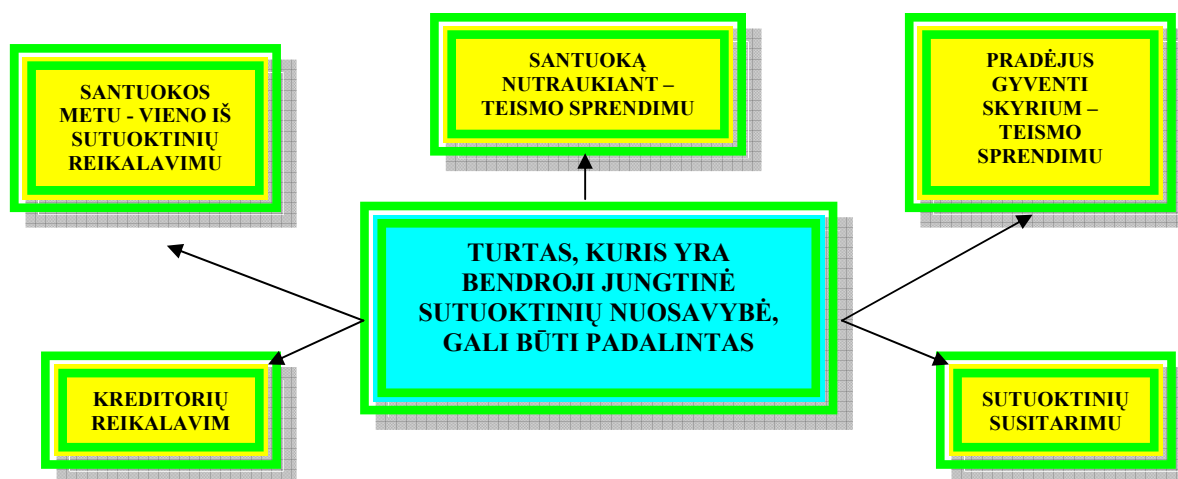
¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Ž. K. v. V. V.; bylos Nr. 3K-3-193/2005,

¹⁰⁶ Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004, P. 261.,

pripažinus nežinia kur esančiu; pripažinus santuoką negaliojančia; nutraukus santuoką; sutuoktiniams pradėjus gyventi skyrium (separacija); teismo sprendimu padalijus bendrą turtą; sutuoktinių susitarimu pakeitus įstatymų nustatytą turto teisinį režimą; kitais įstatymų nustatytais atvejais.¹⁰⁷

Sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės pabaigos pagrindams skirtas tik vienas CK 3.100 straipsnis, kuriame iš esmės išvardyti visi pabaigos pagrindai, o bendrosios nuosavybės padalijimui, t.y. vienam iš šių pagrindų, skirtos visos CK trečiosios knygos VIII skyriaus normos (CK 3.116-3.129 str.), kuriomis iš esmės detalizuojamas tų pagrindų taikymas, atskleidžiama jų esmė, taikymo tvarka.

3 pav. Turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, padalijimo būdai

„ Aktualus klausimas, kurį 2004 metais nagrinėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, yra santuokoje įgyto turto padalijimo būdo parinkimas. Kasacinis teismas pažymėjo, kad CK 3.127 straipsnio 3 dalyje suteiktas prioritetas turto padalijimui natūra, nes būtent toks padalijimo būdas labiausiai atitinka ir apsaugo savininko teises. Kiti padalijimo būdai gali būti naudojami tik esant pakankamai rimtam pagrindui, patvirtinančiam padalijimo natūra nepriimtinumą ar negalimumą.¹⁰⁸

Kai dalintinas bendras turtas natūroje yra nedalus, pavyzdžiui, vieno kambario butas, tai teismas šį turtą turėtų priteisti tam sutuoktiniui, kuriam jis yra labiau reikalingas atsižvelgiant į nepilnamečių vaikų interesus, sutuoktinių socialinę ir turtinę padėtį, sveikatos būklę, jų elgesį kitų

¹⁰⁷ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000, Nr. 74-2262,

¹⁰⁸ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje R. Aleknavičienė v. R. Aleknavičius; bylos Nr. 3K-3-108/2004,

šeimos narių atžvilgiu, į tai, kuris iš sutuoktinių faktiškai turtu naudojasi ir kitas svarbias aplinkybes, o kitam sutuoktiniui priteisti kompensaciją.

Pagal CK trečiosios knygos trečiojo skirsnio VII skyriaus nuostatas, reglamentuojančias sutuoktinių civilinę atsakomybę pagal turtines prievoles, galimos įvairios sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal turtines prievoles modifikacijos. Priklausomai nuo prievolės atsiradimo pagrindo, prievolės gali būti vykdomos iš bendro sutuoktinių turto (CK 3.109 straipsnis), iš asmeninio sutuoktinio turto, o jeigu asmeninio turto nepakanka kreditorių reikalavimams patenkinti, išieškoma iš bendro turto sutuoktinio dalies (CK 3.112 straipsnis), iš asmeninio sutuoktinių turto, kai abu sutuoktiniai yra solidarūs skolininkai, o kreditorių reikalavimams patenkinti bendro sutuoktinių turto nepakanka (CK 3.113 straipsnis). „Pagal CK 3.92 straipsnio 3 dalį galioja prezumpcija, kad sutuoktinis sudaro sandorius su kito sutuoktinio sutikimu, išskyrus atvejus, kai sandoriui sudaryti reikalingas rašytinis kito sutuoktinio sutikimas. Kol ši prezumpcija nepaneigta, vieno sutuoktinio iniciatyva įgyta prievolė bus laikoma bendra sutuoktinių prievole.“¹⁰⁹

Asmeninė sutuoktinių nuosavybė. Sutuoktiniai gali turėti ne tik bendrą, bet ir asmeninį turtą. Civilinio kodekso 3.89 str. pateikia turto, kuris laikomas asmenine sutuoktinių nuosavybe, sąrašą. Asmenine sutuoktinių nuosavybe pripažįstamas turtas yra: abiejų sutuoktinių atskirai įgytas iki santuokos sudarymo; sutuoktiniui dovanotas ar jo paveldėtas po santuokos sudarymo, jeigu dovanojimo sutartyje ar testamente nėra nurodyta, kad turtas perduodamas bendrojon jungtinę sutuoktinių nuosavybę; sutuoktinių asmeninio naudojimo daiktai (avalynė, drabužiai, profesinės veiklos įrankiai); intelektinės ir pramoninės nuosavybės teisės, išskyrus pajamas, gaunamas iš intelektinės veiklos; lėšos ir daiktai, reikalingi asmeniniam sutuoktinio verslui, išskyrus lėšas ir daiktus, skirtus verslui, kuriuo verčiasi abu sutuoktiniai bendrai; lėšos, vieno sutuoktinio gautos kaip žalos atlyginimas ar kitokia kompensacija už žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo, ir neturtę žalą, tikslinė materialinė parama ir kitokios išmokos, išimtinai susijusios tik su jas gavusio sutuoktinio asmeniu, teisės, kurių negalima perleisti kitiems asmenims; sutuoktinio įgytas turtas už asmenines lėšas arba lėšas, gautas realizavus jo asmenine nuosavybe esantį turtą, jeigu to turto įgijimo metu buvo aiškiai išreikšta sutuoktinio valia įgyti turtą asmeninei nuosavybėn.

„Turtas, kuris yra asmeninė sutuoktinio nuosavybė, pripažįstamas bendrąja sutuoktinių nuosavybe, kai nustatoma šių teisiškai reikšmingų faktinių aplinkybių visuma: pirma, kad asmeninis sutuoktinio turtas buvo pagerintas iš esmės; antra, kad asmeninis turtas iš esmės pagerintas

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje D. P. v. antstolis M. Alšauskas; bylos Nr. 3K-3-314/2006,

santuokos metu; trečia, kad iš esmės turtas pagerintas sutuoktinių bendromis lėšomis, kito sutuoktinio lėšomis ar darbu. CK 3.90 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas reikalavimas, kad asmeninis sutuoktinio turtas buvo pagerintas iš esmės, yra vertinamasis kriterijus, kuris detalčiau neapibūdinamas, tačiau pažymima, kad esminiu pagerinimu gali būti pripažįstamas kapitalinis remontas, rekonstrukcija, pertvarkymas ir kita.¹¹⁰

Pagal CK 3.89 straipsnio 1 dalies 7 punktą sutuoktinio įgytas turtas už asmenines lėšas pripažįstamas asmenine nuosavybe, tačiau tik tuo atveju, jei jo įgijimo metu buvo aiškiai išreikšta sutuoktinio valia įgyti turtą asmeninė nuosavybė, t. y. leistinomis įrodinėjimo priemonėmis nuginčijus CK 3.88 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą sutuoktinių turto bendrumo prezumpciją.

LR Civilinio kodekso 3.97 str. 4 dalyje nurodyta, kad „vienas sutuoktinis turi teisę įgalioti kitą sutuoktinį tvarkyti turtą, kuris yra jo (pirmojo sutuoktinio) asmeninė nuosavybė.“¹¹¹ Jeigu dėl ligos ar kitų objektyvių priežasčių vienas sutuoktinis negali savarankiškai tvarkyti savo turto ir prisidėti prie šeimos namų ūkio išlaikymo, kitas sutuoktinis turi teisę naudoti šeimos namų ūkiui išlaikyti negalinčio savarankiškai tvarkyti savo turto sutuoktinio asmenines lėšas ir turtą. Ši taisyklė netaikoma, jeigu sutuoktiniai gyvena skyrium ar sutuoktinio, kuris negali savarankiškai tvarkyti savo turto ir prisidėti prie šeimos namų ūkio, turtui yra paskirtas administravimas. (CK 3.97 str.5d.)

Sugyventinių turtas įregistravus partnerystę netampa bendrąja jungtine nuosavybe, taip, kaip ir bendrąja jungtine nuosavybe netampa kartu gyvenančių, bet nesusituokusių asmenų įgytas turtas. Sugyventinių turtas išlieka asmenine kiekvieno sugyventinio ar bendroji dalinė abiejų sugyventinių nuosavybė. „Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymu reguliuojamų sugyventinių turtinių santykių apimtis yra kur kas siauresnė nei sutuoktinių, nes Civilinis kodeksas nustato ne viso, o tik konkrečiai išvardyto sugyventinių turto teisinį režimą. Specialus teisinis režimas taikomas tik sugyventinių turtui, kuris yra bendrai įgytas ir bendrai naudojamas, t.y. turtas turi būti įgytas sugyventiniams gyvenant kartu. Į sugyventinių bendrai naudojamo turto sąvoką įtraukiamas gyvenamasis namas ar butas, nekilnojamasis daiktas, susijęs su bendram gyvenimui naudojamu gyvenamuoju namu ar butu (pavyzdžiui, žemės sklypas), ir baldai bei kiti apyvokos daiktai, kuriuos sugyventiniai įgyja ir naudoja, išskyrus individualaus naudojimo daiktus (pavyzdžiui, drabužius).

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje J. S. v. A. S.; bylos Nr. 3K-3-126/2006,

¹¹¹ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000, Nr. 74-2262,

Sugyventiniu turtu, kuriam taikomas įstatymu nustatytas teisinis režimas, gali būti tik toks turtas, kuris nuosavybės teise priklauso vienam sugyventiniui ar abiem sugyventiniams.¹¹²

Galiausiai Lietuvoje sugyventinių turtinių santykių reglamentavimas palyginti su įstatymo normomis, nustatančiomis sutuoktinių turto teisinį režimą, turi dar vieną ryškų skirtumą: Civilinio kodekso normos sugyventinių turtiniams santykiams pradedamos taikyti praėjus ne mažiau kaip vieneriems metams nuo partnerystės įregistravimo. Tuo tarpu bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe turtas tampa sudarius santuoką ir sutuoktinių turtas yra jų bendroji jungtinė nuosavybė, kol nėra padalytas arba kol bendrosios jungtinės nuosavybės teisė nėra pasibaigusi kitokiu būdu. Tai, kad Civilinio kodekso normos sugyventinių turtiniams santykiams pradedamos taikyti praėjus ne mažiau kaip vieneriems metams nuo partnerystės įregistravimo, reiškia, kad šalia formalaus partnerystės registravimo reikalavimo, skirtingai nei santuokos sudarymo atveju, sugyventinių santykiams nustatytas dar ir realumo kriterijus.

Sutartinis sutuoktinių turto teisinis režimas. Civiliniame kodekse (3.101 – 3.108 straipsniai) numatyta galimybė sutuoktiniams turtą valdyti, naudoti ar juo disponuoti sudarius vedybų sutartį. „Vedybų sutartis yra sutuoktinių susitarimas, nustatantis jų turtines teises ir pareigas santuokos metu, taip pat po santuokos nutraukimo ar gyvenant skyrium (separacija).“¹¹³

Vedybų sutartis nėra privaloma ir gali būti sudaryta iki santuokos įregistravimo (ikivedybinė sutartis) arba bet kuriuo metu po santuokos įregistravimo (povedybinė sutartis) (CK 3.102 str.1d.). Ikivedybinė sutartis įsigalioja nuo santuokos įregistravimo dienos. Povedybinė sutartis įsigalioja nuo jos sudarymo momento, jei sutartyje nenustatyta kitaip. „Nepilnametis, kuriam teismas davė leidimą sudaryti santuoką, gali sudaryti vedybų sutartį tik po santuokos įregistravimo. (CK 3.102 str.3d.)“¹¹⁴

Vedybų sutartis yra sudaroma notarine forma ir turi būti įregistruota vedybų sutarčių registre, o jos pakeitimas galimas tik leidus teismui.(CK 3.103 str.)

Sutarties dalykas yra turtas, dėl jo atsirandančios ir su juo susijusios teisės ir pareigos. Vedybų sutartyje galima numatyti tiek esamo, tiek būsimo turto teisinį režimą. Vedybų sutarties savitumas – jos kompleksinis pobūdis, kuris pasižymi tuo, kad leidžia ne tik pasirinkti turto teisinį režimą, bet ir sureguliuoti teises ir pareigas, susijusias su turto tvarkymu, tarpusavio išlaikymu, dalyvavimu tenkinant šeimos reikmes ir darant išlaidas, taip pat aptarti turto padalijimo būdą ir

¹¹²Vanagienė G. Sutuoktinių ir sugyventinių (partnerių) teisinės padėties Lietuvoje lyginamoji analizė. http://www.gay.lv/family/policy.php/prisijungimo_laikas:2008 m. spalio 26 d.,

¹¹³ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000, Nr. 74-2262,

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras.Trečioji knyga. Šeimos teisė.Vilnius :Justitia, .2002. P. 214,

tvarką, jei santuoka nutraukiama, ir kitus klausimus, susijusius su sutuoktinių tarpusavio turtais santykiais. Vedybų sutartyje sutuoktiniai gali numatyti, kokio dydžio pinigų sumą kiekvienas sutuoktinis skirs šeimos reikmėms tenkinti.

Vedybų sutartyje galima aptarti turto padalijimo būdą ir tvarką. Į vedybų sutartį sutuoktiniai gali įtraukti punktą, nustatantį, kad turtas, vedybų sutartyje numatytas kaip asmeninė sutuoktinių nuosavybė, sutuoktinių susitarimu gali būti priskirtas prie dalintinos bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės. Galima nustatyti sąlygą – už savo skolas atsako kiekvienas savo turtu, bet pagal bendras prievoles šeimos interesais sutuoktiniai atsako solidariai. Vedybų sutartimi galima aptarti ir kitus klausimus, susijusius su sutuoktinių tarpusavio turtais santykiais: teisę naudotis vienas kito gaunamomis pajamomis iš vertybinių popierių, indėlių bankuose, už turto nuomą ir kt. Vedybų sutarties galiojimo pabaiga nebūtinai gali sutapti su santuokos nutraukimu. Joje numatytos teisės ir pareigos gali būti ribojamos tam tikrais terminais arba siejamos su sutartyje numatytos sąlygos įvykdymu ar neįvykdymu.

Kartu numatomos vedybų sutarties negaliojančios sąlygos, iš kurių išskirtinos tos, kurios nustato ar keičia sutuoktinių asmenines teises ir pareigas jų vaikų atžvilgiu bei riboja ar atima iš sutuoktinio teisę į išlaikymą ir kt.(CK 3.105 str.) Sutuoktiniui reikalaujant teismas vedybų sutartį gali pripažinti visiškai ar iš dalies negaliojančia, jeigu sutartis iš esmės pažeidžia sutuoktinių lygiateisiškumo principą ir vienam iš sutuoktinių yra labai nepalanki. (CK 3.108 str.2 d.) Vieno ar dviejų sutuoktinių kreditoriai turi teisę reikalauti pripažinti vedybų sutartį negaliojančia dėl jos fiktyvumo.(CK 3.108 str. 3 d.)

Vedybų sutartis pasibaigia nutraukus santuoką ar sutuoktiniams pradėjus gyventi skyrium išskyrus tas prievoles, kurios pagal vedybų sutartį išlieka ir po santuokos nutraukimo ar sutuoktiniams gyvenant skyrium. Sutarties pasibaigimas, kaip ir prašymas įregistruoti, įforminamas vedybų sutarčių registre.(CK 3.107 str.)

Sugyventiniai taip pat gali sudaryti sutartį bet kuriuo metu: tiek prieš įregistruodami partnerystę, tiek įregistravę partnerystę. Sugyventiniai, kaip ir sutuoktiniai, turi teisę sutartyje reglamentuoti kai kuriuos tarpusavio turtais santykius. Sugyventinių sutarčiai, atsižvelgiant į jos esminį panašumą į vedybų sutartį, taikomos visos sutuoktinių vedybų sutartį reguliuojančios Civilinio kodekso 3.101-3.108 straipsnių nuostatos.

2.3. Tėvų ir vaikų tarpusavio teisių ir pareigų reglamentavimas

Šeimos teisinių santykių reglamentavimas grindžiamas prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu. Aukščiausio šalies teisinio akto – Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio šeštoji dalis skelbia, kad tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Ši išlaikymo pareiga atitinka 1995 m. Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotą Jungtinių Tautų Vaiko Teisių Konvenciją, kur nustatyta vaiko teisė turėti gyvenimo sąlygas, kokių reikia fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi. Vaikų ir tėvų tarpusavio santykius Lietuvoje dar reglamentuoja 1996 metais priimtas Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Civilinis kodeksas ir kiti teisės aktai. Vaikų ir tėvų tarpusavio santykių reglamentavimą Lietuvos Respublikos teisės aktai grindžia prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu. Vaiko nediskriminavimą akcentuoja Vaiko teisių konvencija, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Civilinis kodeksas ir kiti teisės aktai. Galima teigti, jog draudimas diskriminuoti vaikus netiesiogiai atsispindi ir pačioje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, nes jos 38 str. preziumuojama, kad valstybė gina vaiką ir šeimą ir tai nėra siejama su šeimos statusu, jos ekonomine, socialine ar kitokia padėtimi.

Tėvų ir vaikų asmeninės teisės ir pareigos grindžiamos vaiko kilmės nustatymo pagrindais, tėvystės pripažinimo ir nustatymo bei tėvystės (motinystės) nuginčijimo sąlygomis, kurios yra reglamentuojamos CK trečiosios knygos X skyriuje.

Nuo vaiko kilmės priklauso vaiko ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos. (CK 3.137 str. 2 d.) Vaiko kilmę iš atitinkamų tėvų patvirtina civilinės metrikacijos įstaigoje įrašytas gimimo įrašas ir jo pagrindu išduotas gimimo liudijimas, kuriame įrašoma vaiko motina, remiantis medicinos įstaigos išduotu pažymėjimu apie jos pagimdytą vaiką. (CK 3.139 str.)

Jei vaiką pagimdė motina, kuri yra susituokusi, nors vaikas pradėtas iki santuokos, vaiko tėvu įrašomas vaiko motinos sutuoktinis remiantis išduotu santuokos liudijimu. Kai vaikas gimsta praėjus ne daugiau kaip 300 dienų nuo sutuoktinių gyvenimo skyrium pradžios, santuokos pripažinimo negaliojančia bei jos nutraukimo, arba po sutuoktinio mirties, vaiko tėvu pripažįstamas buvęs vaiko motinos sutuoktinis. (CK 3.140 str.) Jeigu motina sudaro naują santuoką ir vaikas gimsta nepraėjus daugiau kaip 300 dienų po ankstesnės santuokos pabaigos, vaiko tėvu laikomas naujas vaiko motinos sutuoktinis. Jeigu vaiką pagimdė motina, kuri nėra susituokusi arba paėjus daugiau kaip 300 dienų nuo santuokos pabaigos, vaiko tėvu gali būti įrašytas vyras, kuris pripažįsta save vaiko tėvu arba kurio tėvystę nustato teismas. Nuginčyti tėvystę (motinystę) gali tik teismas, į

kurį galima kreiptis per vienerius metus, įrodžius, kad vaiko tėvas (motina) nėra biologinis. (CK 3.150 str.)

Kai vaikas gimė nesusituokusiai motinai ir jo tėvystė nepripažinta, ją gali nustatyti teismas, jei vaiko tėvas atsisako pripažinti tėvystę savo geranorišku pareiškimu arba vaiko tėvas mirė. Tokiu atveju pagrindas tėvystei nustatyti yra moksliniai įrodymai (ekspertizių įrodyti giminystės ryši išvados) ir kitos įstatymuose numatytos įrodymų priemonės. Jei atsakovas atsisako ekspertizės, teismas atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, gali tokį atsakovo atsisakymą įvertinti kaip tėvystės įrodymą. (CK 3.148 str.)

Nuginčyti tėvystę, kai vaikas gimė susituokusiems tėvams arba nepraėjus 300 dienų po santuokos pabaigos, galima tik įrodžius, kad asmuo negali būti vaiko tėvas. (CK 3.150 str.) Tokie įrodymai gali būti ekspertizių išvados, kad vyras yra nevaisingas ir dėl to jis nėra šio vaiko tėvas, taip pat įrodymai, kad tariamas vaiko tėvas negalėjo vaiko pradėti (pvz., buvo išvykęs, sirgo). Ieškinį dėl tėvystės nuginčijimo gali pareikšti tiek vyras, neteisingai įrašytas gimimo įrašė, tiek asmuo, nors ir neįrašytas, bet laikantis save tikroju vaiko tėvu, tiek pats veiksnus vaikas.

Vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams ir, vaikų, gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios. CK 3.161 straipsnyje įtvirtinta, „kad kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi bei sveikai vystytis ir nuo gimimo turėti vardą ir pavardę, žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams. Jis turi teisę kartu gyventi su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais ir giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams. Vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turta, o tėvai - į vaikų turta.“¹¹⁵

Vardas vaikui suteikiamas bendru tėvų sutarimu. Galima vaikui suteikti du vardus. Vaikui suteikiama tėvų pavardė. Jeigu tėvų pavardės skirtingos, tai suteikiama tėvo ar motinos pavardė tėvų sutarimu. Kai tėvai nesutaria dėl vaiko vardo ar pavardės, ginčą sprendžia teismas. (CK 3.166 str.)

Vaikų nuolatinė gyvenamoji vieta yra jų tėvų, globėjų arba rūpintojų gyvenamoji vieta (CK str. 3.168). „Tėvai turi teisę reikalauti gražinti jiems nepilnamečius vaikus iš kiekvieno asmens, laikančio juos pas save ne pagal įstatymą ar teismo sprendimą. Kai tėvas ir motina gyvena skyrium, vaiko gyvenamoji vieta nustatoma jų sutarimu, o jiems nesutarus, ją nustato teismas (CK 3.169 str.). Kartu su vaiku negyvenantys tėvai turi teisę bendrauti su vaiku. Kai tėvai nesutaria dėl bendravimo, bendravimo tvarką nustato teismas.“¹¹⁶

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius :Justitia, .2002. P. 305-306,

¹¹⁶ Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004. P. 269,

Tėvų teisės ir pareigos vaikų atžvilgiu CK vadinamos tėvų valdžia, kuri iš esmės pasireiškia visiškai vaikų priežiūra iki jų pilnametystės ar emancipacijos.

„Už vaiko auklėjimą ir priežiūrą tėvai atsako bendrai ir vienodai. Jie turi lygias teises ir lygias pareigas savo vaikų atžvilgiu neatsižvelgiant į tai, ar vaikas gimė tėvams susituokus, ar nesant santuokoje, tėvams santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium.(CK 3.156 str.) Tėvui ar motinai neleidžiama atsisakyti nuo teisių ar pareigų savo nepilnamečiams vaikams ir tėvų valdžia negali būti naudojama priešingai vaiko interesams. Tėvų teisės ir pareigos baigiasi vaikui sulaukus pilnametystės ar tapus veiksniu.“¹¹⁷

Tėvų valdžia vaikų atžvilgiu nėra absoliuti. Įstatymas numato dvi tėvų valdžios apribojimo rūšis – vaiko atskyrimą nuo tėvų ir laikiną arba neterminuotą tėvų valdžios apribojimą.(CK 3.179 str., 3.180 str.)

„Vaiko atskyrimas nuo tėvų – tai laikina priemonė, kuri taikoma nesant tėvų kaltės, kai tėvai negyvena kartu su vaiku dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių (dėl ligos ir pan.) ir reikia nuspręsti, kur turi gyventi vaikas. Ši vaiko teisių ir interesų apsaugos priemonė skiriasi nuo tėvų valdžios apribojimo tuo, kad pastaroji taikoma esant kaltei –nevykdant tėvų pareigų.“¹¹⁸

Apribojus tėvų valdžią, tėvų pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus išlieka (CK 3.195 straipsnis). Tėvų valdžios laikinas apribojimas gali būti panaikinamas, jei įrodoma, kad tėvai (tėvas ar motina) pakeitė savo elgesį ir gali auklėti vaiką, ir jei tėvų valdžios apribojimo panaikinimas neprieštaruoja vaiko interesams (CK 3.181 straipsnio 2 dalis). Laikinas tėvų valdžios apribojimas savaime nesibaigia ir gali būti panaikintas teismo sprendimu. Tėvų valdžios apribojimas panaikinamas išnykus aplinkybėms, dėl kurių vaikas nuo tėvų buvo atskirtas.

Nagrinėjant ginčus dėl vaikų, būtina, kad dalyvautų valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija. „Ji turi patikrinti vaiko gyvenimo sąlygas, surinkti duomenis apie kiekvieną iš tėvų (jų darbą, gaunamas pajamas, sveikatą, buitines sąlygas, elgesį šeimoje, elgesį visuomenėje, o jei vienas iš tėvų yra sudaręs kitą santuoką, išsiaiškinti, kokie yra sutuoktinio santykiai su vaiku, pažiūros į vaiką), sužinoti vaiko norą ir pateikti išvadą (CK 3.178 str.)“¹¹⁹ Kadangi tėvų teisės auklėti vaikus yra lygios, tai vaikas paliekamas tam iš tėvų, pas kurį jo gyvenimas geriau atitiks vaiko interesus. Į vaiko norą reikia atsižvelgti, tačiau jis neturi lemiamos reikšmės. Jo noras gali prieštarauti jo interesams, nes nepilnametis vaikas gali neadekvačiai suvokti savo interesus.

¹¹⁷ Čiočys.P.A.Teisės pagrindai. Vilnius:Vilniaus vadybos kolegija, 2008.P .397,

¹¹⁸ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius. Teisinės informacijos centras. 2006. P. 234,

¹¹⁹ Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius:Justitia, 2004, P. 269,

CK reglamentuoja ne tik tėvų ir vaikų asmeninius bet ir turtinius santykius. Pagal bendrą principą vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą ir atvirkščiai tėvai – į vaikų turtą.

Nepilnamečiams vaikams gali nuosavybės teise priklausyti turtas. Tai gali būti jų paveldėtas, jiems dovanotas ar kitokiu būdu jų įgytas turtas. Šį turtą valdo ir juo naudojasi jų tėvai uzufukto teisėmis, t. y. jie turi teisę naudoti vaikų daiktus, gaunamus iš jų vaisius, produkciją ir pajamas (CK 3.185 str.). „Tėvai jų nepilnamečiui vaikui priklausantį turtą tvarko bendru sutarimu. Tarp tėvų kilusius ginčus dėl turto tvarkymo sprendžia teismas(CK 3.185 str.). Jeigu tėvai ar vienas iš jų netinkamai tvarko vaikui priklausantį turtą, daro žalą jo interesams, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija arba prokuroras turi teisę kreiptis į teismą ir prašyti nušalinti tėvus nuo nepilnamečiui priklausančio turto tvarkymo“¹²⁰. Tėvai privalo tvarkyti savo nepilnamečių vaikų turtą išimtinai vaikų interesais. Pajamas ir vaisius, gaunamus iš vaikui priklausančio turto, tėvai gali naudoti šeimos reikmėms, atsižvelgdami į vaiko interesus. Nepilnamečio vaiko turtą tvarkantys tėvai neturi teisės tiesiogiai ar per tarpininkus įsigyti savo nuosavybėn šio turto ar teisių į jį. (CK 3.186 str.)

„Tėvai neturi teisės tvarkyti uzufukto teisėmis savo nepilnamečių vaikų turto, kuris yra: 1) įgytas vaiko už savo paties uždirbtas lėšas; 2) skirtas vaiko lavinimo, jo pomėgių tenkinimo ar laisvalaikio organizavimo tikslams; 3) vaikui dovanotas ar jo paveldėtas su sąlyga, kad tam turtui nebus nustatomas uzufuktas (CK 3.187 str.).“¹²¹ Be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės įkeisti savo nepilnamečių vaikų turtą ar kitaip suvaržyti teises į jį, vaikų vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą, sudaryti nuomos sutartį ilgesniam nei penkerių metų terminui, vaikų vardu sudaryti arbitražinį susitarimą, jų vardu sudaryti paskolos sutartį, jeigu sutarties suma viršija keturių minimalių algų dydį, investuoti vaikų pinigines lėšas, jeigu jų suma viršija dešimties minimalių mėnesinių algų dydį (CK 3.188 str.)

Kai tėvų valdžia priklauso tik vienam iš nepilnamečio vaiko tėvų, tai vaiko turtą uzufukto teise tvarko tik šis tėvas arba motina (CK 3.190 str.). Ištuokos ar gyvenimo skyrium atveju turto tvarkymo teisė priklauso tam iš tėvų, su kuriuo lieka gyventi vaikas. Tėvų teisė tvarkyti uzufukto teise jų nepilnamečių vaikų turtą pasibaigia, kai nepilnametis vaikas įgyja visišką veiksnumą (emancipuojamas, sudaro santuoką). (CK 3.191 str.)

Konstitucijos 38 straipsnyje įtvirtinta tėvų pareiga auklėti vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Ši tėvų konstitucinė pareiga lemia tai, kad išlaikymui reikalingas pinigų sumas tėvai turi apskaičiuoti ir skirti patys. Tai yra turtinė asmeninė prievolė, todėl jos negalima atsisakyti arba perleisti kitiems asmenims (CK 3.192 straipsnio 1 dalis).

¹²⁰ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000, Nr. 74-2262,

¹²¹ Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras.Trečioji knyga. Šeimos teisė.Vilnius :Justitia.2002.P. 367-368,

Geriausiai žinodami auklėjamo vaiko individualius poreikius, tėvai atsakingai turėtų skirti visą reikalingą išlaikymą vaikui ir tokį išlaikymą tinkamai panaudoti. Tik esant tėvų ginčui dėl išlaikymo dydžio ir formos, priteistino išlaikymo tinkamą formą parenka ir jo realų vaikui reikalingą dydį apskaičiuoja teismas. CK 3.196 straipsnio 1 dalyje nustatytas išlaikymo priteisimas periodinėmis išmokomis arba vienkartinę pinigų suma, arba tam tikro turto priteisimas. Vaiko išlaikymui užtikrinti turi būti parinktas vaikui naudingiausias išlaikymo būdas.

Kasacinis teismas pažymėjo, kad „tokia aplinkybė, kai asmuo savo noru nevykdo vaiko išlaikymo prievolės arba ją vengia vykdyti ir dėl to atsiranda uždelstas įsiskolinimas, reiškia, kad tokio išlaikymo priteisimas yra neefektyvus, nes netenkina nepilnamečio vaiko išlaikymo poreikių. Dėl to toks besitęsiantis išlaikymo neteikimas, kai skolininkas objektyviai yra pajėgus teikti nustatyto dydžio išlaikymą iš savo pajamų arba turto, gali būti laikomas pagrindu teismine tvarka pakeisti išlaikymo formą ir dydį, siekiant padaryti išlaikymo išieškojimą efektyvia priemone tam, kad būtų nutrauktas tęstinis vaiko teisės į išlaikymą pažeidimas. Vaiko išlaikymo teisėtų interesų prioritetas nusveria kitų kreditorių reikalavimus į skolininko turtą (CPK 754 straipsnio 2 dalis), dėl to, esant skolininko, turinčio prievolę teikti išlaikymą, realiai grėsmei ateityje tapti nemokiam, yra teisinis pagrindas nustatyti išlaikymą iš karto konkrečia suma arba skolininko turtu natūra, atsižvelgiant į geresnį vaiko interesų užtikrinimą (CK 3.196 straipsnio 1 dalies 2, 3 punktai).

Išlaikymo dydis turėtų būti proporcingas tėvų turtinei padėčiai (CK 3.192 straipsnio 2 dalis). Vertinant turinčio prievolę teikti išlaikymą nepilnamečiam vaikui asmens turtinę padėtį reikėtų atsižvelgti į tai, kokio dydžio pajamomis disponuoja toks asmuo, ar tos pajamos reguliarios, taip pat į tai, kokio dydžio turtas valdomas, ar turima reikalavimo teisių arba skolinių įsipareigojimų tretiesiems asmenims. Svarbu nustatyti ir tai, ar toks asmuo turi neordinarinių išlaidų, kitų išlaikomų asmenų, taip pat reikėtų atsižvelgti ir į tokio asmens sveikatos būklę.“¹²²

Tėvų pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus išlieka ir atskyrus vaikus nuo tėvų arba apribojus tėvų valdžią, išskyrus atvejus, kai vaikas įvaikinamas. „Priteistas išlaikymas išieškomas iš privalančio jį mokėti tėvo (motinos) darbo užmokesčio, taip pat iš visų kitų jų pajamų rūšių. Išlaikymas priteisiamas nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, tačiau išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos.“¹²³

Jeigu vaikas, kuriam priteistas išlaikymas, gyvena vaikų globos institucijoje, išlaikymas išieškomas ir mokamas vaikų globos institucijai. Tokiu atveju vaikų globos institucija atidaro

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje D. A. v. R. A.; bylos Nr. 3K-3-307/2006,

¹²³ Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004, P. 271,

išlaikymą gaunančio vaiko vardu valstybės kontroliuojamoje kredito įstaigoje sąskaitą, kurioje esančiomis lėšomis įstatymu nustatyta tvarka savo interesais gali disponuoti tik pats vaikas ar vaiko interesais - jo globėjas ar rūpintojas (CK 3.202 str.). „Valstybė išlaiko nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo iš tėvo (motinos) ar iš kitų pilnamečių artimųjų giminaičių, turinčių galimybę juos išlaikyti. Valstybė, teikusi išlaikymą nepilnamečiams vaikams, turi atgretinio reikalavimo teisę išieškoti vaikui suteiktas išlaikymo lėšas iš vaiko tėvų ar kitų jo pilnamečių artimųjų giminaičių, jeigu jie neteikė vaikui išlaikymo dėl priežasčių, teismo pripažintų nesvarbiomis.“¹²⁴ Nuo 2008 m. sausio 1 dienos pradėjo veikti Vaikų išlaikymo fondas (VIF), kurį administruoja Garantinio ir vaikų išlaikymo fondų administracija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Be tėvų, pareigą išlaikyti nepilnamečius vaikus gali turėti nepilnamečių vaikų artimieji giminaičiai. Pilnametis brolis (sesuo), turintis galimybę, privalo išlaikyti paramos reikalingą nepilnametį brolių (seserį), neturintį tėvų arba negalintį gauti jų išlaikymo. (CK 3.236 str.) Seneliai, turintys galimybę, privalo išlaikyti paramos reikalingus savo nepilnamečius vaikaičius, neturinčius tėvų arba negalinčius gauti jų išlaikymo. (CK 3.237 str.)

„Pilnamečiai vaikai privalo išlaikyti savo nedarbingus ir paramos reikalingus tėvus ir jais rūpintis. Išlaikymas mokamas vaikų ir tėvų tarpusavio susitarimu arba pagal tėvų ieškinį teismo sprendimu priteisus išlaikymą iš vaikų. Išlaikymo dydį nustato teismas, atsižvelgdamas į vaikų ir tėvų šeimines bei turtingas padėtis, taip pat kitas bylai svarbias aplinkybes. Išlaikymui reikalinga pinigų suma mokama kas mėnesį (CK 3.205 str.).“¹²⁵ Teismas gali atleisti pilnamečius vaikus nuo pareigos išlaikyti savo nedarbingus tėvus, jeigu nustato, kad tėvai vengė atlikti savo pareigas nepilnamečiams vaikams arba vaikai buvo atskirti nuo savo tėvų nuolatinei dėl pačių tėvų kaltės. (CK 3.206 str.)

Prigimtinės tėvų pareigos išlaikyti vaikus pobūdis privalo lemti tėvų turtingas padėtis ir vaiko poreikių santykio vertinimą sprendžiant vaiko išlaikymo dydžio klausimus. Tai atveria kelią Lietuvos teismų praktikoje formuoti taisyklę, pagal kurią tėvai turi pozityvią pareigą užtikrinti bent minimalius išteklius, būtinus vaiko išlaikymui, bei atveria kelią griežtų teisinių priemonių už šios pareigos pažeidimus taikymui.

¹²⁴Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius : Justitia.2002.P. 386-388,

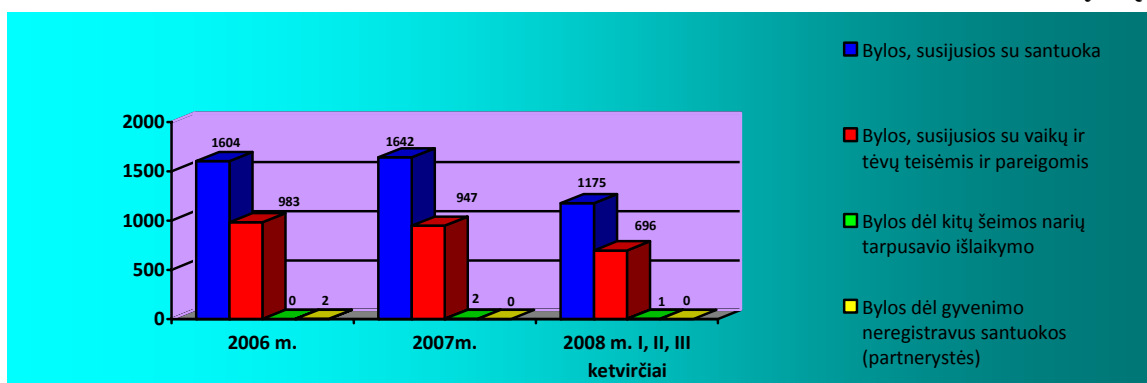
¹²⁵ LR civilinis kodeksas//Valstybės žinios., 2000, Nr. 74-2262,

3. ŠEIMOS TEISĖS SOCIALINIO VEIKSMINGUMO PROBLEMOS

Šeimos teisės veiksmingumo Lietuvos Respublikoje analizė buvo atlikta remiantis dokumentinės analizės metodu. Tyrimui buvo panaudotos 40 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo viešai paskelbtų šeimos teisinių santykių bylų nutartys bei Kauno miesto apylinkės teismo 2006 -2008 m. išnagrinėtų bylų sprendimai, kylantys iš šeimos teisinių santykių. Taip pat buvo panaudoti Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenys. Iš viso buvo išanalizuota 540 bylų. Buvo atlikta 500 Kauno miesto apylinkės teismo bylų analizė, iš kurių analizuotos 306 bylos, susijusios su santuoka ir 194 bylos, susijusios su tėvų ir vaikų teisėmis ir pareigomis.

Šeimos teisinių ginčų duomenų analizė parodė, kad šeimos bylos yra ypatingos bylos. Tokių bylų veiksmingumą įtakoja dispozityvumo ir rungimosi principų ribojimas ir tai, kad vietoj šalių susitarimo vis didesni vaidmenį įgauna teismas. Daugumai bylų bendra yra tai, kad teismas daugiau ar mažiau privalo atsižvelgti ne tik į ginčo šalių, bet ir kitų asmenų (dažniausiai nepilnamečių vaikų) interesus. Dėl šios priežasties dauguma procesinių šeimos bylų nagrinėjimo ypatumų yra skirti ne proceso koncentruotumui, o visapusiškam ir pilnutiniam bylos aplinkybių ištyrimui, neatsižvelgiant į šalių atliktus procesinius veiksmus. Aišku, didelę reikšmę taip pat turi greitas bylų, kylančių iš šeimos teisinių santykių, išnagrinėjimas. Tai atsispindi atliktoje bylų analizėje, iš kurios matyti, kad Kauno miesto apylinkės teismas 2006 m. išnagrinėjo 1604, 2007 m. – 1642, o per šių metų pirmus tris ketvirčius 1175 bylas, susijusias su santuoka. Taip pat teismas 2006 m. išnagrinėjo 983 bylas, 2007 m. - 947 bylas, o šiais metais per pirmus tris ketvirčius - 696 bylas, susijusias su tėvų ir vaikų teisėmis ir pareigomis. (Priedas Nr. 1.)

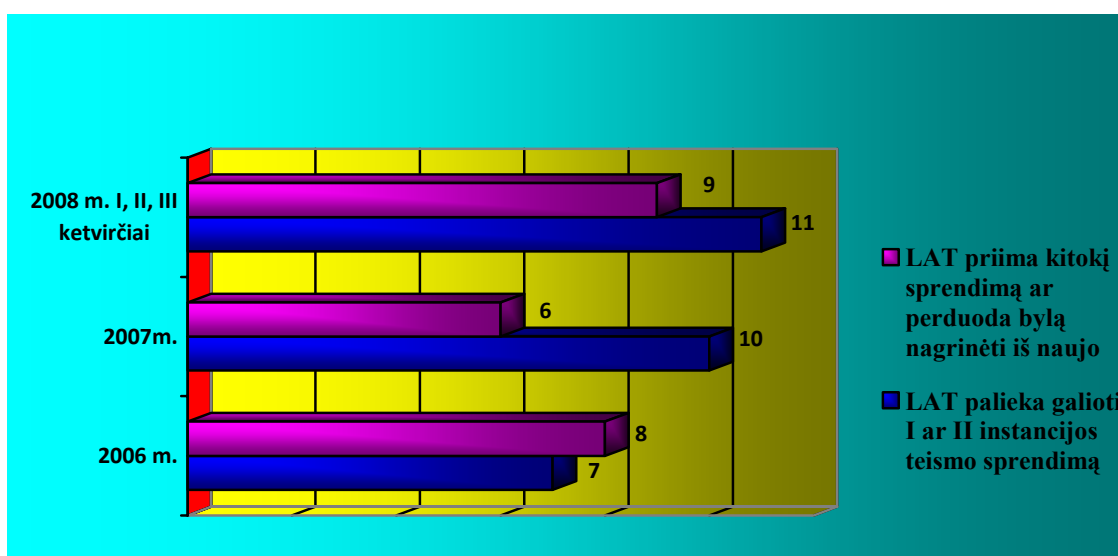
4 pav. Kauno miesto apylinkės teismo išnagrinėtos bylos, kylančios iš šeimos teisinių santykių

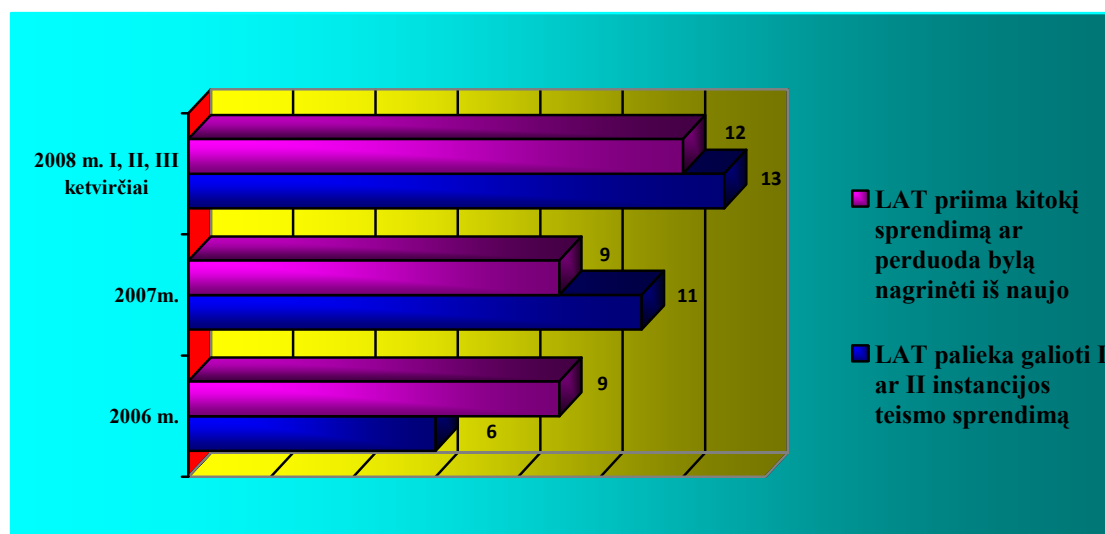
Iš 4 paveiksle pateiktos diagramos matyti, kad daugiausia išnagrinėjama bylų, susijusių su santuoka ir su tėvų ir vaikų teisėmis pareigomis. O tuo tarpu bylų, kylančių dėl kitų šeimos narių tarpusavio išlaikymo ir dėl partnerystės, teisme išnagrinėta vos keletas per kelerius metus.

Nagrinėjant LAT nutartis nustatyta, kad didesniąją dalį sprendimų, priimtų I ar II instancijos teismų, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas palieka nepakeistus. Tačiau nepakeistų sprendimų skaičiaus persvara prieš perduodamų bylų nagrinėti iš naujo žemesnės instancijos teismams ar LAT priimamų kitokių sprendimų skaičių yra labai nežymi. Tai matyti iš 5 ir 6 paveikslėliuose pateiktų diagramų.

5 pav. LAT nagrinėtos bylos, susijusios su tėvų ir vaikų teisėmis ir pareigomis

6 pav. LAT nagrinėtos bylos, susijusios su santuoka

Civilinio kodekso 3.5 straipsnio 4 dalis nustato, kad šeimos teises gina teismas, globos ir rūpybos bei kitos valstybės ar visuomeninės institucijos CK numatytais būdais. Teismas ir kitos institucijos turi siekti, kad šalys išspręstų ginčą taikiai - tarpusavio susitarimu, ir visokeriopai padėti šalims pasiekti tokį susitarimą. Nagrinėjant šeimos bylas, visų pirma siekiama užtikrinti viešojo intereso apsaugą, todėl galimi ir teismo proceso ypatumai. Todėl teisėjo vaidmuo ir yra didesnis. „Šeimos bylose ypač akivaizdus viešasis interesas, tai yra, visuomenė suinteresuota kuo teisingesniu teismo sprendimo priėmimu, tačiau iš kitos pusės, visuomenė taip pat yra suinteresuota ir tuo, kad ginčo sprendimas nebūtų vilkinamas. Šiuo atveju, teismui turėtų būti palikta galimybė pasirinkti, kuriam principui teikti prioritetą.“¹²⁶

Šeimos bylose įrodinėjimo tikslas yra nustatyti materialiąją tiesą, todėl teismas privalo surinkti kiek įmanoma daugiau susijusių su byla įrodymų savo iniciatyva, jei šalių pateiktų duomenų nepakanka. Kalbant apie teismo aktyvumą renkant įrodymus reikia paminėti galimą problemą, susijusią su šios teismo teisės įgyvendinimu. Kitaip tariant, gali tariamai iškilti ribos tarp teismo aktyvumo ir teismo nešališkumo nustatymo problema, nes rinkdamas įrodymus savo iniciatyva teismas lyg ir veikia kurios nors šalies naudai. Tačiau laikomasi prielaidos, kad rinkdamas įrodymus savo iniciatyva teismas veikia teisingumo, o ne kažkurios iš proceso šalių naudai. Todėl įrodymų, turinčių reikšmės teisingo sprendimo byloje priėmimui, rinkimas negali būti vertinamas kaip teismo šališkumas. Turėdamas diskreciją rinkti įrodymus teismas kreipia procesą teisingumo įgyvendinimo linkme: padeda atskleisti ginčo esmę, užkerta kelią šalių piktnaudžiavimui savo teisėmis, užtikrina teismo proceso koncentruotumą, gina silpnesniosios šalies teises ir interesus, taip pat užtikrina viešojo intereso apsaugą.

Teismas privalo imtis priemonių šalims sutaikyti, taip pat siekti, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai. Ši teismo funkcija svarbi šeimos bylose, būtent santuokos nutraukimo bylose, nes taikus ginčo išsprendimas abipusiu kompromisų būdu, tai yra joms sudarant taikos sutartį, yra naudingas tiek patiems sutuoktiniams, tiek visai visuomenei. CPK 376 straipsnio 2 dalyje numatyta teismo pareiga siekti ne tik sutaikyti šalis, bet taip pat apsaugoti vaikų teises ir interesus. Ši pareiga reiškia, kad teismai, spręsdami šeimos ginčus, visų pirma turi vadovautis CK įtvirtintu prioritetingu vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu. Teismas kiekvienoje byloje turi nustatyti konkretaus vaiko interesus. Darytina išvada, kad taikinimo procedūros yra ypač reikšmingos šeimos teisėje. Jos padeda užtikrinti šalių bendradarbiavimą ginčo metu, sumažinti konflikto neigiamų

¹²⁶ Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Justitia, Vilnius, 2002 m., P. 39,

padarinių riziką: neigiamą įtaką ginčo šalims, o ypač vaikams, teisingiau, ekonomiškiau ir greičiau išspręsti kilusį ginčą.

Šeimos bylose, skirtingai nei pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles, ieškovas turi teisę iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos keisti be jokių apribojimų ieškinio dalyką ar pagrindą, o atsakovas - pareikšti priešiškinį (CPK 377 str.), tuo tarpu pagal bendrąsias taisykles tai galima padaryti iki nutarties skirti bylą nagrinėti teismo posėdyje priėmimo.

Šeimos bylose negali būti priimtas sprendimas už akių, tai yra netaikoma procesinė priemonė už neatvykimą į teismo posėdį. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarime Nr.54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ yra išaiškinta, jog „įstatymas draudžia priimti sprendimą už akių visose šeimos bylose nepriklausomai nuo to, ar byla nagrinėjama pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles su išimtimis nustatytomis CPK XIX skyriuje ar ypatingosios teisenos tvarka (CPK 375 str.1d.,378 str.,443 str.9d.), tai yra taikoma ir net išlaikymo vaikams priteisimo bylose, kurios nagrinėjamos pagal bendrąsias ginčo teisenos taisykles.“¹²⁷

Šeimos bylose galimos išimtys iš viešumo principo. Įstatymas nustato, kad ginčai, kylantys dėl šeimos teisinių santykių, nagrinėjami uždareme teismo posėdyje, jeigu to prašo bent viena iš byloje dalyvaujančių šalių (CPK 379 str.). Tuo siekiama užtikrinti šeiminio gyvenimo slaptumo apsaugą, nepilnamečių vaikų bei sutuoktinių gyvenimo privatumą.

Kadangi socialinis veiksmingumas yra matuojamas dydis, todėl nustatant jį būtina taikyti efektyvumo kriterijus ir įvertinti šeimos teisės normų rezultatyvumą.

3.1. Santuokos sudarymo, jos teisinių padarinių ir santuokos pabaigos teisinio reguliavimo socialinis veiksmingumas

Santuokos pagrindu kuriama šeima Lietuvoje daugeliui žmonių išlieka prioritetine partnerystės kūrimo forma, o sudaromų santuokų skaičius pastaruosius penkerius metus vis auga. „Jei 2003 metais Lietuvoje buvo įregistruota 16,9 tūkstančiai santuokų, tai po ketverių metų, 2007 metais, – jau 23 tūkstančiai santuokų. Bendrasis santuokų rodiklis (santuokų skaičius 1000-iui gyventojų) padidėjo nuo 4,9 iki 6,8“¹²⁸. Lietuvoje vedybos senėja, t.y. santuokos kūrimas atidedamas vis vėlesniam laikui. Suprantama, jog santuokų atidėjimas ar jų atsisakymas nereiškia, jog žmonės atsisako partnerystės, gyvenimo poroje. Statistika fiksuoja ir nemažėjantį skyrybų

¹²⁷ Teismų praktika. Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis. Vilnius 2005, Nr. 23, psl. 256,

¹²⁸ www.stat.gov.lt-prisijungimo laikas: 2008-11-03,

skaičių: „2003 metais Lietuvoje buvo įregistruota 10,6 tūkstančiai ištuokų, po ketverių metų, t.y. 2007 metais – jau 11,3 tūkstančiai ištuokų.“¹²⁹

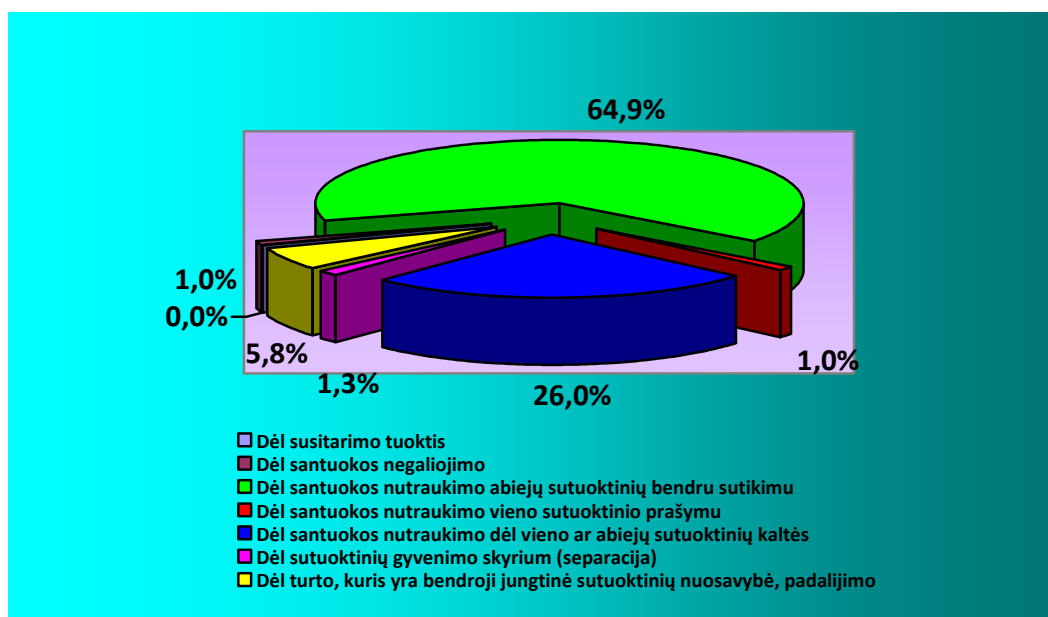
Skyrybos yra tiesioginis šeimos stabilumo visuomenėje rodiklis: kuo daugiau skyrybų, tuo mažesnis šeimos stabilumas. Šeimos stabilumas suprantamas kaip šeimos narių sugebėjimas pozityviai reaguoti į vidinius ir išorinius šeimą veikiančius psichosocialinius stresorius, kuris užtikrina šeimos išlikimą ir šeimos narius tenkinančios gyvenimo kokybės sukūrimą. Žmonės skiriasi ne todėl, kad nevertina santuokos, o todėl, kad siekiama kokybiškesnių santykių. Tad skyrybos nėra santuokos ir partnerystės atmetimas, bet greičiau priešingai - pasiryžimas sukurti geresnę santuoką, tikėjimas, jog kitas kartas bus sėkmingesnis.

Santuokos sudarymo reguliavimo veiksmingumas yra įtakojamas įvairių šeimos vidinių ir visuomenės išorinių socialinių faktorių. Kaip vieną iš tokių elementų galima paminėti sutuoktinių elgesį, kuris dažnai tampa santuokos nutraukimo priežastimi.

Teismas santuoką pripažįsta negaliojančia, kai nustato nors vieną iš santuokos pripažinimo negaliojančia pagrindų, numatytų CK 3.37 straipsnio 1 dalyje.

Buvo atlikta 306 Kauno miesto apylinkės teismo bylų analizė, susijusių su santuoka.

7 pav. Analizuotos bylos, susijusios su santuoka

Iš pateiktos diagramos matyti, kad net 65,4 procentai santuokų buvo nutrauktos bendru abiejų sutuoktinių sutikimu, o 26,1 procentas ištuokų įvyko dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės. Dėl susitarimo tuoktis teismas visiškai nėra nagrinėjęs nei vienos bylos, o dėl santuokos negaliojimo

¹²⁹ www.stat.gov.lt-prisijungimo laikas: 2008-11-03,

ar dėl santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio prašymu analizuotos teismo bylos sudaro tik po 1 procentą visų analizuotų bylų.

Santuokos fiktyvumo pripažinimas ir nutraukimas. 2008 m. liepos 28 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnaginėjo civilinę bylą pagal ieškovo Kauno m. apylinkės vyriausiojo prokuroro ieškinį, ginant viešąjį interesą, pareikštą atsakovams F. H., A. N., tretiesiems asmenims - Migracijos departamentui prie LR VRM, Kauno miesto savivaldybės CMB dėl fiktyvios santuokos pripažinimo negaliojančia ir nustatė, kad sutuoktiniai negyvena kartu, neveda bendro ūkio, materialiai vienas kito neremia ir neišlaiko, neturi bendrų pažįstamų ir draugų. F. H. ne tik nepažįsta sutuoktinės sūnaus, tačiau nežino nei jo, nei A. N. tėvų vardų bei pavardžių, nežino sutuoktinės išsimokslinimo, specialybės, kur ir kuo ji dirba. Santuoka buvo sudaryta neturint tikslo sukurti šeimos teisinius santykius, o santuokos registracija buvo panaudota kitam tikslui pasiekti – F. H. gauti leidimą laikinai gyventi Lietuvoje šeimos sujungimo pagrindu, kuris suteikia užsieniečiui daugiau teisių ir galimybių nei mokymosi pagrindu išduotas leidimas, o būtent: suteikia galimybę dirbti be papildomų sąlygų, pasibaigus mokslams likti Lietuvoje, pragyvenus santuokoje 5 metus užsienietis gali prašyti leidimo nuolat gyventi ir perspektyvoje įgyti Lietuvos Respublikos pilietybę. Atsakovei buvo pažadėtas atlygis už santuokos įregistravimą. Santuokos institutas buvo panaudotas siekiant neteisėtų interesų, kurių be santuokos nebūtų galima įgyvendinti, todėl F.H. ir A.N. fiktyvi santuoka pažeidžia ir viešąjį interesą. Teismas patenkino šį ieškinį ir atsakovų santuoką pripažino fiktyvia bei negaliojančia nuo jos sudarymo momento.

Santuokos nutraukimas dėl esminių aplinkybių, kurių išankstinis nežinojimas pažeidžia santuokos savanoriškumo principą. Sutuoctinis davęs sutikimą sudaryti santuoką, nežinodamas esminių aplinkybių, trukdančių santuokos normaliam funkcionavimui, gali reikalauti pripažinti santuoką negaliojančia. 2007 m. vasario 23 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnaginėjo civilinę bylą pagal ieškovės E.B. ieškinį atsakovui R.B. dėl santuokos pripažinimo negaliojančia ir nustatė, kad sudarant santuoką ieškovei nebuvo žinoma esminė aplinkybė, kad atsakovas dėl savo alkoholizmo ligos negali būti sutuoktiniu, negali įvykdyti sutuoktinio pareigas, negali gyventi kaip normalus žmogus. Ši aplinkybė paaiškėjo iš karto po santuokos sudarymo: atsakovas neišsiblaivė po vestuvių iškilmių dvi paras, pradėjo vartoti alkoholį kiekvieną dieną, negrįždavo namo po 2-3 paras, niekur nedirbo, namuose nepadėjo. Prieš santuokos sudarymą jis elgėsi visiškai kitaip, dirbo namų ūkio darbus, alkoholio nenaudojo. Ieškovė nežinojo dėl atsakovo sveikatos, dėl kurios santuokinis gyvenimas pasidarė neįmanomas. Teismas patenkino šį ieškinį ir atsakovų santuoką pripažino negaliojančia nuo jos sudarymo momento dėl jos savanoriškumo pažeidimo, nes buvo nuslėpta būsimo sutuoktinio sveikatos būklės.

Santuokos nutraukimas bendru sutuoktinių susitarimu. Nutraukti santuoką sutuoktinių bendru sutikimu galima, kai sutuoktiniai sutaria ne tik dėl santuokos nutraukimo, bet ir dėl teisinių jos nutraukimo padarinių. Tokiu atveju sutuoktiniai, sutardami, kad jų santuoka iširo, ir norėdami pasinaudoti supaprastinta santuokos nutraukimo tvarka, privalo susitarti ir dėl teisinių jos nutraukimo padarinių (CK 3.51 straipsnis). Teismas, prieš tvirtindamas sutuoktinių sutartį dėl santuokos nutraukimo padarinių, privalo patikrinti, ar jos sąlygos teisėtos, t. y. ar jos neprieštarauja viešajai tvarkai, nepažeidžia sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesų, ar iš esmės nepažeidžia vieno iš sutuoktinių interesų.

Sutuoktinių sutarties dėl santuokos nutraukimo padarinių sąlygų kontrolės nustatymo veiksmingumas visų pirma pasireiškia tuo, kad siekiama apsaugoti nepilnamečių vaikų interesus ir užtikrinti sutuoktinių lygiateisiškumą.

2008 m. spalio 23 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjęs civilinę bylą pagal pareiškėjų K. K. ir V. K. prašymą dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu nustatė, kad byloje yra įrodytos CK 3.51 straipsnio 1 dalyje nustatytos sąlygos, kurioms esant santuoka gali būti nutraukta sutuoktinių bendru sutikimu: nuo santuokos sudarymo yra praėję daugiau nei vieneri metai; abu sutuoktiniai yra sudarę sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių; abu sutuoktiniai yra visiškai veiksniūs. Pareiškėjų pateikta sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių neprieštarauja kreditorius AB DnB NORD bankas, nes abu pareiškėjai lieka solidarūs skolininkai, taip pat nenustatyta, kad sutartis prieštarautų viešajai tvarkai ar šalių nepilnamečių vaikų interesų, o taip pat nenustatyta, kad sutartis pažeistų vieno sutuoktinio teises ir teisėtus interesus. Teismas nutraukė pareiškėjų santuoką abiejų sutuoktinių bendru sutikimu ir patvirtino jų sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių.

Santuokos nutraukimas vieno sutuoktinio prašymu. Vieno sutuoktinio prašymu santuoka gali būti nutraukta supaprastinta tvarka. Tokia tvarka nustatyta siekiant apsaugoti vieno iš sutuoktinių interesus. Čia svarbiausia tai, kad sutuoktinis, norintis nutraukti santuoką, nekaltina kito sutuoktinio, kad santuoka iširusi, t.y. nekliamas kito sutuoktinio kaltės kausimas, bet santuokos neišeina nutraukti bendru sutuoktinių susitarimu.

2007 m. rugsėjo 11 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal pareiškėjos R.V. pareiškimą suinteresuotajam asmeniui M. V. dėl santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio prašymu ir nustatė, kad pareiškėja kreipėsi į teismą, prašydama nutraukti santuoką su M.V., kadangi jis nuteistas ir atlieka bausmę. Pareiškėja paaiškino, kad kartu gyveno apie tris mėnesius, o po to ji grįžo pas savo tėvus, nes su vyru negalėjo gyventi, jis negriždavo namo, nesirūpino šeima, pradėjo važinėti į Vokietiją. 2006 metų pradžioje iš Vokietijos paskambino ir

pranešė, kad M.V. yra sulaikytas, nes padarė nusikaltimą. Šiuo metu jis nuteistas ir atlieka bausmę. Ji jo nelankė, nebuvo susitikusi daugiau nei metus laiko. Išsaugoti šeimos jau nebeįmanoma. Pareiškėjos prašymas atitinka Lietuvos Respublikos CK 3.55 str. 1 d. 4 p. numatytai sąlygai, pagrįstas, įrodytas, taikinimo procedūros netaikytinos (CK 3.57 str. 2 d.), todėl teismas pareiškėjos prašymą patenkinio pilnai.

Santuokos nutraukimas vieno sutuoktinio prašymu dėl kito sutuoktinio kaltės.

Sutuoktinio kaltė dėl santuokos nutraukimo konstatuojama nustačius, jog, jam iš esmės pažeidus savo kaip sutuoktinio pareigas, bendras sutuoktinių gyvenimas tapo negalimas, arba nustačius faktus, kurie įstatyme nurodyti kaip sutuoktinio kaltės prezumpcija. Tokiais atvejais būtina nustatyti faktus, leidžiančius preziumuoti vieno kurio sutuoktinio kaltę, pvz., neištikimybę, šeimos palikimą ir nesirūpinimą ja daugiau kaip vienerius metus ir kita.

2007 m. rugsėjo 13 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovės D. K. pareiškimą atsakovui V. K. nutraukti santuoką vieno sutuoktinio prašymu ir nustatė, kad ieškovė teismo prašo nutraukti jos ir atsakovo santuoką dėl sutuoktinio kaltės, nes santuoka su atsakovu buvo nenusisekusi nuo pat pradžių, nesutapo abiejų charakteriai, atsakovas vengia darbo, nuslėpė sveikatos sutrikimus, dėl kurių jis pripažintas neįgaliu, dėl atsakovo pykčio ir agresijos protrūkių gyvenimas santuokoje tapo neįmanomas, ieškovė pastoviai jaučia baimę dėl vaikų ir savęs, tai neigiamai veikia vaikus, šalys daugiau nei vienerius metus negyvena santuokinio gyvenimo, neveda bendro ūkio. Teismas patenkinio šį ieškinį ir nutraukė santuoką tarp šalių dėl sutuoktinio kaltės.

Santuokos nutraukimas dėl abiejų sutuoktinių kaltės. Kaltė yra svarbus santuokos nutraukimo elementas, kuris sąlygoja tam tikrų teisių ir pareigų atsiradimą dėl santuokos nutraukimo kaltiems asmenims. Lietuvos Aukščiausias Teismas 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartimi civilinėje byloje L. Tretjakova ir V. Pukas, Nr. 3K-3-419/2004 „Konstatavo, kad esant santuokos iširimui dėl abiejų sutuoktinių kaltės, netaikytinas CK 3.70 straipsnis (išskyrus šio straipsnio 4 dalį), numatantis santuokos nutraukimo dėl vieno iš sutuoktinių kaltės teisinius padarinius, tačiau faktiškai taikė šios bylos šalims tiek 3.70 straipsnio, tiek 3.72 straipsnio 4 dalies nuostatas. Pažymėtina, kad CK 3.61 straipsnio 3 dalis nustato, jog pripažinus, kad santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės, atsiranda tos pačios pasekmės, kaip ir nutraukus santuoką sutuoktinių bendru sutikimu (CK 3.51-3.54 straipsniai). Kaltė dėl santuokos nutraukimo yra specifinė ir atsakomybė kaltam dėl santuokos nutraukimo asmeniui taikoma ne pagal tuos pačius principus, kurie reglamentuoja atsakomybės už žalos padarymą taikymą. Įstatymas nustato konkrečias pasekmes sutuoktiniui, kaltam dėl santuokos nutraukimo, taip pat atvejus, kuriais tokia atsakomybė netaikoma. Teismai, aiškindami teisės normą,

neturi teisės atimti iš šalių teisę, kuri joms nustatyta įstatymo. Šeimos teisiniai santykiai ne visada pasibaigia kaltųjų dėl šeimos santykių iširimo išaiškinimu. Santuoka gali būti nutraukiama abiejų sutuoktinių sutarimu arba abiem sutuoktiniams netinkamai vykdžius ar nevykdžius tam tikrų santuokinių pareigų (esant abiejų kaltei).¹³⁰

Pasisakydamas dėl sutuoktinių lygiateisiškumo principo tam tikrų aspektų, išaiškindamas, kas laikytina lojalumo ir abipusės pagarbos pareiga, kasacinis teismas yra nurodęs, kad CK 3.60 straipsnyje įtvirtintas sutuoktinių lygiateisiškumas reiškia ne tik vienodas teises, bet ir vienodas pareigas bei atsakomybę už visą šeimą. „Lojalumo pareiga reiškia, kad sutuoktinis visada, tiek šeimoje, tiek už jos ribų, turi veikti kito sutuoktinio, visos šeimos interesais, negali priešinti savo asmeninių interesų kito sutuoktinio ar šeimos interesams. Abipusės pagarbos pareiga reiškia, kad sutuoktiniai privalo paisyti vienas kito nuomonės, būti vienas kitam ištikimi, visus šeimos gyvenimo klausimus spręsti abipusiu susitarimu. Lojalumas kartu reiškia protingą toleranciją ir pakantumą, be kurių neįmanomas šeimos gyvenimas. Sutuoktinis turi toleruoti kito sutuoktinio pasirinktą profesiją, užsiėmimą, pomėgius, kiek tai nepažeidžia kito sutuoktinio ir viso šeimos teisių ir interesų. Nesutikdamas su pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų padaryta išvada, kad santuoka iširo dėl abiejų sutuoktinių kaltės, ieškovės kaltei pasireiškus jos nelojalumu atsakovui, kasacinis teismas pažymėjo, kad emocijų išreiškimas dėl kito sutuoktinio šeiminių pareigų nevykdymo negali būti laikomas lojalumo stoka kitam sutuoktiniui. Dėl šių motyvų kasacinis teismas sprendė, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai pažeidė CK 3.60 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas nuostatas dėl sutuoktinio pripažinimo kaltu dėl santuokos iširimo, nes nenustatė jokių esminių ieškovės, kaip sutuoktinės, pareigų pažeidimų. Kasacinis teismas taip pat pažymėjo, kad pagal CPK 265 straipsnio 2 dalį teismas turi priimti sprendimą dėl visų ieškovo ir atsakovo pareikštų reikalavimų, todėl, esant reikalavimui (priešiniam reikalavimui) nutraukti santuoką dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės, teismo sprendimo rezoliucinėje dalyje turi būti nurodyta, dėl kurio (ar abiejų sutuoktinių) kaltės santuoka nutraukiama.¹³¹

Konstatavęs, kad žemesniųjų instancijų teismai, sprenddami sutuoktinių kaltės dėl santuokos iširimo klausimą, netinkamai taikė materialinės teisės normas, kasacinis teismas šią teismų sprendimo ir nutarties dalį pakeitė, teismo sprendimo rezoliucinėje dalyje nustatydamas, kad šalių santuoka iširo dėl vieno iš sutuoktinių (atsakovo) kaltės.

¹³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje L. Tretjakova v. V. Pukas, Nr. 3K-3-419/2004. kat. 69.3, 72.2.

¹³¹ Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje G. Liutkevičienė v. A. Liutkevičius; bylos Nr. 3K-3-580/2004.

Sutuoktinių gyvenimo atskirai įteisinimas. Santuokos instituto veiksmingumą didinančia norma galima laikyti separacijos taikymą. 2007 m. gegužės 2 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal pareiškėjų R.S. ir A.J. pareiškimą dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium patvirtinimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu, ir nustatė, kad pareiškėjai prašė patvirtinti gyvenimą skyrium bei prašė patvirtinti sutartį dėl gyvenimo skyrium pasekmių. Teismas nusprendė patvirtinti gyvenimą skyrium tarp pareiškėjų.

Kitu atveju, 2007 m. kovo 27 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal pareiškėjų J.B. ir S. B. prašymą dėl gyvenimo skyrium (separacijos) patvirtinimo ir nustatė, kad sutuoktinių šeima yra faktiškai iširusi dėl jų charakterių nesutapimų, dėl skirtingo požiūrio įvairiais gyvenimo klausimais, nuolatinių nesutarimų ir barnių. Nors apie metus laiko pareiškėjų santuokiniai ryšiai yra nutrūkę, tačiau jie santuokos nutraukti nenori, nes įvertinus visas aplinkybes, ypač vaikų interesus, bei turtinius interesus, šią krizinę situaciją norėtų išspręsti separacija. Teismas pareiškėjų santuokai taikė separaciją ir patvirtino pareiškėjų sudarytą gyvenimo skyrium (separacijos) sutartį.

Teismas, sprenddamas separacijos bylas, privalo patikrinti, ar sutuoktiniai nepiktnaudžiauja separacijos institutu, ar separacijos būdu nesiekia neteisėtų tikslų, pavyzdžiui, išvengti prievolių savo kreditoriams vykdymo.

Sugyventinių instituto socialinis veiksmingumas. Šio instituto socialinis veiksmingumas yra mažesnis lyginant jį su santuokos ar įregistruotos partnerystės institutu. Lietuvoje vyrauja tradicinės šeimos, pagrįstos registruota santuoka modelis, tačiau vykstant spartiems socialiniams ir ekonominiams pokyčiams, jaunesnio amžiaus vyrai ir moterys pradėjo palaikyti faktinius santuokinius santykius (tampa sugyventiniais), t.y. kurti šeimas neregistruodami santuokos. „Gyventojų ir būsto 2001 metų visuotinio surašymo duomenimis, Lietuvoje buvo 5,2 tūkstančio tokių porų. Daugiau kaip trečdalis sugyventinių šeimose buvo vaikų iki aštuoniolikos metų.“¹³²

Tokia šeimos kūrimo strategija yra socialiai neveiksminga, nes didina šeimų nestabilumą, - šeimos gyvuoja trumpiau, jos daug dažniau išyra nei šeimos, sukurtos santuokos būdu.

Civiliniame kodekse nustatytas bendro gyvenimo neįregistravus santuokos (sugyventinių) teisinio reglamentavimo modelis neatitinka šeimos kūrimo formos ir jos tikslų. Civilinio kodekso trečiosios knygos VI dalies straipsniuose ne nustatomos kitų šeimos narių teisės ir pareigos, o reglamentuojami asmenų, palaikančių faktinius santuokinius santykius, turtiniai santykiai, tačiau, nei jų, nei jų vaikų teisinis statusas nenustatomas.

¹³² www.stat.gov.lt-prisijungimo laikas: 2008-11-03.

Apibendrinant šią darbo dalį, darytinos išvados, kad santuokos institutas kartais naudojamas kitiems nei šio instituto paskirtis tikslams pasiekti. Santuoka sudaroma tikslu įgyti specialiąsias teises ir pareigas, pavyzdžiui, susijusias su pilietybės įgijimu. Veiksniai, kurie gali duoti pagrindą tikėti, kad santuoka yra iš išskaičiavimo, yra faktas, kad negyvenama susituokus, kad yra nepakankamas įnašas į pareigas, kurias turi atlikti esantys santuokoje, kad sutuoktiniai iki santuokos niekada anksčiau nebuvo susitikę, kad sutuoktiniai apie save, apie savo pirmo susitikimo aplinkybes arba apie kitą juos liečiančią svarbią asmeninę informaciją, pateikia prieštaringas žinias (vardą ir pavardę, adresą, tautybę ir darbą), kad sutuoktiniai nekalba abiem suprantama kalba, kad santuokai sudaryti buvo įteikta pinigų suma, kad vieno arba abiejų sutuoktinių praelyje yra įrodymų apie ankstesnes santuokas iš išskaičiavimo arba kitus gyvenimo nukrypimus nuo normos. Fiktyvios santuokos, kurias draudžia LR Civilinis kodeksas, - patogus ir mažai rizikingas būdas. Iki šiol Lietuvoje nėra institucijos užsiimančios santuokos realumo tikrinimu ir tai žinoma kelia ir kels problemas susijusias su santuokos reguliavimo veiksmingumu.

Būtina sugriežtinanti medicininę kontrolę prieš sudarant santuoką, kad nebūtų nuslėpta būsimo sutuoktinio sveikatos būklės.

Tarp gausybės santuokoje kylančių problemų neištikimybė, ko gera, viena skausmingiausių. Neištikimybės problema – kas ketvirtas atvejis, analizuotose bylose dėl santuokos nutraukimo dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės. Jos priežastys dažniausiai būna tokios: nauja meilė, kerštas, paniekinta meilė, naujų meilės išgyvenimų paieška, kompensacija, šeimos iširimasis, atsitiktinis ryšys.

3.2. Šeimos turtinių santykių teisinio reguliavimo socialinis veiksmingumas

CK 3.53 straipsnio 3 dalis ir CK 3.59 straipsnis įtvirtina principą, kad santuokos nutraukimo byloje kartu būtina išspręsti ir visus kitus klausimus, susijusius su jos nutraukimu. Padalindamas sutuoktinių turtą teismas turi nurodyti viso dalintino turto (pripažinto bendra jungtine nuosavybe) sudėtį, jo vertę, nurodant konkrečiai kiekvienam iš sutuoktinių priteisiamą nekilnojamąjį ar kilnojamąjį daiktą, pinigines lėšas. Teismas, prieš priimdamas sprendimą dėl santuokos nutraukimo ir bendro sutuoktinių turto padalijimo, privalo šalims išaiškinti, kad toks įsiteisėjęs teismo sprendimas užkirs kelią sutuoktiniams reikšti tapatų reikalavimą. Tai reiškia, jog šalims pareiškus, jog jie bendro turto neturi ir apie tai nurodžius teismo sprendime, bus pripažįstama, kad sutuoktiniai neturėjo bendro turto, todėl jie neteks teisės reikšti ateityje ieškinį dėl bendro turto padalijimo. Tokie patys teisiniai padariniai atsiras, jeigu tam tikras bendras turtas bus nurodytas ir

padalytas teismo sprendimu. Tokiu atveju teismo sprendimas padalyti konkretų sutuoktinių bendrą turtą reiškia, jog yra konstatuota, kad daugiau bendro turto sutuoktiniai neturėjo, todėl jie negalės pareikšti naujo ieškinio dėl turto, nenurodyto sprendime, padalijimo.

2008 m. kovo 7 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovės E. M. pareikštą ieškinį atsakovei V. M. dėl buvusių sutuoktinių E. M. ir L. M. santuokinio turto padalinimo, pripažįstant turtą asmenine nuosavybe, ir nustatė, kad 1999 m. spalio 12 d. teismo sprendimu buvo nutraukta santuoka tarp E. M. ir L. M., bet turtas liko nepadalintas. Gyvendami santuokoje buvę sutuoktiniai susilaukė sūnaus ir dukters. 2007-04-02 L. M. mirė. Dukra palikimą, atsiradusį po tėvo mirties, priėmė, o sūnus nuo palikimo atsisakė. Sutuoktinių turtas, įgytas po santuokos sudarymo, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė tol, kol jis nėra padalytas (CK 3.87 str.1 d. 2d.). Preziumuojama, kad turtas yra bendroji jungtinė nuosavybė, kol nėra įrodyta, kad turtas yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė (CK 3.88 str. 2d.). Šioje byloje neginčijamai nustatyta, jog dar būdami santuokoje buvę sutuoktiniai faktiškai pasidalijo nekilnojamąjį turtą ir tik po to teisiniu būdu nutraukė santuoką. Pardavę šeimos turtą - butą, nusipirko atskirus butus, kur ir gyveno. Šios aplinkybės įrodytos ieškovės paaiškinimais, rašytiniais įrodymais, pateiktais prie bylos, atsakovės atsiliepimu į pareikštą ieškinį ir ginčo nebuvimu. Todėl esant šioms aplinkybėms, teismas pripažįsta buvus tarp sutuoktinių susitarimui dėl įstatymu nustatyto turto teisinio režimo pakeitimo. Todėl ieškinys tenkintinas pilnai, padalijant turtą - butus ir pripažįstant juos kiekvieno asmenine nuosavybe (LR CK 3.116 str., 3100 str.1 d. 6 p., 3.89 str.1 d. 7 p., 2d.).

2008 m. gegužės 30 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovė I. Š. ieškinį, dėl buto pripažinimo šeimos turtu ir bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, pareikštą atsakovui - T. Š. ir nustatė, kad ginčo butas yra įgytas sutarties pagrindu ir yra asmeninė atsakovo nuosavybė. Nustatant, ar ginčo butas laikytinas šeimos turtu ar ne, nėra skirtumo ar jis įgytas ir registruotas asmeninės, ar bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės teise. Esminis kriterijus, ar ginčo butas laikytinas šeimos turtu, yra aplinkybių konstatavimas, jog: a) butas yra registruotas bent vieno iš sutuoktinių vardu; b) šis butas yra šeimos gyvenamoji patalpa (CK 3.84 str. 2 d. 2 p.). Šias aplinkybes patvirtino tiek žodiniai šalių paaiškinimai, tiek byloje esantys rašytiniai įrodymai, o ir banko atstovė neneigė šių aplinkybių. Jokio kito nekilnojamojo turto nei ieškovė, nei atsakovas neturi; šiame bute gyvena šeima, t.y. ieškovė, atsakovas ir jų nepilnametis vaikas (CPK 177, 178, 185 str.). Nustačius šias aplinkybes darytina išvada, kad ginčo butas atitinka įstatyme numatytas šeimos turtui keliamas sąlygas, todėl ieškinys šioje dalyje tenkintinas ir ginčo butas pripažintinas šeimos turtu (CPK 265 str. 1 d.; CK 3.84 str. 2 d.).

Tenkindamas ieškinį šioje dalyje teismas taip pat atsižvelgė ir į tai, kad: 1) šeimos turto instituto paskirtis yra apsaugoti nepilnamečio vaiko ir kito sutuoktinio teises; 2) Lietuvos teisės sistemoje yra įtvirtintas prioritetingas vaiko teisių bei interesų apsaugos ir gynimo principas (Vaiko teisių konvencijos 3 str. 1 d., CK 3.3 str., Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (VTAPI) 4 str. 1 d. 1 p.), todėl sprendžiamas klausimą dėl šeimos turto pripažinimo, teismas privalo atsižvelgti į nepilnamečio vaiko interesus, nes priešingu atveju pažeis aukščiau minėtas materialinės teisės normas. Be to pažymėtina, kad šalys realiai neturėjo galimybių ginčo butą Nekilnojamojo turto registre įregistruoti kaip šeimos turtą, nes butas buvo pirktas išsimokėtinai ir buvo suvaržytas hipoteka, o po to turtas buvo areštuotas, todėl Nekilnojamojo turto registras be bankų sutikimo jokių papildomų įrašų padaryti negalėjo. Ginčo butas įsigytas iki šalių santuokos ir viešame registre yra įregistruotas atsakovo vardu, todėl laikytinas asmenine jo nuosavybe (LR civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įst. 25 str. 1 d.; CK 3.89 str. 1 d. 1 p.). Įstatymas numato galimybę pripažinti asmeninį turtą bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe (CK 3.90 str.), tačiau pagal formuojamą LAT praktiką ieškovė privalo įrodyti, kad: 1) butas buvo pagerintas iš esmės; 2) šis pagerinimas buvo atliktas santuokos metu; 3) pagerinimas buvo atliktas iš bendrų sutuoktinių lėšų, darbo ir pan. Teismas šį reikalavimą atmetė sekančiais motyvais:

1. Įvertinęs įrodymus teismas nesutinka su ieškovės teiginiu, kad dalies kredito už butą gražinimas ir langų pakeitimas bute yra laikytinas esminiu turto pagerinimu, kad būtų taikytinos CK 3.90 str. nuostatos (CPK 185 str.). Teismo manymu, buto vertę pakėlė ne aukščiau minėti faktai, o visiems žinoma aplinkybė, kad buto kainos nuo jo įsigijimo iki ginčo teisme kilo dėl visuotinio butų kainų kilimo visoje šalyje lemiant išorinėms aplinkybėms (CPK 182 str. 1 d. 1 p.). Todėl laiko, kad ieškinys šioje dalyje yra neįrodytas;

2. Ieškinys reiškiamas pasirinkus netinkamą ieškinio pagrindą ir taikant netinkamą materialinės teisės normą. Teismas mano, kad įmokų už butą mokėjimo faktas ir jų dydis galėtų būti pagrindu ieškovei reikšti reikalavimą dėl dalinės nuosavybės į ginčo butą nustatymo, ar reikalauti gražinti tą turtą, bet tai nesuteikia pagrindo prašyti pakeisti buto teisinį režimą. Dėl šių aplinkybių ieškinys šioje dalyje laikytinas ir nepagrįstu;

3. Teismo manymu ieškinys šioje dalyje reiškiamas piktnaudžiaujant šeimos teisėmis. Ieškovės ir jos nepilnamečio vaiko interesai yra apginami pripažįstant ginčo butą šeimos turtu, tačiau ieškovei reiškiant ieškinį dėl buto pripažinimo bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, o ir atsakovui tuo pačiu pripažįstant ieškinį - taip siekiama dar labiau apsunkinti kreditoriaus padėtį ir priteistos skolos išieškojimą. Todėl teismas nepriėmė tokio atsakovo ieškinio pripažinimo (CPK 42 str. 2 d.), ir priėmė sprendimą vertindamas visumą įrodymų bei aplinkybių, nes mano, kad ieškinio

pareiškimas šioje dalyje ir jo pripažinimas pažeidžia CK 1.137 str. 3, 5 d. ir 3.5 str.3 d. įtvirtintas teisės normas.

Nuosavybės teisės neliečiamybės ir vaiko teisės į gyvenamąjį būstą sandūros problema. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje J. J. v. S. C. ir kt. (bylos Nr. 3K-3-241/2006), teismas nurodė, kad CK 3.85 straipsnio 2 dalyje nustatytas įpareigojimas gauti kito sutuoktinio sutikimą sudarant sandorius ne dėl bet kokio turto, o tik dėl tokio, kuris atitinka dvi sąlygas: „turtas turi būti nekilnojamas daiktas ir jis turi būti pripažįstamas šeimos turtu. Pagal CK 3.84 straipsnio 2 dalį šeimos turtu pripažįstama šeimos gyvenamoji patalpa, priklausanti vienam ar abiem sutuoktiniams. Kai šeimoje yra nepilnamečių vaikų, teismo leidimas reikalingas tik sudarant sandorį dėl šeimos gyvenamosios patalpos. Teismų praktikoje šeimos turtu pripažįstama gyvenamoji patalpa, kurioje šeima faktiškai gyvena. CK 3.85 straipsnio 2 dalyje nustatytas reikalavimas taip pat taikomas tais atvejais, kai vienintelėje šeimos gyvenamojoje patalpoje nepilnametis vaikas gyvena su savo išsituokusia motina (arba išsituokusiu tėvu). Santuokos pasibaigimas panaikina šeimos turto teisinį režimą tik buvusiems sutuoktiniams (CK 3.86 straipsnio 1 dalis), tačiau jis lieka galioti nepilnamečiams vaikams. Teismas nurodė, kad nagrinėjamoje byloje nustatytos faktinės aplinkybės sudarė galimybę teismui vadovautis CK 3.84 straipsnio 4 dalies nuostata, jog sutuoktiniai šeimos turto statusą gali panaudoti prieš sąžiningus trečiuosius asmenis tik tada, kai nekilnojamas daiktas yra įregistruotas viešame registre kaip šeimos turtas. Ginčo butas viešame registre buvo įregistruotas ieškovės vardu, registre nenurodyta, kad butas yra šeimos turtas. Atsakovai ginčo bute apsigyveno dar iki sandorio sudarymo. Jiems buvo žinoma, kad bute niekas negyvena, nes buto savininkė yra išvykusi į JAV, o nepilnametė duktė gyvena su senele. Ieškovės įgaliotas asmuo notarui pateikė pažymą, kurioje nurodyta, kad ginčo bute nepilnamečiai ieškovės vaikai negyvena. Pirkimo–pardavimo sutarties 5.3 punkte ieškovės įgaliota atstovė nurodė, kad parduodamame bute negyvena asmenys, kurie pagal įstatymus ar sutartis išsaugo teisę naudotis gyvenamąja patalpa ir pasikeitus savininkams. Kasacinis teismas nurodė, kad, esant tokioms bylos aplinkybėms, ieškovė negali panaudoti šeimos turto statuso prieš šio turto įgijėjus, kurie butą įgijo šeimos poreikiams tenkinti, su jais gyvena dvi nepilnametės dukterys. Atsakovai butą įsigijo panaudodami banko kreditą. Dėl to kasacinis teismas darė išvadą, kad nėra pagrindo teigti, jog atsakovai buvo nesąžiningi.

Nurodytoje byloje nustatyta, kad buto perleidimo sandorį inicijavo nepilnametės dukters motina, nenurodydama, jog butas yra šeimos turtas. Kasacinis teismas pažymėjo, kad pagal CK 3.85 straipsnio 2 dalį sandorį, sudarytą be teismo leidimo, turi teisę ginčyti tas iš vaiko tėvų, kuris nesudarė sandorio. Taip pat byloje nustatyta, kad per įgaliotą atstovą ieškovė leido atsakovams

apsigyventi ginčo bute. Be to, atsakovams, nebuvo pranešta, kad ieškovės nepilnametė duktė turi teisę gyventi šiame bute. Kasacinis teismas konstatavo, kad dėl nurodytų aplinkybių apeliacinės instancijos teismas padarė pagrįstą ir teisėtą išvadą, kad pati ieškovė sandorio sudarymo metu nebuvo pakankamai atidi ir rūpestinga, nes, neišsprendusi leidimo savo vaikams išvykti gyventi į JAV klausimo, išdavė įgaliojimą parduoti butą, nors pastarasis nebebuvęs jos nepilnametės dukters gyvenamoji vieta. Dėl to kasacinis teismas konstatavo, kad teismai šioje byloje priėjo prie pagrįstos išvados, kad, parduodant ginčo butą, nebuvo pažeistos imperatyviosios įstatymo normos (CK 1.80 straipsnio 1 dalis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 10 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje A. L. v. R. L. (bylos Nr. 3K-3-251/2006), teismas pažymėjo, kad CK 3.119 straipsnyje reikalaujama, kad dalijamo bendro turto vertė būtų nustatoma pagal rinkos kainas, kurios galioja bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pabaigoje. Pagal CK 3.100 straipsnį bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė pasibaigia nutraukus santuoką, teismo sprendimu padalijus bendrą turtą, ir kitais įstatymų nustatytais atvejais. Vadinasi, CK 3.119 straipsnio nuostata dėl dalijamo turto rinkos kainų, galiojančių bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės pabaigoje, laiko prasme gali būti siejama su nurodytomis aplinkybėmis, t. y. su civilinės bylos dėl santuokos nutraukimo ir turto padalijimo ar tik dėl turto padalijimo iškelimu; teismas turėtų atsižvelgti į bylos nagrinėjimo metu įvykusius dalijamo turto kainų pokyčius. Turto vertė gali būti nustatoma remiantis Valstybės įmonės Registrų centro, turto vertintojų pateiktais duomenimis ir kitais įrodymais; šalys taip pat gali sutarti dėl dalijamo turto vertės. Apeliacinės instancijos teismas sprendime nurodė viso gyvenamojo namo ir ūkio pastatų vertę, tačiau dėl dalijamos 1/2 dalies nurodytų statinių rinkos kainos jungtinės sutuoktinių nuosavybės pabaigoje nepasisakė. Kasacinis teismas taip pat nurodė, kad apeliacinės instancijos teismas nemotyvavo, koku būdu, kokiais vertės dydžiais, jų proporcijomis ar kokiais kitais kriterijais sieja dalijamo turto vertę, butų kainas Radviliškio mieste ir atsakovei priteistą kompensacijos sumą. Nenustatęs dalijamo turto vertės, sutuoktiniams tenkančių turto dalių ir turtą padalijęs taip, kad vienam iš sutuoktinių priteista kompensacija pinigais gerokai viršija viso dalijamo nekilnojamojo turto vertę, teismas priėmė sprendimą, kuris dėl netinkamo materialinės teisės normų taikymo negali būti pripažintas pagrįstu. Kasacinis teismas apeliacinės instancijos teismo sprendimą panaikino, perdavė bylą iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004 m. gegužės 26 d. nutartyje civilinėje byloje J. Urbietis v. M. Urbietienė, Nr. 3K-3-331/2004, konstatavo, kad kai turtas dalijamas natūra, būtina siekti tokio padalijimo varianto, kad priteisiamos turto dalys būtų izoliuotos, nebūtų bendro

naudojimo patalpų. Taip pat būtina atsižvelgti į patalpų išdėstymą, bendras komunikacijas ir realias galimybes jas atriboti. Šios aplinkybės pripažintinos svarbiomis CK 3.127 straipsnio 3 dalies prasme, todėl teismas padalindamas sutuoktinių turtą natūra, turi į jas atsižvelgti. Toks turto padalijimas natūra atitinka civilinės teisės siekiams tarp šalių užtikrinti aiškius ir stabilius teisinius santykius, bei toks įstatymų aiškinimas ir taikymas atitinka CK 1.5 straipsnio 4 dalyje įtvirtintiems teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principams.

Sutuoktinių prievolės (skolos) gali būti asmeninės arba bendros. Todėl, sprendžiant sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal jų prievoles bylas, pirmiausiai reikia nustatyti prievolės prigimtį – ar ji yra asmeninė sutuoktinio prievolė, ar bendra sutuoktinių prievolė. Pagal CK trečiosios knygos septintojo skyriaus nuostatas, reglamentuojančias sutuoktinių civilinę atsakomybę pagal turtines prievoles, yra galimos įvairios modifikacijos sutuoktinių civilinės atsakomybės pagal turtines prievoles klausimais.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. vasario 14 d. nutartyje civilinėje byloje A. Gabijūnienė v. J. Gabijūnas, Nr. 3K-3-93/2005, konstatavo, kad priklausomai nuo prievolės atsiradimo pagrindo prievolės gali būti vykdomos iš bendro sutuoktinių turto, iš asmeninio sutuoktinio turto, o jo nepakankant iš bendro turto sutuoktinio dalies, iš asmeninio sutuoktinių turto, kada abu sutuoktiniai yra solidariniai skolininkai, o bendro sutuoktinių turto nepakanka kreditoriaus reikalavimams visiškai patenkinti. Taigi kreditorinės prievolės atsiradimo pagrindas yra esminis, nustatant, kaip minėta, prievolės subjektus, jos dydį. Tik nustačius prievolės pobūdį ir jos atsiradimo pagrindą yra galima nustatyti, kas yra atsakomybės subjektai pagal prievolę – tik vienas sutuoktinis ar abu sutuoktiniai, kas atitinkamai nulemtų išieškojimo nukreipimą į skirtingo teisinio režimo turtą - į asmeninį vieno iš sutuoktinių turtą, o esant poreikiui ir į jo dalį bendrame sutuoktinių turte, jei atsakomybė pagal prievolę atsiranda tik vienam iš sutuoktinių, ar į bendrą abiejų sutuoktinių turtą, jei atsakomybė pagal prievolę atsiranda abiem sutuoktiniams. Asmeninės prievolės yra vykdomos sutuoktinio- skolininko asmeninio turto sąskaita. Bendros sutuoktinių prievolės tenkinamos turto, esančio sutuoktinių bendrąja jungtine nuosavybe sąskaita.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. rugsėjo 7 d. nutartyje civilinėje byloje J. Matulaitienė v. Antstolė A. Lepeškaitė, Nr. 3K-3-383/2005, nurodė, kad jeigu individuali įmonė įsteigta po santuokos sudarymo, nors ji įregistruota tik vieno iš sutuoktinių vardu, individuali įmonė, kaip turtinis kompleksas, turi būti pripažįstamas bendrąja sutuoktinių nuosavybe. Individuali įmonė iš esmės yra šeimos verslas, nes iš įmonės gautos pajamos naudojamos ne tik verslui, bet ir visos verslininko šeimos poreikių tenkinimui. Todėl prievolės, kylančios iš individualios įmonės veiklos, yra bendros sutuoktinių prievolės, ir tokių prievolių kreditorių reikalavimai turi būti tenkinami iš

bendros sutuoktinių turto. Šiais atvejais nereikia nustatyti sutuoktinio dalies bendrame turte. CK 3.109 straipsnis taikomas ir tais atvejais, kai sutuoktiniai yra sudarę vedybų sutartį, pagal kurią yra nustatytas jų turto atskirumo režimas. Ir tokiu atveju pagal bendras prievoles ir prievoles šeimos interesais (pvz., vartojimo paskolos, atlyginimas už komunalines paslaugas ir pan.) sutuoktiniai atsako solidariai.

Vienas iš veiksmingiausių sutuoktinių turtinių santykių reglamentavimo institutų yra sutartinis turto teisinis režimas – vedybų sutartis. Sudarydami vedybų sutartį sutuoktiniai kartu išvengia ir CK normų, reglamentuojančių sutuoktinių turto teisinį režimą pagal įstatymą. Tačiau vedybų sutarties sudarymas nėra sutuoktinių pareiga. Nesudarydami vedybų sutarties sutuoktiniai kartu privalo prisiimti ir tokio neveikimo teisinius padarinius – nesudarius vedybų sutarties, jų turto teisinis režimas bus nustatomas pagal imperatyvias CK normas, reglamentuojančias sutuoktinių turto teisinį režimą pagal įstatymą.

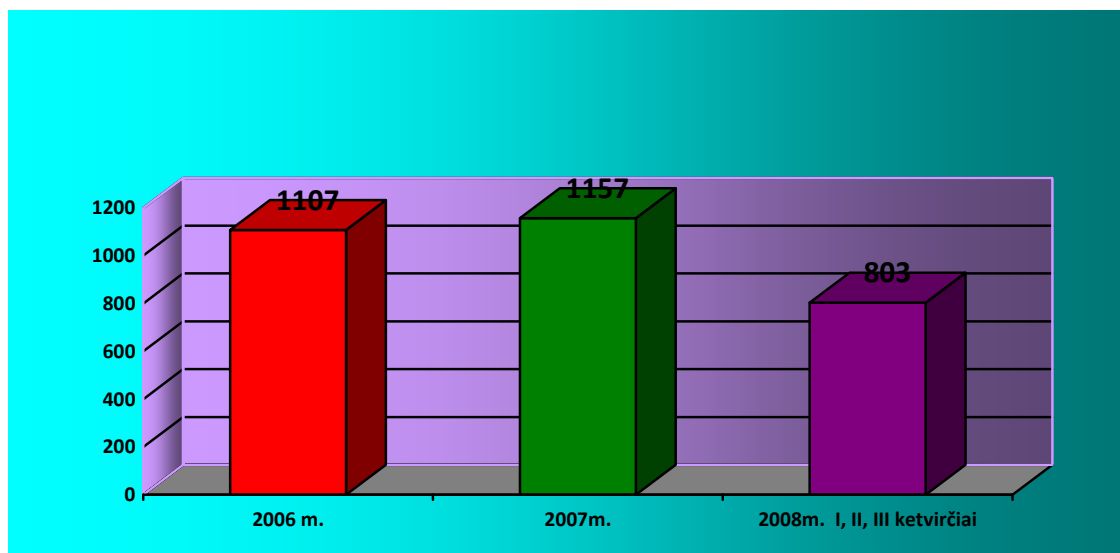
Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. lapkričio 14 d. nutartyje priimtoje civilinėje byloje AB DNB Nord v. S. L. G. ir A. G.; bylos Nr. 3K-3-493/2006 nurodė, kad ieškovas byloje ginčija poveidybinės sutarties dalį dėl sutuoktinių gautinų pajamų teisinio režimo nustatymo. Kasacinis teismas konstatavo, kad vien turto režimo (statuso) nustatymas poveidybinėje sutartyje savaime nepaneigia kreditoriaus išieškojimo teisės pagal sutuoktinių prievolę, atsiradusią iki poveidybinės sutarties sudarymo. Sutuoktinių pajamų priskyrimas asmeninėn kiekvieno iš sutuoktinių nuosavybėn neatima teisės kreditoriui nukeipti išieškojimą ne tik į sutuoktinio (skolininko) asmeninį turtą, bet ir į jam priklausančio bendrosios jungtinės nuosavybės teise turto dalį. Jeigu kitas sutuoktinis davė sutikimą ir prisiėmė prievolę, kurios pagrindu kreditorius vykdo išieškojimą, tai, nepakakus bendrosios jungtinės nuosavybės turto, išieškojimas gali būti nukreipiamas į kiekvieno iš sutuoktinių asmeninį turtą. Dėl to susitarimas dėl vieno iš sutuoktinių gautinų pajamų teisinio režimo neapriboja šio sutuoktinio civilinės atsakomybės pagal iki tokio susitarimo santuokos metu atsiradusias prievoles.

Įstatymu nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas grindžiamas sutuoktinių turto bendrumo principu. Bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės institutas laikomas optimaliausiu ir labiausiai atitinkančiu Lietuvos ekonominio ir socialinio gyvenimo realijas.

Sutuoktinių turtinių santykių teisinio reguliavimo veiksmingumas žymiai padidėja kai santuokos nutraukiamos ir turtas padalijamas bei išsprendžiami kiti turtiniai ir asmeniniai neturtiniai buvusių sutuoktinių santykiai bendru jų sutarimu. Jei kartais ir pareiškiamas ieškinys dėl santuokos nutraukimo dėl kito sutuoktinio kaltės, dažniausiai vis dėlto pereinama prie santuokos nutraukimo ir turto bei kitų klausimų sprendimo bendru sutikimu. Tai matyti ir iš Kauno miesto apylinkės teisme

atliktos bylų analizės, iš kurios matyti, kad 2006 m. dėl santuokos nutraukimo bendru sutuoktinių sutikimu buvo išnagrinėtos 1107 bylos, 2007 m. – 1157 bylos, o per šių metų pirmus tris ketvirčius – 803 bylos.

8 pav. Kauno miesto apylinkės teismo išnagrinėtos bylos dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu

Reikia pažymėti, kad dauguma šių bylų, kiek jos susijusios su turto dalybomis, sprendžiamos teisingai – žmonai su vaikais paprastai skiriamas didesnis turtas ir didesnė jo dalis, kaip numato CK 3.123 str.. Daugeliu atvejų, sutuoktiniai sudaro įstatymui neprieštaraujančias santuokos padarinių nutraukimo sutartis. Tačiau yra ir tokių atvejų, kai, nutraukiant santuoką bendru sutikimu ir dalijantis bendrą turtą, mažai dėmesio kreipiama į vaikų gyvenimo sąlygas. Tai iš dalies susiję su nevisai tikslia CK 3.86 straipsnio 1 dalies nuostata, kad šeimos turto teisinis režimas baigiasi nutraukus santuoką, pripažinus ją negaliojančia ar sutuoktiniams pradėjus gyventi skyrium. Jei vienas šeimos narys išeina iš šeimos, tai paprastai, nors ir sumažėjusi, bet vis tiek lieka šeima, pavyzdžiui, buvusi sutuoktinė su nepilnamečiais vaikais, kuriems reikalingas būstas, įvairūs daiktai. Taigi, nepasibaigus šeimai, lieka ir šeimos turtas ir, turi likti to turto teisinis režimas. Nors Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 2003 m. birželio 20 d. nutarime Nr. 41, 8.2 punkte konstatavo, kad santuokos pasibaigimas panaikina šeimos turto teisinį režimą tik tarp buvusių sutuoktinių, o nepilnamečiams vaikams jis lieka galioti iki jiems sueina aštuoniolika metų, dažni atvejai, kai apylinkės teismai, bendru sutuoktinių sutikimu nutraukdami santuoką ir pagal nutraukimo padarinių sutartis priteisdami vaikams išlaikymo sumas ir padalydami bendrą turtą, išsprendžia tik vienintelį klausimą, su kuriuo iš tėvų liks gyventi nepilnametis vaikas, o kartais net neužsimena, ar tas tėvas, ar motina turės vaikams ir sau gyventi tinkamą būstą.

Apibendrinat šią tyrimo dalį, pastebėta, kad skyrybos - paprastai ilgas ir sudėtingas procesas, galintis tęstis iki 1 metų. Tai būdinga skyrybų byloms, kai sutuoktiniai turi daug turto, nepilnamečių vaikų, o skyrybos bendru sutarimu – neįmanomos. Sutuoktiniai kartais nežino, kaip pasidalyti santuokos metu įgytą turtą (butą, namą, žemės sklypą), ypač kai jis pirktas už banko paskolą (hipoteka). Šiuo atveju galima pasiūlyti, kad šalys butą parduotų, gražintų pinigus bankui, o likusius pasidalytų atitinkamomis proporcijomis, atsižvelgiant į tai, kad dalis šių pinigų gali būti laikoma alimentais.

Dažnai klaidingai manoma, kad bendrai įgytą turtą galima pasidalyti tik nutraukus santuoką. Turtas, priklausantis sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise, gali būti padalytas sutuoktiniams jų susitarimu arba teismo sprendimu tiek susituokusiems, tiek ir santuoką nutraukusiems ar pradėjusiems gyventi skyrium.

Pastebėta, kad kartais sutuoktiniams dalijantis turtą yra piktnaudžiaujama šeimos teisėmis kai kažkuris iš sutuoktinių prašo pripažinti gyvenamąją patalpą šeimos turtu ir dar reiškia nepagrįstus ieškinius dėl tos gyvenamosios patalpos pripažinimo bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe.

Jeigu sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams sudaryti būtinas teismo leidimas. Svarbu pabrėžti, kad šeimos turto teisinio režimo tikslas – apsaugoti vaiko teisę į gyvenamąjį būstą, kuris nustatomas taip: „nekilnojamas turtas turi priklausyti vienam iš sutuoktinių arba abiem sutuoktiniams nuosavybės teise ir būti šeimos gyvenamąja patalpa. Tačiau, ir LR Konstitucijoje yra įtvirtintas labai svarbus nuosavybės teisės apsaugos principas, kad nuosavybės teisė gali būti apribojama tik paties savininko valia, įstatymų arba teismo sprendimu. Todėl, šių teisių užtikrinimas kelia opų klausimą dėl būtinybės nustatyti pusiausvyrą tarp vaikų teisių ir interesų bei kitų šeimos narių teisių ir interesų, susijusių su nuosavybės teise. Taigi, šioje vietoje susiduria dvi pagrindinės vertybės: nuosavybės teisės neliečiamybė ir vaiko teisę į gyvenamąjį būstą apimantis vaiko interesų viršenybės principas. Įgaliojimai nustatyti pusiausvyrą tarp šių vertybių nustatyti teismams, kurie nagrinėdami bylas, siekiant išspręsti klausimus dėl vaikų teisių ir pareigų, turi taikyti atitinkamas teises normas, pabrėžiančias vaiko teisių ir interesų gynybą.

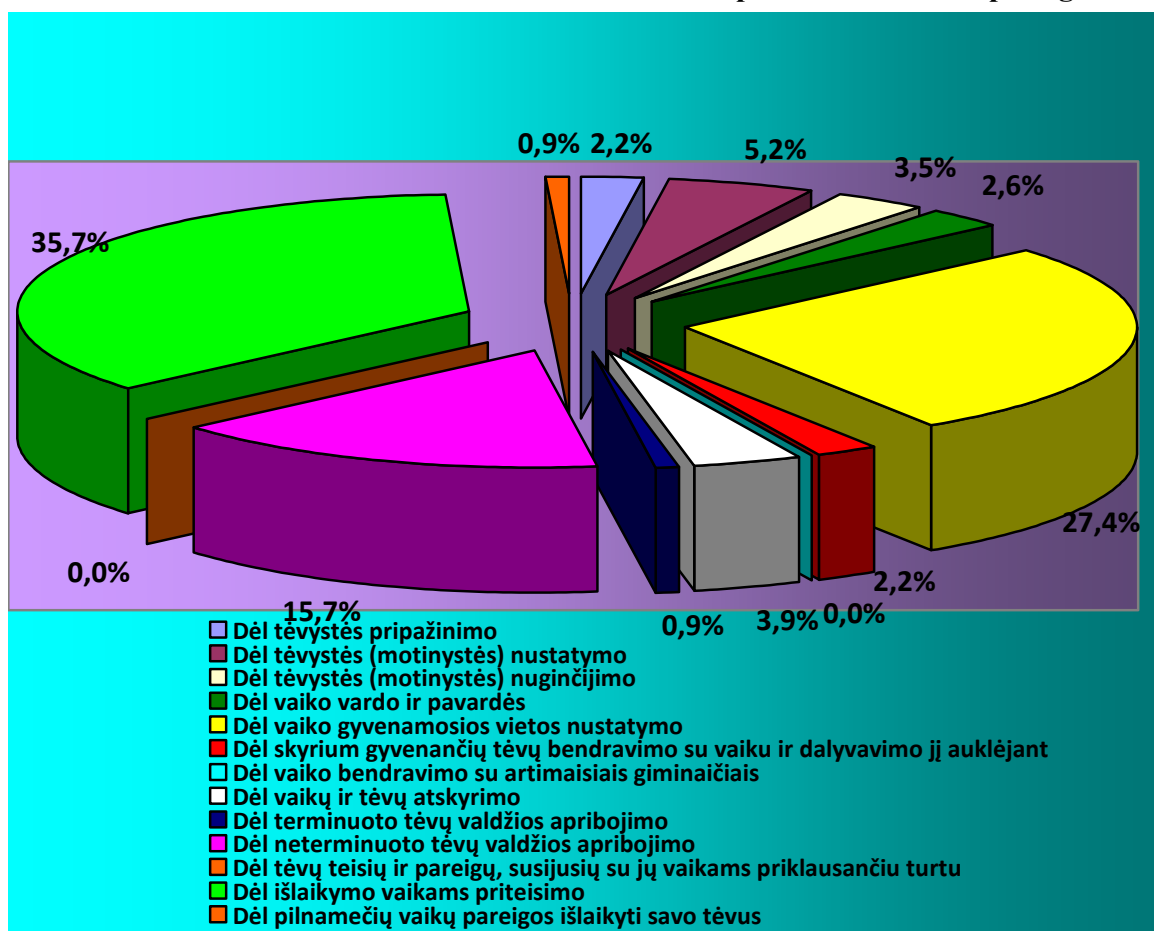
Dalijant bendrą sutuoktinių turtą teismine tvarka nutraukiant santuoką, būtina remtis racionalumo principu ir siekti padalinti turtą pačiu optimaliausiu būdu, kad būtų užkirstas kelias kilti naujiems konfliktams tarp buvusių sutuoktinių.

Pastebima tendencija, jog kai šeimai iškyla ekonominio pobūdžio pavojai, sudaromos poveidybinės sutartys. Jos naudojamos apsisaugoti nuo kreditorių. Taigi, sutuoktiniai piktnaudžiauja savo teisėmis ir nustatydami sutartinį turto režimą.

3.3. Tėvų ir vaikų tarpusavio teisių ir pareigų teisinio reguliavimo veiksmingumas

Buvo atlikta 194 Kauno miesto apylinkės teismo išnagrinėtų bylų analizė, susijusių su tėvų ir vaikų tarpusavio teisėmis ir pareigomis.

9 pav. Kauno miesto apylinkės teismo nagrinėtos bylos, susijusios su tėvų ir vaikų tarpusavio teisėmis ir pareigomis.

Iš duomenų pateiktų diagramoje matyti, kad daugiausia bylų buvo išnagrinėta dėl išlaikymo vaikams priteisimo, tai sudaro 35,7 procentus visų analizuotų bylų, o dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo 27,4 procentus. Dėl vaiko bendravimo su artimaisiais giminaičiais ir dėl tėvų teisių ir

pareigų, susijusių su jų vaikams priklausančiu turtu Kauno miesto apylinkės teisme nebuvo nagrinėta nei viena byla.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 7 straipsnis numato vaiko teisę nuo gimimo momento žinoti, kiek tai įmanoma, kas yra jo tėvai. Realizuojant šią visuotinai tarptautiniu mastu pripažintą vaiko teisę, LR civiliniame kodekse ir LR civilinio proceso kodekse įtvirtinti vaiko kilmės nustatymo pagrindai ir tvarka. Pagrindas tėvystei nustatyti yra moksliniai įrodymai.

2008 m. rugsėjo 3 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovės I.S. ieškinį atsakovui D. S. dėl tėvystės nustatymo ir nustatė, kad ieškovė prašė nustatyti, kad atsakovas yra jos dukters tėvas. Ieškovė paaiškino, kad atlikta DNR ekspertizė patvirtino, kas atsakovas yra jos dukters tėvas. Atsakovas ieškinį pripažino ir sutiko, kad jis yra ieškovės dukters tėvas. Ieškinys buvo patenkintas visiškai.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2004 m. gruodžio 21 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje I. Babelienė v. A. Ruzgys; bylos Nr. 3K-7-607/2004, konstatavo, kad Lietuvos Respublikos įstatymų tėvystės nustatymo bylose be mokslinių įrodymų numatytos ir kitos CPK įtvirtintos įrodinėjimo priemonės, kurios gali patvirtinti tėvystę, šiomis priemonėmis patvirtinant įrodomuosius faktus, patvirtinančius tėvystę: bendrą vaiko motinos ir spėjamo vaiko tėvo gyvenimą, bendrą vaiko auklėjimą, išlaikymą, atsakovo tėvystės pripažinimą ir kt. (CK 3.148 straipsnio 1 dalis). Vaiko auklėjimas, kaip įrodomasis faktas, patvirtinantis tėvystę, reiškiasi tuo, kad spėjamas vaiko tėvas rūpinasi vaiku kaip savu, su juo bendrauja, priima sprendimus dėl vaikai rūpimų dalykų ir kt. Tėvystės pripažinimas gali reikštis įvairiomis formomis: spėjamo tėvo laišakai ar kiti rašytiniai įrodymai, kuriuose jis save laiko vaiko tėvu, civilinės metrikacijos skyriuje neįregistruotas tėvystės pareiškimo pripažinimas ir pan.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje nustatyta tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Ši Konstitucijos norma iš esmės atitinka Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio 2 dalies, nustatančios tėvų didžiausią atsakomybę už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis sudarymą, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 21 straipsnio 2 dalies, numatančios abiejų tėvų pareigą vienodai rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti, aprūpinti gyvenamuoju būstu, bei Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.192 – 3.203 straipsnių, įtvirtinančių tėvų pareigą išlaikyti savo nepilnamečius vaikus nuostatas. Galima teigti, kad minėtų normų sistema ir sudaro prigimtinės tėvų pareigos išlaikyti savo nepilnamečius vaikus teisinį pagrindą.

Tais atvejais, kai vaiko tėvai neįstengia visiškai įvykdyti savo pareigos išlaikyti vaikus, konstitucinės vaiko teisių garantijos įpareigoja valstybę užtikrinti greitą būtinos finansinės paramos gavimą iš kitų šaltinių. Šios principinės nuostatos lemia ginčų dėl vaikų išlaikymo nagrinėjimo ypatumus. Civiliniame ir Civilinio proceso kodeksuose įtvirtintos teisės normos, nustatančios aktyvų teismo vaidmenį užtikrinant vaiko teisės į išlaikymą įgyvendinimą. Teismas, aiškindamas įstatymus ir juos taikydamas, privalo vadovautis prioritetiniu vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo (CK 3.3 straipsnio 1 dalis), teisingumo, protingumo, sąžiningumo ir kitais principais (CK 1.5 straipsnio 4 dalis, CK 1.2 straipsnis).

Išlaikymui reikalingas pinigų sumas tėvai turi apskaičiuoti ir skirti patys. Tai yra turtinė asmeninė prievolė, todėl jos negalima atsisakyti arba perleisti kitiems asmenims (CK 3.192 straipsnio 1 dalis). Geriausiai žinodami auklėjamo vaiko individualius poreikius, tėvai atsakingai turėtų skirti visą reikalingą išlaikymą vaikui ir tokį išlaikymą tinkamai panaudoti. Kai tėvai neturi nuolatinių pajamų, išlaikymas turėtų būti priteisiamas iš kito turto.

Pavyzdžiui, 2007 m. rugpjūčio 31 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovės D.K. ieškinį atsakovui L. P. dėl išlaikymo ir išlaikymo įsiskolinimo nepilnamečiam vaikui priteisimo, ir nustatė, kad ieškovė, prašo priteisti iš atsakovo nepilnamečio sūnaus po 300 Lt kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis nuo kreipimosi į teismą dienos iki sūnaus pilnametystės bei priteisti iš atsakovo išlaikymo sūnui įsiskolinimą. Atsakovo atstovė nurodė, jog atsakovas nevengia, tačiau neišgali mokėti nepilnamečiam sūnui išlaikymo, tačiau objektyvių įrodymų, patvirtinančių šią aplinkybę, teismui nepateikė. Sunki tėvų turtinė padėtis turi reikšmės išlaikymo dydžiui, tačiau negali būti pagrindas atleisti tėvą nuo pareigos išlaikyti vaiką. Vaikas turi specialių poreikių, susijusių su jo sveikatos priežiūra, būtinoms vaiko vystymosi sąlygoms sudaryti turi būti patenkinti vaiko poreikiai maistui, aprangai, sveikatai mokslui, poilsiui, laisvalaikiui, jo ugdymui, tačiau vaiko poreikius iš dalies apsprendžia tėvų turtinė padėtis, todėl remiantis minėtais argumentais, darytina išvada, jog ieškovės paskaičiavime vaiko išlaikymui nurodytos išlaidos, kurios siekia 800 Lt, yra per didelės, ieškovė neįrodė, jog atsakovas turi daugiau pajamų, kad verčiasi tam tikru verslu. Teismas ieškinį tenkino dalinai. Iš atsakovo priteisė nepilnamečio sūnaus išlaikymui po 200 Lt kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis iki vaiko pilnametystės ir sumažintą išlaikymo įsiskolinimą.

Nesantuokinio vaiko tėvas ir motina turi tokias pačias pareigas išlaikyti vaiką, kaip ir jei jis būtų gimęs santuokoje (Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso 6 straipsnio 1 dalis). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. birželio 5 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje M. O. v. V. M.; bylos Nr. 3K-3-368/2006, konstatavo, kad

vienodai pripažįstama ir ginama tiek gimusio santuokoje vaiko, tiek nesantuokinio vaiko teisė į išlaikymą, nes ši teisė yra prigimtinė. Teismas, nustatydamas nepilnamečių vaikų išlaikymo naštos paskirstymą tarp tėvų ir konkrečią išlaikymo formą bei dydį, turi įvertinti vaiko poreikius bei kiekvieno iš tėvų turtinę padėtį. Tėvams nesutariant dėl išlaikymo dydžio, teismas apskaičiuoja tokį išlaikymo dydį, kuris užtikrintų vaiko poreikių tenkinimą. Kasacinis teismas pažymėjo, kad nustatant išlaikymo periodinėmis išmokomis dydį, jeigu tėvai yra materialiai pajėgūs teikti didesnį išlaikymą tam, kad būtų tenkinami ne tik minimalūs, bet ir visi reikalingi vaikui ir jam naudingi poreikiai, toks didesnis išlaikymo dydis ir turi būti priteisiamas.

Atsižvelgiant į tai, kad nėra teisės normos, tiesiogiai įtvirtinančios nesusituokusių ir neįregistravusių partnerystės tėvų vaikų teisių garantijos teisės naudotis gyvenamąja patalpa išlikimo aspektu, kasacinis teismas nurodė, kad vadovaujantis CK 1.8 straipsnio 1 dalimi pagal analogiją yra taikytinas galiojantis CK 3.71 straipsnis, kuris įtvirtina šias vaikų teisių apsaugos garantijas, kai vaiko tėvai yra sutuoktiniai. Kasacinis teismas taip pat nurodė, kad uzufrukto nustatymas tėvo (motinos) būstui neatleidžia tėvo (motinos) nuo pareigos teikti išlaikymą vaikui pagal CK 3.192 straipsnio 2, 3 dalyse įtvirtintus principus, tačiau į tai atsižvelgiama paskirstant tarp tėvų konkrečią išlaikymo pareigą nepilnamečiams vaikams.

CK 3.201 straipsnio 1 dalyje nustatyta galimybė peržiūrėti teismo sprendimą dėl išlaikymo priteisimo ir atitinkamai sumažinti ar padidinti išlaikymo dydį, jeigu teismui priėmus sprendimą iš esmės pasikeitė šalių turtinė padėtis.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. kovo 15 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje D. P. v. G. P.; bylos Nr. 3K-3-185/2006, pažymėjo, kad tam, jog būtų pakeisti išlaikymo dydis ir forma, turi būti nustatytos teisiškai reikšmingos faktinės aplinkybės: konkretaus vaiko poreikiai ir abiejų tėvų turtinė padėtis, nes išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turto padėčiai ir užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas (CK 3.192 straipsnio 2 dalis). Keičiant išlaikymo formą į išlaikymą turtu, būtina nustatyti, ar priteistas turtas pagal savo vertę atitinka išlaikymo dydį. Turto vertė nustatoma remiantis verte, nustatyta pagal rinkos kainas, esančias sprendimo priėmimo metu (CK 3.4, 3.119 straipsniai). Rinkos vertė gali būti nustatoma remiantis inventorizaciniais duomenimis, turto vertintojų pateiktais duomenimis ir kitais įrodymais.

Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalis įtvirtina tėvų pareigą auklėti ir išlaikyti savo vaikus. Šios pareigos vykdymas neįmanomas be nuolatinio bendravimo su vaiku, rūpinimosi jo materialine ir dvasine gerove. Tėvų valdžia gali būti ribojama tik esant tėvų kaltei. Atsižvelgiant į tėvų kaltės pobūdį pasirenkamas tėvų valdžios ribojimo būdas, t. y. taikomas laikinas ar neterminuotas tėvų

valdžios apribojimas. Laikinas tėvų valdžios apribojimas suprantamas kaip prevencinė priemonė, skatinanti vaiko tėvus pakeisti gyvenimo būdą, todėl teismas, išnagrinėjęs konkrečios bylos faktines aplinkybes ir nustatęs, kad padėtis gali pasikeisti, taiko laikiną tėvų valdžios apribojimą (CK 3.180 straipsnio 2 dalis).

2008 m. liepos 1 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovės A.J. ieškinį atsakovui R.B., trečiajam asmeniui Kauno miesto savivaldybės vaiko teisių apsaugos skyriui dėl laikino tėvo valdžios apribojimo, vaiko nuolatinės rūpybos ir gyvenamosios vietos nustatymo ir nustatė, kad atsakovas yra V. B. tėvas. Mergaitės motina mirė. Po motinos mirties ja rūpinosi ieškovė. Mergaitei buvo nustatyta laikinoji rūpyba ir jos gyvenamoji vieta su ieškove. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimu iš atsakovo mergaitei buvo priteistas išlaikymas po 200 Lt. kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis, tačiau atsakovas išlaikymo neteikė, dukra nesirūpino. Tarp mergaitės ir atsakovo nutrūkę ryšiai, duktė su juo nenori gyventi. Mergaitė bendrauja su broliu, kuris šiuo metu yra pilnametis. Brolis lanko seserį, tarp jų išlikę giminystės ryšiai. 2006-10-18 Kauno miesto apylinkės teismo nutarimu atsakovas buvo baustas administracine tvarka dėl dukters nepriežiūros.. Atsakovas kreipėsi į vaiko teisių apsaugos skyrių prašydamas skirti ieškovę jo dukters globėja. Tai rodo, kad atsakovas nenori vykdyti tėvo pareigos auginti bei rūpintis dukra. CK 3.180 str. 1 d. įvardintos sąlygos kuomet ribojama tėvų valdžia, tai yra, kai tėvas vengia atlikti savo pareigas vaikams; piktnaudžiauja tėvų valdžia; žiauriai elgiasi su vaiku; daro žalingą įtaką savo elgesiu ir nesirūpina vaikais. Kiekvienu atveju turi būti nustatyta tėvo kaltė. Valdžios apribojimui būtina nors viena iš išvardintų sąlygų. Iš byloje esančių įrodymų, ieškovės atstovės paaiškinimų, liudytojo paliudijimų nustatyta, kad atsakovas dukra nesirūpina, ilgą laiką išlaikymo neteikė. Iš byloje esančių duomenų matyti, kad atsakovas nevykdė tėvo pareigos dorai auklėti, prižiūrėti vaiką, rūpintis jo sveikata, išsimokslinimu, išlaikyti, sudaryti palankias sąlygas jų visapusiškam ir harmoningam vystymuisi, kad vaikas būtų parengti savarankiškam gyvenimui visuomenėje (LR CK 3.155 str.). Tik gavęs ieškinį atsakovas aplankė dukrą. Duktė buvo kartą jo namuose. Teismas mano, kad atsakovas galėtų atnaujinti ryšį su dukra. Atsižvelgiant į šalių paaiškinimus, pateiktus įrodymus, Kauno miesto savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyriaus išvadą, teismas nusprendė atsakovui apriboti tėvo valdžią dukters atžvilgiu laikinai. Laikinas tėvų valdžios apribojimas atsakovui taikytinas kaip prevencinė priemonė, skatinanti vaikų tėvą pakeisti gyvenimo būdą. Apribojus atsakovui tėvo valdžią į dukrą, jam sustabdomos asmeninės ir turtinės teisės pagrįstos giminyste ir nustatytos įstatymų, tačiau lieka teisė matytis su vaiku, išskyrus tai, kas prieštarautų vaiko interesams (LR CK 3.180 str.3d.). Suėjus vieneriems metams nuo laikino tėvų valdžios ribojimo, jei jis nepanaikintas, vaikas gali būti įtraukiamas į galimų įvaikinti

vaikų sąrašą (CK 3.219 str. 3 d.). Vaiko įvaikinti negalima, nepakeitus laikino tėvų valdžios ribojimo neterminuotu ar negavus tėvų sutikimo (CK 3.214 str.). Tėvų valdžios laikinas apribojimas gali būti panaikinamas, jei įrodoma, kad tėvas pakeitė savo elgesį ir gali auklėti vaiką, jei tėvų valdžios apribojimo panaikinimas neprieštarauja vaiko interesams (LR CPK 3.181 str. 2d.). CK 3.183 str. 4d. numato, kad teismas, priėmęs sprendimą apriboti tėvų valdžią, tuo pačiu sprendimu skiria vaikui nuolatinę rūpybą ir nustato jo gyvenamąją vietą. Teismas, laikinai apribojęs atsakovo tėvo valdžią dukters atžvilgiu, atsižvelgęs į Kauno miesto vaiko teisių apsaugos skyriaus išvadą bei šalių paaiškinimus, nustato V.B. nuolatinę rūpybą ir jos gyvenamąją vietą su rūpintoja A. J. (CK 3.251 str., 3.265 str., 3.267 str. 1 d.).

Tėvų valdžios laikinas apribojimas gali būti panaikinamas, jei įrodoma, kad tėvai (tėvas ar motina) pakeitė savo elgesį ir gali auklėti vaiką, ir jei tėvų valdžios apribojimo panaikinimas neprieštarauja vaiko interesams (CK 3.181 straipsnio 2 dalis). Laikinas tėvų valdžios apribojimas savaime nesibaigia ir gali būti panaikintas teismo sprendimu.

2007 m. gruodžio 21 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrino civilinę bylą pagal ieškovės A. J. ieškinį atsakovei V. J. tretysis asmuo G. J., institucija duoti išvadą Kauno m. savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos tarnyba dėl tėvų valdžios apribojimo panaikinimo ir nustatė, kad ieškovė yra G. J. motina. Kauno m. apylinkės teismo 2003 m. gruodžio 15 d. sprendimu ieškovės tėvų valdžia dukters atžvilgiu buvo apribota laikinai bei priteistas vaikui išlaikymas. Sprendime konstatuota, kad ieškovė vengia atlikti pareigą auklėti dukrą, piktnaudžiauja alkoholiu, daro neigiamą įtaką vaikui savo amoralium elgesiu. Sprendime taip pat buvo nurodyta, kad motina siekia padėti pakeisti, ieško darbo, bendrauja su dukra, todėl teismas laikė, kad padėtis gali pasikeisti. Kauno m. apylinkės teismo 2005-12-19 nutartimi atsakovė buvo paskirta G. J. globėja. Pagal CK 3.181 str. 2 d. tėvų valdžios laikinas ar neterminuotas apribojimas gali būti panaikinamas, jei įrodoma, kad tėvai (tėvas ar motina) pakeitė savo elgesį ir gali auklėti vaiką, ir jei tėvų valdžios apribojimo panaikinimas neprieštarauja vaiko interesams. Kauno m. savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyriaus išvadoje, kuri yra oficialus rašytinis įrodymas byloje nurodyta, kad ieškovės buities sąlygos yra geros, ji nuo 2005 m. nustojo piktnaudžiauti alkoholiu, įsidarbino, o ryšių su dukra ji nutraukusi nebuvo, ja nuolat domėjosi. Šios aplinkybės laikytinos visiškai įrodytomis pagal CPK 197 str. 2 d. Kauno m. VPK duomenų bazėje nuo 2001-02-02 nėra duomenų apie ieškovės padarytus administracinius teisės pažeidimus. Atsakovė pripažino ieškovės nurodytus faktus, kad ji visapusiškai rūpinasi savo dukra G., kuri faktiškai jau gyvena su motina, nors ieškovė turėjo teisę tik matytis su savo vaiku. Teismas konstatavo, kad ieškovė įrodė, jog pakeitė savo elgesį ir gali auklėti dukrą. Tai atitinka vaiko norą, išsakytą teisme - gyventi kartu su motina, būti

jos auklėjamai ir aprūpintai motinos šeimoje (CK 3.177 str., 3.161 str. 3 d.). Todėl teismas ieškovės tėvų valdžios apribojimą panaikino (CK 3.181 str. 2 d.). Tėvų valdžios apribojimo panaikinimas, kartu panaikina ir sustabdymą tėvų asmeninių ir turtinių teisių, pagrįstų giminyste ir nustatytų įstatymų. Vaikas grąžinamas motinai bei tuo baigiasi jo nuolatinė globa (CK 3.258 str. 1 d. 2 p.). Pagal CK 3.185 str. vaiko turtą uzufrukto teise tvarko jo tėvai. Vaiko grąžinimas motinai, panaikinus jos valdžios apribojimą, yra pagrindu nutraukti išlaikymo išieškojimą (CPK 279 str. 5 d.).

Kitu atveju, 2008 m. spalio 6 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovės B. K. ieškinį atsakovei R. K., dėl tėvų valdžios apribojimo ir nustatė, kad atsakovė savo vaikų neaugina ir neaukleja nuo 2005 m. spalio mėnesio. Ji išėjo gyventi atskirai, nes susirado draugą, nuo kurio susilaukė dar vieno vaiko - dukros. Ieškovė paaiškino, kad atsakovė savo vaikų net nelanko, buvo atvykusi tik vieną kartą pasiimti jų dokumentų dėl pašalpų gavimo. Šalių santykiai tapo įtempti, nes atsakovei visa šeima priekaištauja dėl jos tėvų valdžios nevykdymo, tačiau ji nieko nekeičia. Vaikų tėvas yra nežinomas. Vaikai mano, kad yra motinos nemylimi, ir jai nereikalingi. Ieškovė sutiko vaikaičius globoti iki jų pilnametystės. Atsakovė pripažino ieškovės nurodytus faktus. Teismas turi pagrindo nustatyti, kad atsakovė visiškai nesirūpina savo vaikais dėl savo kaltės. Ji prarado ryšį su jais ir nesiekia atstatyti. Atsakovės buitis yra tvarkinga, ji turi sąlygas rūpintis dukra, turi nuolatinių pajamų, todėl galėtų visais vaikais rūpintis vienodai. Byloje nėra duomenų, kad padėtis, kuri trunka beveik trejus metus, galėtų pasikeisti, todėl jos tėvų valdžia apribotina neterminuotai (CK 3.180 str. 2 d.). Apribojus atsakovės tėvų valdžią neterminuotai, jai sustabdomos asmeninės ir turtinės teisės, pagrįstos giminyste ir nustatytos įstatymų ir be jos atskiro sutikimo vaikas gali būti įvaikintas. Tačiau atsakovei išlieka teisė matytis su vaikais, išskyrus atvejus, kai tai prieštarautų jų interesams (CK 3.180 str. 3 d.). Pagal CK 3.195 str. atsakovės pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus išlieka ir apribojus jų tėvų valdžią. Ieškovė nepareiškė ieškinio dėl išlaikymo priteisimo, tačiau vaikų interesas būti materialiai išlaikomais savo tėvų turi būti tenkinamas. Atsakovė yra darbinga, tačiau turi pareigą išlaikyti tris nepilnamečius vaikus, todėl išlaikymas sūnums E. K. ir M. K. priteistinas po 1 MGL kiekvienam vaikui kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis iki vaikų pilnametystės (CK 3.196 str., CPK 376 str. 4 d.).

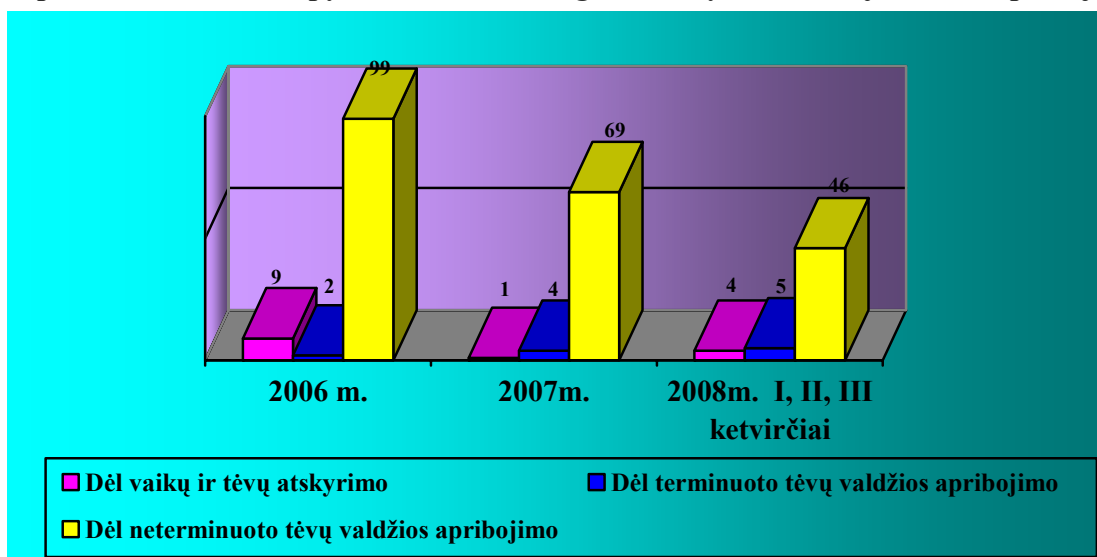
Tėvams (tėvui, motinai) išvykus, sergant ar susiklosčius kitoms aplinkybėms, dėl kurių jie negali atlikti savo pareigų, vaikas gali teisėtai būti su kitais asmenimis, jeigu teismas nusprendžia atskirti jį nuo tėvų ir paskiria jam globėją. Šios kategorijos bylose sprendžiamas ne tik tėvų pirmumo teisės auklėti ir auginti savo vaiką, bet ir vaiko teisės augti ir bręsti tinkamomis sąlygomis. Vaiko atskyrimas nuo tėvų yra viena iš tėvų valdžios ribojimo rūšių. Tai laikina vaiko interesų ir

teisių apsaugos priemonė, taikoma, kai tėvai nevykdo ar negali vykdyti savo pareigų vaikams dėl tam tikrų aplinkybių, nesant tėvų kaltės.

2007 m. lapkričio 21 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovo Kauno miesto apylinkės vyriausiojo prokuroro patikslintą ieškinį atsakovui S. P., trečiajam asmeniui Kauno miesto savivaldybės vaikų globos namams, institucijai duodančiai išvadą byloje Kauno miesto savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos tarnybai dėl vaiko atskyrimo nuo tėvo, išlaikymo priteisimo, gyvenamosios vietos ir nuolatinės globos nustatymo ir nustatė, kad atsakovas yra vaikų D. P. ir R. P. tėvas. Vaikų mama mirė. Atsakovas serga silpnaprotyste -lengvu protiniu atsilikimu su reikšmingu elgesio sutrikimu, suicidinėmis mintimis. Atsakovas yra II grupės invalidas. Atsakovo vaikams paskirta laikinoji globa, paskiriant vaikų globėju Savivaldybės vaikų globos namus, nustatant vaikų gyvenamąją vietą savivaldybės vaikų globos namuose. Atsakovas dėl savo ligos tinkamai negali rūpintis nepilnamečiais vaikais. Atsakovas nedirba, gauna tik invalidumo pašalpą. Atsakovas negyvena kartu su vaikais dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių-dėl ligos. Įvertinus pateiktus įrodymus, šalių paaiškinimus, Kauno vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovo paaiškinimus teismas nustatė, kad atsakovas dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių negyvena ir negali gyventi su vaikais, kad vaikai gyvena globos namuose, todėl atsakovas yra atskirtinas nuo savo nepilnamečių vaikų (CK 3.179 str.). Pasikeitus aplinkybėms ir atsiradus galimybei vaikams gyventi su tėvu turi būti sprendžiamas vaikų atskyrimo nuo tėvų panaikinimo klausimas (CK 3.179 str. 3d., 3.181 str. 1d.). Vaikams nustatyta nuolatinė globa ir gyvenamoji vieta su globėju Kauno savivaldybės vaikų globos namais (CK 3.183 str. 4d., 3.257 str.3p., 3.263 str., 3.265 str.). Sprendžiant išlaikymo dydį, teismas atsižvelgia į tai, kad atsakovas gauna tik invalidumo pašalpą, jam reikalingi pinigai vaistams, gydymuisi, mokėti mokesčius už komunalines paslaugas, minimaliam pragyvenimui ir iš atsakovo priteisia išlaikymą nepilnamečiams vaikams kiekvienam po 60,00 Lt. kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis iki jų pilnametystės. Išlaikymą uzufukto teise tvarko įstatyminis vaikų globėjas savivaldybės vaikų globos namai, išimtinai vaikų interesams tenkinti (CK 3.185 str. 1d.).

Analizuojant Kauno miesto apylinkės teisme išnagrinėtas bylas dėl vaikų ir tėvų atskyrimo, dėl terminuoto ir neterminuoto tėvų valdžios apribojimo nustatyta, kad šių kategorijų bylų per 2006 metus, 2007 metus ir per 2008 metų pirmus tris ketvirčius išnagrinėta iš viso 240 bylų. Daugelyje bylų buvo nustatyta smurto apraiškų prieš vaikus atvejų. Skaudžiausia tai, kad didžiausią dalį sudaro bylos dėl neterminuoto tėvų valdžios apribojimo: 2006 metais Kauno m. apylinkės teismas tėvų valdžią apribojo neterminuotai 99 bylose, 2007 metais, - 69 bylose, o per šių metų pirmus tris ketvirčius – 46 bylose.

10 pav. Kauno miesto apylinkės teismo išnagrinėtos bylos dėl tėvų valdžios apribojimo

Tačiau, tėvų valdžios apribojimas ne tik atima teisę iš tėvų, bet tuo pačiu suteikia vaikui galimybę turėti tinkamas gyvenimo ir vystymosi sąlygas kitoje šeimoje.

Smurto šeimose atveju viena svarbiausių problemų socialiniu lygiu yra visuomenės pakantumas smurtui, abejingumas stebimai prievartai. Vis dar gaji nuostata, kad į svetimus šeimos reikalus nevalia kištis. Tai kuria itin blogą praktiką. Smurtautojai jaučiasi nebaudžiami, o skriaudžiami vaikai jaučiasi bejėgiai ir neginami.

Smurtas pasireiškia visuose socialiniuose sluoksniuose, tačiau mažas pajamas turinčiose šeimose gyvenantys vaikai turi net penkis kartus didesnę tikimybę būti nuskriausti. Neretai šeimoje skriaudžiami vaikai patys smurtauja ir kelia konfliktus, todėl yra kitų nemėgstami, vaikų tarpusavio santykiuose vyrauja įtampa. Būtent ilgalaikės pasekmės daro įtaką asmenybės pakeitimams ir pasireiškia visą tolesnį skriausto vaiko gyvenimą. Pasyvumas pasireiškia ir socialinių darbuotojų veiksmuose, pvz., sumuštas vaikas mokytojų nuvežtas į ligoninę, kurioje socialiniai darbuotojai svarsto, ar grąžinti jį smurtaujančiai motinai. Kai kuriais atvejais VTAT darbuotojų veiksmai kelia rimtų abejonių dėl jų kvalifikacijos. Probleminės šeimos nesulaukia veiksmingos intervencijos. Dažniausiai sureaguojama tik įvykus nepataisomai žalai vaiko atžvilgiu, ir bene vienintelė reakcija - vaikas paimamas iš šeimos ir perduodamas globos institucijai. Vaiko teisė augti savo šeimoje yra pažeidžiama, ne pripažįstant socialines-ekonomines priežastis, o apkaltinant šeimą. Kitas šios problemos aspektas, - sistemiškumo tarnybų ir institucijų veiksmų koordinavimo tarpusavyje trūkumas.

Kalbant apie tėvų valdžios apribojimo instituto veiksmingumą reikia įvertinti tai, kad jis veiksmingas bus tik veikdamas kartu komplekse su kitais institutais priklausančiais netgi ir ne šeimos teisės dalykui.

CK 3.161 straipsnio 3 dalyje, apibrėžiančioje vaikų teises, įtvirtintas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos preambulėje suformuluotas principas, kad visapusiška ir darni vaiko raida galima augant šeimoje, jaučiant meilę ir supratimą. Giminytės ryšiams ir šeimai stiprinti nustatyta įstatymo ginama vaiko teisė bendrauti su kitais giminaičiais: konkretūs šios teisės įgyvendinimo būdai nurodyti CK 3.172, 3.176 ir kituose straipsniuose. CK 3.172 straipsnyje vaikams garantuojama teisė bendrauti su artimaisiais giminaičiais, o tėvams (jų nesant – globėjams, rūpintojams) nustatyta pareiga sudaryti tokio bendravimo sąlygas.

2008 m. liepos 23 d. Kauno miesto apylinkės teismas išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovų R. G. ir V. G. ieškinį atsakovui G. J., dėl vaiko bendravimo su artimaisiais giminaičiais ir nustatė, kad po ieškovų dukros mirties, jos vaikas šiuo metu gyvena su tėvu G. J. Ieškovai yra seneliai iš vaiko motinos pusės ir artimi giminaičiai. Bylos nagrinėjimo metu buvo apklausti šalių liudytojai. Ieškovų liudytojai daugiau kalbėjo apie ieškovų su anūku santykius, jų tarpusavio bendravimą, ryšius, santykius. Jie nurodė, kad vaikas myli senelius, nori su jais bendrauti, vaiko ir senelių bendravimui priešiškas yra atsakovas. Atsakovo liudytojai daugiausia kalbėjo, apibūdino atsakovo ir ieškovų asmenybes, jie sutiko, kad seneliams reikia bendrauti, bet nurodė, kad šalys turi dėl to susitarti tarpusavyje. Teismas manė, kad liudytojų, darželio auklėtojos ir auklės paliudijimai yra labiausiai tikėtini, nes jos su vaiku, su ieškovais ir atsakovu bendraudavo tiesiogiai. Jos nurodė, kad vaikas labai myli senelius iš mamos pusės, džiaugiasi juos matydamas, nori su jais bendrauti, tačiau bijo savo tėvo (neneša jų dovanotų žaislų, vaišių namo), kad negalima neleisti bendrauti. Todėl paliudijimai yra vertintini, kaip geriausiai apibūdinantys šalis, vaiko ir ieškovų santykius ir bendravimą. Byloje pateiktų ir ištirtų įrodymų visuma pagrindžia, jog tarp ieškovų ir atsakovo yra susiklostę konfliktiniai santykiai dėl vaiko teisės bendrauti su artimais giminaičiais įgyvendinimo. Atsakovas nurodė, kad jis sutinka, kad vaikas turi bendrauti su seneliais, kad vaikas juos myli ir nori matyti, tačiau jis nesutinka iš principo. Tarp šalių yra konfliktiška situacija, jie tarpusavyje nesutaria, vyrauja ambicijos. Byloje nėra pakankamai įrodymų, kurie leistų daryti neabejotiną ir vienareikšmę išvadą, kad ieškovų veiksmai, poelgiai vaikaičio atžvilgiu gali neigiamai įtakoti jo visapusišką ir harmoningą raidą. Priešingai, byloje ištirti įrodymai, ieškovų paaiškinimai, liudytojų parodymai, VTAS išvada pagrindžia susiformavusį artimą vaiko ryšį su seneliais, kuris ginčo šalims nesutariant turi būti palaikomas teismo nustatyta tvarka. Teismas, neturėdamas pagrindo manyti, kad ieškovų

bendravimas su vaikaičiu prieštarautų jo interesams, nustatė ieškovams bendravimo su vaikaičiu tvarką.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2007 m. vasario 20 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje P. S. V. S. v. E. S., bylos Nr. 3K-3-57/2007, pažymėjo kad CK 3.176 straipsnyje nustatyta tvarka, kuria sprendžiami ginčai dėl vaiko galimybės bendrauti su artimaisiais giminaičiais, t. y. nustatytas artimųjų giminaičių ir vaiko bendravimo teisės priverstinio įgyvendinimo mechanizmas. Ieškovai yra seneliai iš vaikų tėvo pusės. Vaikų tėvai yra išsiskyrę, gyvena atskirai. Vaikų tėvas neprieštaruoja, kad vaikai bendrautų su seneliais, tačiau vaikų motina (atsakovė) nesutinka, kad vaikai palaikytų ryšius su seneliais. Ieškovai, kreipdamiesi į teismą dėl įpareigojimo vaikų motiną (atsakovę) sudaryti sąlygas bendrauti su vaikaičiais, nurodė, kad juos ir vaikaičius sieja artimas ryšys ir kad jų bendravimas daro teigiamą įtaką vaikaičių auklėjimui. Vaikas turi teisę bendrauti ir matytis su asmenimis, su kuriais jį sieja šeimos ryšiai. Vaiko bendravimas su artimaisiais giminaičiais yra itin svarbus vaiko tapatybės jausmui, jo visapusiškai ir harmoningai raidai, todėl turi būti siekiama užtikrinti, kad vaikas galėtų palaikyti ryšius ne tik su tėvais, bet ir su kitais artimais asmenimis, priklausančiais vadinamajai „išplėstinei šeimai“.

Byloje yra kilusi teisės normų, reglamentuojančių vaiko galimybės bendrauti su artimaisiais giminaičiais (seneliais) priverstinio įgyvendinimo mechanizmo taikymo problema. Ieškovai, kreipdamiesi į teismą, prašė įpareigoti vaikų motiną (atsakovę) sudaryti sąlygas bendrauti su nepilnamečiais vaikaičiais iki jų pilnametystės. Pažymėtina, kad, sprendžiant šiuos reikalavimus, svarbu yra tai, kad vaikai gyvena kartu su motina ir seneliais iš motinos pusės kitame mieste nei vaikų seneliai (ieškovai) iš tėvo pusės. Vaikų tėvas gyvena atskirai nuo savo tėvų tame pačiame mieste, yra sukūręs kitą šeimą, kurioje yra gimęs sūnus.

Sprendžiant ginčus dėl vaikų, būtina užtikrinti vaikų, kaip ypatingos visuomenės grupės, teises ir interesus. Svarbi vaikų identitetui teisė bendrauti su seneliais gali būti įgyvendinama ir senelių šeimos ryšiai su vaikaičiais gali būti atkuriami palaipsniui, tinkamai parenkant bendravimo su vaikaičiais būdą (esamoje situacijoje laiškais, telefonu ir panašiai), dalyvaujant savivaldybės vaikų teisių apsaugos institucijų vaikų psichologams ir socialiniams darbuotojams, siekiant vaikų artimųjų, kurie yra atsakingi už saugią aplinką vaikams augti ir tobulėti, taikaus ginčo sprendimo. Atsižvelgdamas į tai, kad ieškovai, siekdami įgyvendinti savo teises vaikaičių atžvilgiu, pažeidžia vaikų interesus, kurių vieni iš pagrindinių elementų yra vaikų sveikata ir saugi emocinė aplinka augti bei tobulėti, ir į tai, kad dabartinė vaikų gyvenamoji aplinka visiškai atitinka jų interesus, teismas padarė išvadą, kad lemiamą reikšmę vaikų auklėjimo prioritetams turi būtent vaikų teisė patiems reikšti savo norus ir pažiūras visais su jų interesais susijusiais klausimais, taigi ir

bendravimo su ieškovais klausimu, todėl kasacinis teismas apeliacinio teismo sprendimą, kuris ieškovų reikalavimo nustatyti bendravimo su vaikaičiais tvarką netenkino, o jų ieškinį atmetė kaip nepagrįstą, paliko nepakeistą.

Taigi, artimųjų giminaičių bendravimas su vaiku yra veiksmingas, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams. Įstatyme nekonkretinama, kokia padėtis ar veiksmai laikytini priešingais vaikų interesams, dėl kurių galėtų būti ribojamas bendravimo teisės įgyvendinimas. Kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į vaikų brandą, susidariusią padėtį ir artimųjų giminaičių poelgius, jų gyvenimo būdą ir kitas konkrečias aplinkybes, sprendžiama, ar bendravimas atitinka vaikų interesus. Pažymėtina, kad pagrindinis kriterijus, lemiantis trečiųjų asmenų (ne tėvų) ir vaikų šeimos ryšio užtikrinimo teisinėmis priemonėmis būtinybę, turi būti šio ryšio teisinis vertinimas, jei toks ryšys Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio prasme gali būti laikomas šeimos gyvenimu, egzistuojančiu tarp vaiko ir konkretaus asmens. Vaiko teisę į šeimos ryšius saugo ir nacionaliniai įstatymai. Ypatingą šeimos svarbą pabrėžia Konstitucijos 38 straipsnis, nustatantis, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas (Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalis), o valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę (Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalis). Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje pabrėžiama, kad vaikas nuo gimimo momento turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą.

Apibendrinant šią darbo dalį, atkreiptinas dėmesys į keletą problemų. Kai vaiko gimimo liudijime, grafoje "tėvas" padėtas brūkšnelis ir motina pateikia teismui ieškinį dėl tėvystės nustatymo, teismas jį turi atmesti, nes nėra atsakovo, kuriuo turėtų būti vaiko tėvas. Tas atmetimas socialinės apsaugos tarnybų ir yra laikomas pagrindu pripažinti, kad vaiko tėvas nežinomas ir tik tokiu būdu yra mokamos pašalpos. Tai įstatymo trūkumas. Todėl - pateikiamas ieškinys, kurio teismas negali priimti. Teismų darbo krūvis ir taip labai didelis, o tokias bylas per 7 dienas reikia išnagrinėti.

Kita opi problema yra tėvų nesutarimai dėl išlaikymo dydžio vaikams. Gan nemažoje analizuotų bylų dalyje tėvai, slėpdami savo tikrąsias pajamas, nurodo, kad yra nedirbantys arba gaunantys tik minimalų atlyginimą asmenys, todėl iš jų galima priteisti tik 1 MGL dydžio išlaikymą vaikui. O juk geriausiai žinodami savo vaiko individualius poreikius, tėvai atsakingai turėtų skirti visą reikalingą išlaikymą vaikui ir tokį išlaikymą tinkamai panaudoti.

Iširus šeimai, tėvai kartais skiria tiek daug laiko dalindamiesi kontaktų su vaiku laiką, kad net pamiršta tikrąją priežastį, dėl ko šie kontaktai yra vaikui reikalingi. Vaikus labiau veikia nuolatiniai ir rimti tėvų konfliktai, negu išsiskyrimas. O juk sėkmingiausiai po skyrybų vaikai

gyvena kai abu tėvai remia vienas kitą, nekritikuoja vienas kito ir negrasina vienas kitam vaikų akivaizdoje, vaikai išsaugo jiems svarbius ryšius su artimais giminėmis, gyvena finansiškai saugioje aplinkoje. Daugumai tėvų sunku pasiekti tokias sąlygas po šeimos iširimo, tačiau jų tikslas turėtų būti stengtis palaipsniui priartėti prie šitų tikslų jų vaikų labui.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Apibendrinant atliktą darbą galima teigti, kad darbo pradžioje iškeltas tyrimo tikslas ir užsibrėžti uždaviniai iš esmės yra pasiekti. Todėl galima pateikti šias išvadas bei pasiūlymus:

1. Šeima suvokiama kaip socialinė grupė, turinti tam tikrą išskirtinę padėtį civilizuotoje visuomenėje. Šeimos samprata nėra baigtinė ir atspindi kiekvienos visuomenės tradicijas ir socialinius poreikius.

2. Santuoka yra susijusi su šeimos institutu, t.y. santuoka sudaro teisinę galimybę rasti šeimai. Santuokos ir šeimos institutai tarpusavyje tiesiogiai susiję, nes nuo santuokos, atitinkančios šiuolaikinę visuomenės raidą, sąlygų nustatymo ir registravimo tvarkos priklauso šeimos stabilumas ir veiksmingas jos funkcijų įgyvendinimas.

3. Sociologiniu požiūriu santuoka suprantama kaip istoriškai nulemta, visuomenės reguliuojama moters ir vyro santykių forma, nustatanti jų tarpusavio ir jų vaikų santykius. Teisiniu požiūriu santuoka suprantama kaip laisva ir savanoriška moters ir vyro sąjunga, sudaroma laikantis įstatymo nustatytų reikalavimų siekiant sukurti šeimą. Santuoka yra svarbiausias juridinis faktas, sukeliantis šeiminių teisinių santykių atsiradimą. Šeima socialiniu požiūriu nesutampa su šeima teisiniu požiūriu. Šeimai iširus ir pasibaigus faktiniams šeimos santykiams teisiniai šeimos santykiai nesibaigia, nes išlieka tam tikros buvusių sutuoktinių pareigos vienas kitam ir vaikams.

4. Šeimos teisės normos išreiškia bendruosius šeimos santykių teisinio reguliavimo principus ir reglamentuoja santuokos sudarymo, jos galiojimo bei nutraukimo pagrindus ir tvarką, sutuoktinių turtines ir asmenines neturtines teises, vaikų kilmės nustatymą, vaikų ir tėvų bei kitų šeimos narių tarpusavio teises ir pareigas, įvaikinimo, globos ir rūpybos, civilinės būklės aktų registravimo tvarkos pagrindines nuostatas. Pažymėtina, kad CK išplečia šeimos santykių sritį, kur taikomas dispozityvumo principas ir atitinkamai šeimos santykių subjektai gali patys savo susitarimu reguliuoti tarpusavio santykius: čia įtvirtintas vedybų sutarties institutas, sutarties dėl santuokos nutraukimo padarinių institutas ir panašiai.

5. Šeimos teisės normų socialinį veiksmingumą lemia tai, jog šeimos teisinių santykių dalyvių teisių ir pareigų veiksmingas realizavimas grindžiamas socialiniu kompromisu. Socialinis

kompromisas šeimos teisėje - tai būtinybė derinti sutuoktinių priešingus interesus. Socialinio kompromiso dėka teisė pasidaro pajėgi pakilti virš šeimos ir tapti visų socialinių grupių - šeimų gerovės teise, t. y. veiksminga teise.

6. Šeimos santykių teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje grindžiamas monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo, prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, motinystės visokeriopos apsaugos principais bei kitais civilinių santykių teisinio reguliavimo principais. Kadangi teisingumo, sąžiningumo, protingumo principai yra bendrieji civilinės teisės principai, jie turi būti taikomi šeimos teisėje be išlygų. Šeimos teisės principų laikymasis sąlygoja bendrąją šeimos teisės veiksmingumą.

7. Pagal galiojančius teisės aktus santuokos sudarymo sąlygos pripažįstamos nusistovėjusiais reikalavimais sudarant santuoką. Vieni iš tokių reikalavimų įtvirtinti kaip pozityvūs, kiti – kaip negatyvūs. Atsižvelgiant į tai pozityvūs reikalavimai dažniausiai vadinami santuokos sudarymo sąlygomis, o negatyvūs – draudimais, kliūtimis sudaryti santuoką. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas nustato santuokos sudarymo tvarką, t.y. procedūrinės santuokos sudarymo sąlygas, kurios yra privalomos, taikomos asmenims, pareiškusiems norą sudaryti santuoką.

8. Šeimos teisės normos suskirsto visų šeimos santykių subjektų teises ir pareigas į dvi grupes – asmenines ir turtines teises. Asmeninėmis teisėmis ir pareigomis įvardijamos teisės ir pareigos susijusios su asmeniniais sutuoktinio interesais. Asmeniniai neturtiniai yra santykiai, susiję su santuokos sudarymu, jos nutraukimu, pripažinimu negaliojančia, vaiko kilmės nustatymu, sutuoktinių pavardėmis, vaikų auklėjimu, įvaikinimu ir kt. Skirtingai nei santuokos atveju, asmeniniai sugyventinių santykiai Civiliniu kodeksu nereglamentuojami. Šeimos turtinių santykių objektas yra turtas ar turtinės teisės. CK išskiriamas pagal įstatymus ir pagal sutartis nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas.

9. Aiškiai išreikšti viešieji interesai sąlygoja aktyvų teismo vaidmenį šeimos bylose. Tai lemia valstybės ir visuomenės pripažįstama šeimos kaip socialinio ir teisinio instituto svarba. O šeimos narių teisių ir teisėtų interesų gynimas, iš esmės yra viešojo intereso gynimas, siekiantis įtvirtinti veiksmingą teisę.

10. Apibendrinant šeimos bylų tyrimo rezultatus galima teigti:

10.1. Dalies šeimos teisės normų ne visada tinkamas įgyvendinimas mažina šeimos teisės socialinį veiksmingumą. Pavyzdžiui, fiktyvios santuokos, sudarytos pažeidžiant santuokos savanoriškumo principą. Santuoka sudaroma tikslu įgyti specialiąsias teises ir pareigas, pavyzdžiui, susijusias su pilietybės įgijimu. Fiktyvios santuokos, kurias draudžia LR Civilinis kodeksas, - patogus ir mažai rizikingas būdas. Iki šiol Lietuvoje nėra institucijos, užsiimančios santuokos realumo tikrinimu ir tai žinoma kelia ir kels problemas, susijusias su santuokos reguliavimo veiksmingumu. Be to, būtina sugriežtinanti medicininę kontrolę prieš sudarant santuoką, kad nebūtų nusiūpta būsimų sutuoktinių sveikatos būklė.

10.2. Atliktas tyrimas parodė, kad net 65 procentai santuokų buvo nutrauktos bendru abiejų sutuoktinių sutikimu, o 26 procentai ištuokų įvyko dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės. Neištikimybės problema – kas ketvirtas atvejis, analizuotose bylose dėl santuokos nutraukimo dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės. Antra vertus, lieka neaišku kokį procentą ši problema sudaro santuoką nutraukiant bendru sutuoktinių sutarimu.

10.3. Sutuoktinių turtinių santykių teisinio reguliavimo veiksmingumas žymiai padidėja kai santuokos nutraukiamos ir turtas padalijamas bei išsprendžiami kiti buvusių sutuoktinių turtiniai ir asmeniniai neturtiniai santykiai bendru jų sutarimu. Net ir ieškinio dėl santuokos nutraukimo dėl kito sutuoktinio kaltės pareiškimo atveju, dažniausiai vis dėlto teisme pereinama prie santuokos nutraukimo ir turto bei kitų klausimų sprendimo bendru sutuoktinių susitarimu. Analizuojant bylas pastebėta, kad kartais sutuoktiniams dalijantis turtą yra piktnaudžiaujama šeimos teisėmis, pavyzdžiui, vienas iš sutuoktinių prašo pripažinti gyvenamąją patalpą šeimos turtu ir dar reiškia nepagrįstą ieškinį dėl tos gyvenamosios patalpos pripažinimo bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe.

10.4. Vienas veiksmingiausių sutuoktinių turtinių santykių reguliavimo institutų yra sutartinis turto teisinis režimas – vedybų sutartis. Vis dėlto ryškėja poverdybinės sutarties sudarymo tendencija, sąlygojanti kylančius šeimai ekonominio pobūdžio pavojus. Jos naudojamos apsaugoti nuo kreditorių. Taigi sutuoktiniai piktnaudžiauja savo teisėmis nustatydami sutartinį turto režimą.

10.5 Nuosavybės teisės neliečiamybės ir vaiko teisės į gyvenamąjį būstą užtikrinimo santykis yra pakankamai aktuali problema. Teismai yra įgalinti nustatyti šių vertybių pusiausvyrą, pabrėžiant nepilnamečių vaiko teisių ir interesų gynybą. Dėl šeimos turto sąvokos apimties ir būtinybės

užtikrinti vaiko teisę į gyvenamąjį būstą iki šiol nesusiklostė vieninga teismų praktika: pirmosios instancijos teismų nutarčių dėl šeimos turto neperžiūri aukštesnieji teismai.

10.6. Tėvų ir vaikų tarpusavio teisių ir pareigų nevykdymo bylų tyrimas atskleidė, kad daugiausia bylų yra dėl išlaikymo vaikams priteisimo. Jos sudaro 36 procentus visų analizuotų šios kategorijos bylų, o dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo - 27 procentus. Daugelyje bylų dėl vaikų ir tėvų atskyrimo, dėl terminuoto ir neterminuoto tėvų valdžios apribojimo buvo nustatyta smurto apraiškų prieš vaikus atvejų. Dažniausia bylų dėl išlaikymo vaikams priteisimo problema yra tėvų nesutarimai dėl išlaikymo dydžio vaikams skyrimo. Dažnai tėvai, slėpdami savo tikrąsias pajamas, nurodo, kad yra nedirbantys arba gaunantys tik minimalų atlyginimą todėl iš jų galima priteisti tik 1 MGL dydžio išlaikymą vaikui. Geriausiai žinodami savo vaiko individualius poreikius tėvai turėtų atsakingai skirti visą reikalingą išlaikymą savo vaikui. Iširus šeimai tėvai kartais skiria labai daug laiko teisme įteisinti kontaktų su vaiku laiką, kad net pamiršta tikrąją kontaktų su vaiku priežastį. Užmirštama, kad vaikus labiau paveikia nuolatiniai ir rimti tėvų konfliktai nei pats išsiskyrimas. Sėkmingiausiai po skyrybų vaikai gyvena, kai abu tėvai remia vienas kitą, nekritikuoja vienas kito ir negrasina vienas kitam vaikų akivaizdoje. Tuomet vaikai išsaugo jiems svarbius ryšius su artimais giminėmis, gyvena finansiškai saugioje aplinkoje. Daugumai išsiskyrusių tėvų sunku siekti santarvės po šeimos iširimo, tačiau jų tikslas turėtų būti stengtis palaipsniui prie jos priartėti savo vaikų labui.

11. Atsižvelgiant į tai, kad teismo sprendimuose, kuriais nustatoma vaiko gyvenamoji vieta, iki galo neįgyvendintas teisėtumo ir pagrįstumo vienovė, rekomenduotina sprendimą priimti atsižvelgiant į visų surinktų įrodymų visumą, o ne į vieno iš tėvų norus ar galimybes.

12. Kompetentingos valstybės institucijos, žinodamos apie vaiko teisių pažeidimus šeimoje, ne visada taiko visas galimas priemones jiems užkardinti. Tai vertintina kaip neigiama praktika. Todėl rekomenduojame tobulinti vaikų teisių apsaugą prižiūrinčių institucijų teisinės atsakomybės įgyvendinimo mechanizmą.

Baigiamojo tiriamojo darbo išvados ir rekomendacijos patvirtina hipotezę, kad netinkamas šeimos teisės normų įgyvendinimas neigiamai įtakoja šeimos santykių teisinio reguliavimo socialinį veiksmingumą.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija//valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262;
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas//Valstybės žinios. 2002. Nr. 36;
4. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas//Valstybės žinios.1996, Nr. 33-807;
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso 6 straipsnio antrosios dalies, 11 straipsnio ir 12 straipsnio antrosios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai//<http://www.lrkt.lt/dokumentai/1994/n4l0421a.htm>;
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 9 d. nutarimas Nr. 142 „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2004, Nr. 24-739;

Tarptautiniai teisės aktai

7. Europos konvencija „Dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso“//Valstybės žinios. 1996, Nr. 92-2145;
8. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija//<http://www.nplc.lt>;
9. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija//Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501;

Teismų praktika

10. LAT Senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo Nr. 3 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“// Teismų praktika, Nr. 17;
11. LAT senato 2003 birželio 20 d. nutarimo Nr. 41 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant bylas dėl teismo leidimų išdavimo pagal Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriaus taisykles“//Teismų praktika . Vilnius. 2003, Nr. 19;

12. LAT Senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimo Nr.54 “Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ Teismų praktika. Vilnius 2005, Nr. 23;
13. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-253/2002;
14. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c.b. Nr. 3K-3-579/2002;
15. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-879/2002;
16. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-1423/2002;
17. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-108/2004;
18. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3- 419/2004;
19. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-435/2004;
20. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-286/2004;
21. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-331/2004;
22. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b. Nr. 3K-3-580/2004;
23. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-7-607/2004
24. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-93/2005;
25. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-193/2005;
26. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-383/2005
27. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-126/2006;
28. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-185/2006,
29. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-241/2006;
30. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-307/2006;
31. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-314/2006;
32. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-307/2006;
33. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-368/2006;
34. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-493/2006;
35. LAT CBS teisėjų kolegijos nutartis c. b Nr. 3K-3-57/2007,

Kauno miesto apylinkės teismo sprendimai

36. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2-00169-199/2007;
37. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2-04104-717/2007;
38. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2-6207-584/2007;
39. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2-5919/2007;

40. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2-09527-221/ 2007;
41. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr.2-12127-54/2007;
42. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr.2-6265-584/2008;
43. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2-2246-658/2008;
44. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2-09042-54/2008;
45. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2-10220-480/ 2008;
46. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2- 1257-480/2008;
47. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2-3754-192/2008;
48. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2-9357-254/2008;
49. Kauno miesto apylinkės teismo sprendimas c.b. Nr. 2-17690-773/2008;

Specialioji literatūra

50. Aleksejev S. S. Občiąja teorija prava. Moskva: Juridičeskaja literatura, 1982. T 2;
51. Bajoriūnas Z. Šeimos edukologija : vadovėlis aukšt. m-klų stud. – Vilnius : Jošara, 1997;
52. Beinoravičius D. Socialinis kompromisas kaip teisinio įstatymo požymis// Jurisprudencija, 2002, t. 27(19);
53. Berger P. L., Luckmann T. Socialinis tikrovės konstravimas. Vilnius: Pradai, 1999;
54. Bikulčius J. Šeimyninio gyvenimo darma ir jos išsaugojimo paslaptys. – Panevėžys: Panevėžio spaustuvė, 1995;
55. Bourdieu P. Apie šeimą kaip realizuotą kategoriją / Kultūros barai. 2002. Nr.12;
56. Čiočys P. A. Teisės pagrindai. Vilnius: VVAM, 2008;
57. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000;
58. Kvieskienė G. Socializacijos pedagogika. Vilnius: VPU, 2000;
59. Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Santuokos sąlygos ir jų vykdymas. Vilnius: Justitia, 2006;
60. Kudinavičiūtė-Michailovienė I. Ištuokos reglamentavimas: nuostatos, integraciniai procesai ir principai // Jurisprudencija Mokslo darbai. 2007 Nr. 3(93);
61. Leonavičius V. Sociologija. Kaunas: VDU, 2003;
62. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius: Justitia, 2004;
63. Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso Komentarai. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002;
64. Mikelėnas V. Civilinė teisė. Kaunas: Vijusta, 1997;

65. Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Justitia, Vilnius, 2002;
66. Pivorienė J. Sociologijos pagrindai socialiniame darbe: Šeima, Sveikata. Kaunas: VDU, 2004;
67. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius. Teisinės informacijos centras. 2006;
68. Šimašius R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas//Jurisprudencija, 2004. t. 54(46);
69. Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2004;
70. Šlapkauskas V. Teisės sociologinio veikimo modeliavimas ir jo ribos: socialinis požiūris// Jurisprudencija, 2004. t. 51(43);
71. Šlapkauskas V. Teisės socialinio veiksmingumo sampratos tyrimas// Filosofija. Sociologija. 2002. Nr. 1;
72. Teismų praktika, Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis. Vilnius. 2002. Nr. 17;
73. Teismų praktika .Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis. Vilnius, 2004. Nr. 22;
74. Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius: Litimo, 2000;
75. Vaitkevičius J. Socialinės pedagogikos pagrindai: vadovėlis magistrantams, doktorantams, pedagogams, studentams. – Vilnius: Egaldas, 1995;
76. Vitkevičius P.S. Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006;
77. Uzdila J. Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje. – Vilnius: Academia, 1993;
78. Гражданское право. / ред. Сергеев Ф. –Москва. 2000;

Kiti šaltiniai

79. Code of Canon Law. http://www.deacons.net/Canon_Law/book_4htm. prisijungimo laikas: 2008 m. spalio 20 d;
80. Jarašiūnas E. Šeimos koncepcijos pagrindai 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/> prisijungimo laikas: 2008-06-10;
81. Vanagienė G. Sutuoiktinių ir sugyventinių (partnerių) teisinės padėties Lietuvoje lyginamoji analizė. <http://www.gay.lv/family/policy.php>/prisijungimo laikas: 2008 -10- 25 ;
82. www.stat.gov.lt-prisijungimo laikas: 2008-11-03;

SANTRAUKA

Šeima yra daugiau negu vien teisinis, visuomeninis ir ekonominis vienetas, tai – meilės ir solidarumo bendruomenė, unikalios suderintos mokytis ir perduoti kultūrinėms, etinėms, visuomeninėms, dvasinėms bei religinėms vertybėms, kurios yra esminės jos narių ir visuomenės vystymuisi ir gerovei. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio nuostatos, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, registruoja santuoką ir pripažįsta bažnytinę santuokos registraciją, kad tėvų teisė ir pareiga yra auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti yra pagrindas sprendžiant daugelį teorinio ir praktinio pobūdžio problemų, atsirandančių sąveikaujant šeimai ir valstybei, asmenybei ir visuomenei, taip pat priimant santuokos ir šeimos santykius reglamentuojančius teisės aktus. Šeimos teisės socialinio veiksmingumo esmę lemia tai, jog šeimos teisėje teisiųjų santykių dalyvių teisių ir pareigų veiksmingas realizavimas grindžiamas socialiniu kompromisu. Socialinis kompromisas šeimos teisėje - tai būtinybė derinti sutuoktinių priešingus interesus. Socialinio kompromiso dėka teisė pasidaro pajėgi pakilti virš šeimos ir tapti visų socialinių grupių - šeimų gerovės teise, t. y. veiksminga teise.

Statistikos duomenų analizė rodo, kad vyrai ir moterys Lietuvoje šeimos teisinius santykius daugiausia kuria santuoka, kurią reglamentuoja valstybė nustatydamas santuokos sudarymo, jos nutraukimo sąlygas ir formuodama šeimos politiką. Analizuojant teisės doktriną ir teismų praktiką šiame darbe atskleidžiami aktualūs klausimai, susiję su santuokos sudarymu, jos nutraukimu, šeimos narių turtais santykiais, tėvų ir vaikų tarpusavio teisėmis ir pareigomis.

Tyrimas leidžia konstatuoti, kad ne visada tinkamas šeimos teisės normų įgyvendinimas neigiamai įtakoja šeimos santykių teisinio reguliavimo socialinį veiksmingumą.

Raktiniai žodžiai: šeima, šeimos teisė, šeimos teisiniai santykiai, šeimos teisės socialinis veiksmingumas.

SUMMARY

Family is more than merely legal, social and economic unit, it is - love and solidarity and community, uniquely aligned to teach and transmit cultural, ethical, social, spiritual and religious values, which are essential to its members and the development of society and the well-being. According to Constitution of the Republic of Lithuania Article 38 state Family, motherhood, fatherhood and childhood shall be under the protection and care of the State, marriage shall be concluded upon the free mutual consent of man and woman, the State shall register marriages, births, and deaths. The State shall also recognise church registration of marriages. In the family, the rights of spouses shall be equal, The right and duty of parents is to bring up their children to be honest people and faithful citizens and to support them until they come of age, the duty of children is to respect their parents, to take care of them in their old age, and to preserve their heritage. Family social performance mainly due to the fact that family law legal relations of participants' rights and obligations based on the effective implementation of social compromise. Social compromise in family law - the need to reconcile the conflicting interests of the spouses. Thanks to the law of social compromise reached able to rise above the family and become all social groups - families, welfare rights, etc. e. effective law.

Statistical analysis of the data shows that men and women in Lithuania family relationship mainly in marriage, which is governed by the setting of marriage, its termination and formulating family policy. Analyzing the legal doctrine and judicial practice in this work reveal actual Issues relating to marriage, divorce, family property relations, parent-child rights and responsibilities. The survey noted that it is not always suitable for family law, the implementation of a negative impact on family relationships, regulatory social performance.

Key words: family, family law, family legal relations, family law social performance.

Priedas Nr. 1.

BYLOS, SUSIJUSIOS SU SANTUOKA	2006 m.	2007m.	2008m. I, II, III ketvirčiai
Dėl susitarimo tuoktis	0	0	0
Dėl santuokos negaliojimo	1	1	1
Dėl santuokos nutraukimo abiejų sutuoktinių bendru sutikimu	1107	1157	803
Dėl santuokos nutraukimo vieno sutuoktinio prašymu	13	12	3
Dėl santuokos nutraukimo dėl vieno ar abiejų sutuoktinių kaltės	412	426	346
Dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium (separacija)	7	8	4
Dėl turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, padalijimo	64	38	18
VISO:	1604	1642	1175

BYLOS, KYLANČIOS IŠ ŠEIMOS TEISINIŲ SANTYKIŲ	2006 m.	2007m.	2008 m. I, II, III ketvirčiai
Bylos, susijusios su santuoka	1604	1642	1175
Bylos, susijusios su vaikų ir tėvų teisėmis ir pareigomis	983	947	696
Bylos dėl kitų šeimos narių tarpusavio išlaikymo	0	2	1
Bylos dėl gyvenimo neregistravus santuokos (partnerystės)	2	0	0
VISO:	2589	2591	1872

BYLOS, SUSIJUSIOS SU VAIKŲ IR TĖVŲ TEISĖMIS IR PAREIGOMIS	2006 m.	2007m.	2008m. I, II, III ketvirčiai
Dėl tėvystės pripažinimo	5	26	22
Dėl tėvystės (motinystės) nustatymo	67	69	35
Dėl tėvystės (motinystės) nugincijimo	52	68	43
Dėl vaiko vardo ir pavardės	13	0	0
Dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo	230	190	115
Dėl skyrium gyvenančių tėvų bendravimo su vaiku ir dalyvavimo jį auklėjant	15	17	18
Dėl vaiko bendravimo su artimaisiais giminaičiais	0	1	2
Dėl vaikų ir tėvų atskyrimo	9	1	4
Dėl terminuoto tėvų valdžios apribojimo	2	4	5
Dėl neterminuoto tėvų valdžios apribojimo	99	69	46
Dėl tėvų teisių ir pareigų, susijusių su jų vaikams priklausančiu turtu	0	0	0
Dėl išlaikymo vaikams priteisimo	516	501	405
Dėl pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus	2	1	1
VISO:	983	947	696

